

Artuš Černík

* 26. 7. 1900 *Vyšehňevice* u Pardubic
† 25. 12. 1953 *Praha*

Propagátor avantgardních směrů a jeden z teoretiků poetismu, spoluzakladatel brněnského Devětsilu, literární, divadelní a především filmový kritik, básník, překladatel z němčiny, francouzštiny a angličtiny.

Studoval na gymnáziu v Pardubicích, Hradci Králové a Kolíně (mat. 1919) a na právnické fakultě v Praze a v Brně (abs. 1924). Pracoval jako redaktor kulturní rubriky brněnského komunistického deníku *Rovnost* (1921–22), jehož externím literárním a divadelním referentem byl do 1926. Od 1923 (po absolvování železniční školy) působil jako železniční úředník ve Slatině u Brna a v Rájci u Blanska, od 1926 jako redaktor ČTK v Praze. 1945–47 byl filmovým dramaturgem, 1947–51 předsedou filmové dovozní komise, od 1951 vedoucím studijního oddělení Čs. filmového ústavu. Byl zakládajícím členem a funkcionářem brněnského Devětsilu (založen v prosinci 1923), později v Praze funkcionářem organizací filmových novinářů (Klubu za nový film od 1927 a Film-klubu od 1931).

Č. patřil na počátku 20. let mezi nejaktivnější příslušníky Devětsilu. V revuích, hlavně v Červnu a Pásmu, v *Rovnosti* aj., zůstalo rozptýleno a knižně nesebráno velké množství jeho básní, polemik (především s Literární skupinou a F. Götzem) a kritik filmů, knih, výstav, divadelních představení, architektury a rozhlasových pořadů. Jako redaktor *Rovnosti* orientoval její kulturní rubriku (ve spolupráci s J. Seifertem a K. Teigem) k šíření myšlenek a umění avantgardy, zvláště rodícího se poetismu. Uváděl k nám francouzské unanimisty a německé expresionisty. Překládal z němčiny (R. Huelsenbeck, K. Schwitters, E. Toller, B. Traven, H. Walden, F. Werfel), z francouzštiny (G. Apollinaire, R. Arcos, H. Barbusse, R. Clair, G. Duhamel, Y. Goll, F. Jammes, Ch.-L. Philippe, J. Romains, A. Spire, Ch. Vildrac, E. Zola) a angličtiny (L. O'Flaherty, U. Sinclair); většina překladů vyšla v novinách a časopisech.

ŠIFRY: A. Č., ač., A-K, Č., če., r., R., xx. ■ PŘÍSPĚVKY in: *Bytová kultura*; *Cesta* (od 1920); sb. *Co je krátký film* (1945); *Červen* (od 1919); *Čes. slovo*; *Čin*

(od 1931); *Disk* (od 1925); *Gentleman*; *Horizont* (od 1927); *Index* (od 1932); *Kmen* (od 1920); *Lid. noviny* (od 1930); *Lit. noviny* (od 1930); *Nová svoboda* (od 1927); *Pásmo* (od 1924); *Pramen* (od 1920); *Právo lidu* (od 1919); *Proletkult* (od 1922); *ReD* (od 1927); *Rovnost* (od 1921); *Rudé květy* (od 1920); *Rudé právo* (od 1920); *Salón*; *Sobota*; *Studio*; *Šibeničky* (od 1920); *Tvorba* (od 1928); *Země* (od 1920). ■ KNIŽNĚ. *Překlady*: B. Traven: *Loď mrtvých* (1931); L. O'Flaherty: *Hollywoodský hřbitov* (1936, s A. J. Urbanem). ■ REDIGOVAL *časopisy*: *Rovnost* (1921–22); *Pásmo* (1924–26, s F. Halasem a B. Václavkem); *Disk* (1925, s J. Krejcarem, J. Seifertem a K. Teigem); *Český filmový svět* (1926); *Horizont* (1927, č. 1–7). ■ USPOŘÁDAL: *Výroční zprávy o čs. filmovnictví* (1947–51). ■

LITERATURA: b. m.: ref. Č. předn. *Moderní francouzská poezie*, RP 8. 5. 1921; Kschz. (K. Schulz): ref. Č. předn. *O ruské práci výtvarné*, RP 12. 5. 1922; ksž (K. Smrž): ref. Č. předn. *Film a literatura*, *Rozpravy Aventina* 1927/28, s. 161; bž.: nekrolog, *Kino* 1954, s. 18; Š. Vlašín, sb. *Brno v minulosti a dnes* (1966) + sb. *Avantgarda známá a neznámá* (sv. 1, 1971) + in *Literární rubrika Rovnosti v letech 1918–1928. Bibliografie* (1971); B. Marčák in *Čas hledání a sporů. Z literárních zápasů brněnské Rovnosti v l. 1921–1928* (1967); J. B. Svrček: *Mladý osmdesátník vzpomíná* (o spolupráci s A. Č. v *Rovnosti*), *Rovnost* 26. 11. 1967.

šv

Heřman Černín z Chudenic

* asi 1579 *Nedrahovice* u Sedlčan
† 7. 3. 1651 *Petršpurk* (Petrohrad) u Podbořan

Politik a diplomat, autor cestopisu.

Rok narození uváděn též 1576. Měl přezdívkou Turček. Pocházel ze staré české vladyské rodiny. Otec Jan Č. na Nedrahovicích byl hejtmánem vltavského kraje a zemřel rok po H. narození. H. Č. měl sedm sourozenců, bratr Diviš byl popraven za odboj proti Habsburkům 1621. Mládí prožil H. Č. v družině knížete Vespasiana Gonzagy, bojoval v Holandsku, byl zajat a internován v pevnosti Breda. Se svým švagrem K. Harantem bojoval při uherském tažení 1594 (nebo 1595) proti Turkům. 1598 se

účastnil s Harantem cesty do Palestiny a v Jeruzalémě byl pasován na rytíře božího hrobu. 1603 ho přijal Rudolf II. mezi své komorníky a 1607 do panského stavu. H. Č. byl třikrát ženat, 1606, 1625 (s vdovou po popraveném K. Harantovi) a 1638. Znalost cizích zemí i jazyků mu vynesly u krále Matyáše důležité diplomatické místo a 1616 cestu do Turecka (odtud i přezdívku Turček). Poslání se mu podařilo splnit, vyjednal mír mezi Rakouskem a Portou na 20 let. V politice vůči Habsburkům kolem stavovského povstání vystupoval obojetně, po bělohorském vítězství Habsburků stanul na jejich straně jednoznačně. Přejal staroměstské hejtmanství, 1623 byl jmenován od Ferdinanda II. říšským baronem, 1627 českým hrabětem, 1637 soudcem zemským a královským místodržícím. Tehdy byl patrně také povolán i do císařské tajné rady. Po exulantech nakoupil mnoho zkonfiskovaných nemovitostí v Praze i mimo Prahu. 1644 byl znovu vyslán do Turecka, aby uchránil Rakousko před nebezpečím, které hrozilo z aliance Turecka se Švédy a Maďary. 1644–48 byl nejvyšším sudím nad lény a později až do smrti nejvyšším komorníkem a hofmistrem. Náhrobek má ve svatovítském chrámu v Praze (v kapli sv. Zikmunda).

Z turecké cesty 1644 napsal Č. *Deník cesty do Konstantinopole 1644–1645*. Pro zeměpisná poznání nemá spis valnou cenu. Autor se obírá běžnými cestovními událostmi, v části cařihradské se věnuje líčení, jak jednal se sultánem, a popisu vedlejších příhod a tamních zvyků. Cestopis nedokončil (poslední zápis 5. 2. 1645). Č. nedbal jazykové vytříbenosti (doklady poskytuje i jeho korespondence), ani nebyl dobrým stylistou.

EDICE: H. Č., první hrabě z Chudenic a jeho cesta do Cařihradu r. 1644 (ed. an.), Lumír 1856; Deník hraběte H. Č. o druhé cestě poselské do Konstantinopole v letech 1644–1645 (ed. J. Jireček), Slavische Bibliothek 2 (Viedeň 1858). — *Ukázky z cestopisu*: J. Kunský: Na koni pelášil český pán. Heřman Čermín z Chudenic 1576–1651, Čeští cestovatelé 1 (1961). — *Korespondence*: Dopisy Sylvie hr. Černínové s jejím chotěm Heřmanem hr. Č. z Ch. z let 1635–1651 (ed. F. Tischer), Věstník KČSN 1908. ■

LITERATURA: J. Jireček: Rukověť 1 (1875); F. Tischer: Životopis H. Č. z Ch. (1903); J. Pekař in *Kniha o Kosti* 1 (1909); Z. Kalista in *Mládí Humprechta Jana Černína z Chudenic*. Zrození barokového kavalíra (1932); J. Racek in *Kryštof Harant z Polžic a jeho doba* 2 (Brno 1972).

Jindra Černohorský

* 15. 3. 1911 Milevsko

Básník rodného kraje a lásky k domovině, později regionální publicista se zaměřením na historii protifašistického odboje a dějin KSČ.

VI. jm. Jindřich Č. Studoval na klasickém gymnáziu v Písku (mat. 1930) a na právnické fakultě v Praze (doktorát 1935). Pracoval v Levé frontě. Po návratu z vojenské prezenční služby byl zaměstnán jako advokátní koncipient v Milevsku (1937), od 1938 jako tajemník města Písku, od 1953 na ONV v Písku, kde se stal posléze vedoucím odboru ONV pro vnitřní záležitosti. Do důchodu odešel 1971.

Do literatury vstoupil Č. už jako student (stal se stálým spolupracovníkem *Cvejnovy revue Jih*) a až do osvobození psal verše výrazně místní inspirace milevské a písecké, básně okouzlení přírodou a oběma jihočeskými městy svého života, vlastenecky a pak protifašisticky tendenční, přitom s výrazivem starší adorační poezie. Po osvobození se věnoval beletrizující publicistice o boji ilegálních organizací a osobností na Písecku a Bernarticku; psal studie a poznámky k dějinám KSČ a Písku; vrátil se i k poezii, podobně zaměřené jako v mládí, navíc reagující na proměny a problémy života v čase budování a obrany míru.

PŘÍSPĚVKY in: *Gymnasion* (1929–30); *Jih* (od 1934); *Jihočes. sb. historický* (1956 Z bojů za vytvoření revoluční strany); *Nár. výbory*; *Studentský časopis* (1929–30); *Svět práce*; *Svět socialismu*; *Tvorba*; sb. *Výstavní publikace k jubilejním výstavám ...* (1952); *Zítřek (Písek)*. ■ *KNIŽNĚ. Beletrie*: *Odjezdy* (BB 1932, s K. Cvejnem); *Slepec a včela* (BB 1933, s K. Cvejnem); *Mlčící země* (BB 1939); *Písně o světle domova* (BB 1940); *Básnická trilogie* (BB b. d., 1940); *Les* (BB 1940); *Píseň o mlčící zemi* (BB 1945); *Mezi dvěma řekami* (P 1966); *Neumlčení* (PP 1969). — *Ostatní práce*: *Několik kapitol z historie, života a bojů KSČ na Písecku* (1971); *Alois Petrlíček* (biogr. medailón, 1978). — *Výbor*: *U nás na jihu* (poezie z 1940–76; 1977). ■

LITERATURA: V. H. (Hrbek, tj. Z. Kalista): ref. *Odjezdy*, Lumír 1932/33, s. 544; ■ ref. *Mlčící země*: B. Slavík, *LidN* 18. 12. 1939; V. Hrbek (Z. Kalista), Lumír 1939/40; jšr (J. Šnobl), *Čteme* 1939/40, s. 62; K. P. (Polák), *Nár. práce* 12. 5. 1940 ■; K. P. (Polák): ref. *Les*, *Nár. práce* 27. 10. 1940; ■ ref. *Písně o světle domova*: K. P. (Polák), *Nár. práce* 17. 7. 1940; K. Votava, *Venkov* 23. 2. 1941; J. Čarek, *Venkov* 20. 8.

zdl

1941 ■; ref. Píseň o mlčící zemi: Lin (J. Linhart), PL 8. 7. 1945; B. Březovský, NO 7. 8. 1945 ■; J. Bílek: J. Č. šedesátiletý, Zítřek (Písek) 1971; S. Cífková in J. Č.: U nás na jihu (1977); J. Klíma: ref. U nás na jihu, Jihočes. pravda 24. 3. 1978.

mb

František Černohouz

* 16. 1. 1810 Turnov

† 8. 11. 1891 Dobruška u Mladé Boleslavi

Básník, prozaik, překladatel, kazatel a homiletický spisovatel, spoluautor antologie podobenství a exemplů.

Psal se též František Jan Č. Měl být brusičem kamenů, zásluhou pozdějšího biskupa P. F. Krejčího byl dán na studia. První třídu gymnázia vystudoval soukromě, pak v Ml. Boleslavi, filozofii od 1829 v Praze, teologii v Litoměřicích a v Praze, na kněze byl vysvěcen 4. 8. 1834. Jako kněz působil na Mladoboleslavsku, byl kaplanem v Rejdicích, od 1834 v Dobrušce, od 1846 farářem (od 1851 děkanem) ve Všejaněch, posléze děkanem v Dobrušce; tam byl též pohřben.

V 30. a 40. letech se Č. podílel na českém společenském a kulturním životě, pořádal a režíroval divadelní představení (též divadelní hry školní mládeže), o národním podnikání psal do Květů. Proslul jako kazatel. Vedle příležitostných básní psal poezii gnómického charakteru, především epigramy, pro časopisy překládal z němčiny a angličtiny prózu beletristickou i naukovou (Herderovo pojednání o bajce, účast na překladu Balbiho Zeměpisu), společně s K. Hausmannem přeložil a knižně vydal Schmidovy divadelní hry pro děti, první samostatnou publikaci toho druhu u nás. Koncipoval pro potřeby kazatelů, řečníků a učitelů obsáhlou antologii podobenství, příkladů a exemplů, pracoval na ní do 1867 společně se synovcem Janem Nep. Č., ten ji pak dokončil a vydal.

PSEUDONYM, ŠIFRY: F. Turnovský; F. T...ovský, F. Č., Č...z. ■ PŘÍSPĚVKY in: Blahověst (od 1857);

Časopis pro kat. duchovenstvo (od 1837); Čes. včela (od 1842); Jindy a nyní (1833); Květy české, pak Květy (od 1834); Pastýř duchovní (od 1882); Posvátná kazatelna (od 1865); alm. Sám (1832); Sběrka kázání a výkladů (red. E. Veverka, od 1856); Škola a život, příl. Štěpnice (od 1857). ■ KNIŽNĚ. Překlady: Malá divadla pro okresy domácí dle Ch. Schmidy (obs. hry Ema aneb Dětská láska, Květný věnec, Krádež vajec, 1834, s K. Hausmannem). — Ostatní práce: Duchovní řeči na neděle a svátky celého roku (1876); Věnec z řečí duchovních od hrobu Božího velikonočního až do neděle poslední po sv. Duchu a z řečí příležitostných (1884). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Pravdy v obrazech (1864); Encyklopedie obrazův, obsahující připodobnění, podobenství, alegorie, bajky, paramythie a hádanky (3 díly, 1881–84, s J. N. Černohouzem). ■

LITERATURA: K. Sgallová-Hofbauerová: Havlíček epigramatik a jeho místo ve vývoji obrozeného epigramu (o Č. epigramech), sb. O české satíře (1959).

mo

Jan Nep. Černohouz

* 31. 1. 1836 Turnov

† 8. 8. 1919 Praha

Autor lidovýchovných povídek a povídek pro mládež a sestavovatel sbírek exemplů.

Synovec spisovatele Františka Č. V Turnově, kde byl jeho otec pekařem, chodil J. Č. do soukromé německé školy, 1850 dostal absolventské vysvědčení na německé hlavní škole v Jičíně, gymnázium vystudoval v Litoměřicích 1850–58. Filologických studií v Praze po jednom roce pro nemoc zanechal, pobýval ve Všejaněch u Františka Č., který měl již v dětství vliv na jeho národní uvědomění. Vstoupil do kněžského semináře v Praze, vysvěcen byl 2. 8. 1863. Byl kaplanem v Kouřimi, od 1864 v Zásnávcech, od 1867 v Dolní Liboci a administrátorem od 1868 ve Stodůlkách, od 1871 v Dolní Liboci, od 1872 v Budči-Kovárech, t. r. se stal budečským děkanem, 1890 farářem v Hostivaři, 1912 odešel na odpočinek a žil v Bubenci. V místech působení pečoval o veřejné knihovny.

Časopisecky začal publikovat počátkem 60. let (hlavně úvahy a pojednání), 1868–75 vydal knižně několik povídek, ojediněle publikoval povídky v časopise ještě počátkem 80. let. Jsou to prózy lidovýchovné nebo určené mládeži a mají mravně výchovnou tendenci ve smyslu křesťanské morálky. Povídkový příběh těchto dosti neumělých prací (zčásti adaptací cizojazyčných předloh) obvykle ilustruje tezi vyjádřenou podtitulem díla. Obdobný výchovný charakter a literární úroveň mají i vlastenecké povídky s látkou z českých dějin. Hlavní literární činnost J. Č. spočívala v sestavování sbírek exemplů pro potřeby kněží, kazatelů, řečníků a vychovatelů. *Encyklopedii obrazův...* (1881–84) koncipoval a začal připravovat František Č., dokončil J. Č. Exempla (jež autoři dělí podle klasicistické poetiky na připodobnění, paraboly, alegorie, bajky, paramythie a obrazné hádanky) opatřená úvodním tezevitým vyjádřením svého smyslu jsou utříděna podle jevů a pojmů, k nimž se vztahují (individuální, sociální a církevní život, etika, představový svět aj.) a které fungují jako hesla abecedně uspořádaného slovníku. Dílo obsahuje asi 15 000 exemplů vybraných zhruba z 1 100 autorů a spisů (bible, sv. Otcové, světová i česká literatura věcná a krásná; poezie i próza včetně delších povídek); texty jsou označeny jen jménem autora nebo pramene, z českých spisovatelů převažují katoličtí kněží.

PŘÍSPĚVKY in: Blahověst (od 1870; 1883 hist. próza Kajčí Drahomíra i Boleslav); Boleslavan (od 1861); Časopis pro katol. duchovenstvo (od 1862); Jičínský obzor (1861); Pastýř duchovní (od 1881); Škola a život (60. léta). ■ **KNIŽNĚ**. *Beletrie*: Královský kuchtík aneb Požehnání otcovo utvrzuje domy synů (P pro ml., 1868); Strašný konec aneb Zlořečení matčino vyvrací domy synů (P pro ml., 1870, přeprac. s tit. Cti otce svého i matku svou, abys dlouho živ byl a dobře se ti vedlo na zemi, 1870); Povídky v obrazech (PP pro ml., 1870); Továrník Vít aneb Poctivost dochází již zde na světě odměny (P 1871); Sláva a záhuba rodu Vršovcův (P 1871); Bára aneb Kmotra klepna (P 1871); Václav Dobroděj, mistr zámečnický, aneb Ctnost a pilnost blaží (P 1872); Smutný i radostný Štědrý večer (P pro ml., 1875). — *Překlady a adaptace povídek*: Josefinka aneb Kdo se v Boha důvěřuje, na skále staví štěstí své (1868, pův. autor neuveden); Dobrodružné příhody na honbách, na cestách v Americe a na moři (1868, pův. autor neuveden); E. von Ambach: Večernice aneb Černý křížek v kalendáři (1870). — *Kázání*: David hřešíci a kající (1872). ■ **USPOŘÁDAL**: Encyklopedie

příkladův z Písma sv., z dějin církve a z obecného života (3 díly, 1878–81); Encyklopedie obrazův, obsahující připodobnění, podobenství, alegorie, bajky, paramythie a hádanky (3 díly, 1881–84, s F. Černohouzem); Sbírka historických příkladův z dějin slovanských, zvláště pak českých (2 díly, 1895–96). ■

LITERATURA: Slovník naučný (red. F. L. Rieger) 12, doplňky a opravy (1887, heslo J. N. Č. zpracované podle autobiografie); V. H.: J. N. Č., NL 1913, č. 47 + J. N. Č., Čech 2. 8. 1913, č. 210.

mo

Josef Černoch

* 1. 8. 1873 Přerov

† 8. 6. 1953 Brno

Prozaik a publicista, autor osvětových, pedagogických a vzpomínkových prací.

Pocházel z moravské buditelské rodiny s pokrokovou tradicí. Studoval na učitelském ústavu v Příboře a potom učil na školách v různých místech. Na přelomu 19. a 20. stol. působil v litovelském okrese, kde byl také jednatelem učitelské jednoty, potom na Moravskobudějovicku na dvoutřídece v Bačkovicích a 1904–05 v Jaroměřicích nad Rokytnou. První světovou válku prožil na frontě, pak byl ředitelem měšťanské školy v Olomouci. Po penzionování (1934) žil v Brně.

Prozaické dílo J. Č. je žánrově i tematicky velmi různorodé. Obsahuje román z první světové války, legionářské drama, prózu historickou i utopickou, vzpomínky a práce pedagogické. Díla vztahující se ke světové válce jsou poznamenána ideou vlastenectví, již je podkládána často hodnota metafyzická. Z beletristické tvorby J. Č. bylo nejvíce ceněno historické vyprávění *Podivuhodné příběhy bratra Šebestiána*, situované do 2. pol. 16. stol. (panování Maxmiliána II.). Dílo svědčí o důkladné znalosti dobových reálií městských (Olomouc) i venkovských a je soustředěno k osudům mnicha, ženatého preceptora, psovoda a jammesovského milovníka zvířat v jedné osobě, který ztělesňuje moudré lidství. Ideál renesanční plnosti i stylizace přímých promluv ukazují na

vliv V. Vančury. Utopický román *Milénium krále Matěje* zesměšňuje na kontrastu budoucnosti a přítomnosti Hané soudobé nešvary. Trvalý význam si podržely dokumentární vzpomínky na spolupůsobení s O. Březinou v jaroměřické škole; Č. v nich interpretuje B. poznámky o vědě, pedagogice, uměleckých tvůrcích a nepřímo polemizuje s výkladem B. názorů ve vzpomínkách J. Demla. V publicistické práci se Č. zabýval kulturní historií a politickými otázkami Moravy.

PSEUDONYMY: Petr Kyrilovič, Tomáš. ■ **PŘÍ-
SPĚVKY** *in:* Čas; Hlas lidu (1932); Komenský; Lito-
velské noviny; Měšťanské školy; Naše noviny (Mor.
Budějovice); Našinec; Pozor; Ročenka Městského
muzea v Přerově (1938); Selské listy; Selský archiv;
Snahy; Venkov; Vlastivědný sborník Olomoucka. ■
KNIZNĚ. *Beletrie:* Není boha (R 1925); Matka (D b.
d., 1926); Podivuhodné příběhy bratra Šebestiána (R
1929, uvedeno jako 1. díl); Milénium krále Matěje (R
1931); Zima a léto s Brezinou a Úlehlou na jaroměř-
ické škole (vzpomínky, 1932). — *Ostatní práce:*
Škola v přírodě (1922); Památník muzského a žen-
ského odboru Národní jednoty v Olomouci (b. d.,
1925). ■ **REDIGOVAL časopis:** Našinec. ■

LITERATURA: K. H. (Hikl): ref. Není boha, Naše doba 1925/26; ■ ref. Podivuhodné příběhy bratra Šebestiána: J. V. P. (Pleva), Index 1930; J. Staněk, LidN 19. 2. 1930 ■; m. n. (M. Novotný): Z literatury březínovské ref. Zima a léto, Podivuhodné příběhy bratra Šebestiána, LidN 13. 8. 1932; n. (M. Novotný): ref. Zima a léto s Březinou a Úlehlou na jaro-měřické škole, Rozhledy po literatuře a umění 1932: Ot. F. (Fischer): Z literatury březínovské, LidN 13. 8. 1932; B. Slavík: K březínovské literatuře, Rozpravy Aventina 1932/33; rt.: Soudruh J. Č. pětasedmdesát-níkem, Rovnost 1. 8. 1948; č.: Zemřel J. Č., LitN 1953. č. 27.

málně navazující na Vrchlického, později autor vlastenecké poezie a básnických povídek, propagujících ideu české reformace.

1894 začal Č. pro básnickou tvorbu trvale používat pseudonymu Jan Rokyta, který si zvolil podle jména bratrského kněze z Litomyšle, působícího v 16. stol. v Polsku a usilujícího o sblížení české církve s pravoslávím. — Otec byl holičem a soukromě vyučoval hudbě. V rodišti navštěvoval A. Č. obecnou školu 1875—79 reálku a pak učitelský ústav (mat. 1883). Jako učitel působil v Hradci Králové a v Praze (1895—1900), kde byl též správcem Národopisného muzea (1898—1904). 1901—20 byl univerzitním lektorem polštiny a lužické srbštiny, od 1911 i srbochorvatštiny. Po převratu se stal expertem pro slovanské otázky při čs. delegaci na mírové konferenci v Paříži; od 1919 byl radou ministerstva zahraničí, přitom dočasně působil jako přidělenec čs. velvyslanectví ve Varšavě (do důchodu odešel 1927). Návštěva Lužice (1884) probudila v něm zájem o slovanskou kulturu. Téměř každoroční studijní pobyty (1885—95) vedly k tomu, že se Č. stal předním lužickosrbským buditelem. Rozvíjel rozsáhlou propagační aktivitu v českém i hornolužickém jazyce (vlastním nákladem začal 1888 v Budyšině vydávat lidovou knižnici, v Praze založil lužickosrbský spolek atd.). Další cesty podnikl 1889—97 několikrát do Polska a Ruska, 1898 a 1903 k italským Slovincům, 1899 do Bosny a Hercegoviny, 1908—14 opakovaně do Chorvatska a 1921 do Itálie. Za činnost přispívající k vzájemnému poznávání slovanských kultur (vědecké a popularizační stati, sběratelství písní, informovaná publicistika o slovanských problémech, překlady beletrie) získal Č. řadu uznání a poct kulturních institucí doma (1946 PhDr. h. c. UK v Praze), v Polsku (1947 čestný doktorát Jagellonské univerzity v Krakově), v Jugoslávii a Bulharsku. Byl zakladatelem revue *Slovanský přehled* a dlouhá léta ji řídil.

Vlastní literární činnost A. Č. byla součástí jeho snah o sblížení kultury slovanských národů. V počátcích to byly beletristické črty inspirované cestami do Lužice (*Lužické obrázky*), později i do dalších slovanských zemí (*V údolí Resie*, *U italských Slovanů*, *Dalmatský ostrov Ráb*); Č. v nich navazoval na cestopisné obrázky E. Jelínka, který byl ve slavistice jeho vzorem (v Jelínkově Slovanském sborníku publi-

Adolf Černý

* 19. 8. 1864 *Hradec Králové*

† 27. 12. 1952 *Praha*

Šířitel slovanské vzájemnosti, slavista zabývající se zejména kulturou Lužických Srbů a překladatel ze slovanských jazyků. Básník meditativní lyriky for-

koval Č. i své první slavistické práce). Vycházejí z autorových setkání s různými typy lužických venkovanů a zachycují formou obrázku, črty či fejetonu s rozvinutými etnografickými detaily jejich svérázný charakter a náznakem i jejich většinou dojemný životní příběh. Řada Č. raných próz tíhne k typu *causerie*, odstínované častým vkládáním hornolužických výrazů i vět. Postupně se Č. práce začaly měnit v národopisná či kulturněhistorická pojednání (už v druhé knize o Lužici mají výrazné postavení úvahy o její kultuře, historii i perspektivách a publicistické informace o soudobém národním životě). Naučného až vědeckého charakteru je řada Č. etnografických statí, zejména o lužickosrbské mytologii, písni a hmotné kultuře; soustavně seznamoval i s lužickou literaturou. Samostatnou oblastí Č. činnosti jsou publicistické úvahy o slovanské vzájemnosti v moderní době, ovlivněné realistickým pojetím Masarykovým. — K vzájemnému poznávání slovanských literatur směřoval Č. i jako překladatel. 1888 přeložil do hornolužičtiny Hálkovy Večerní písně; v časopise *Lužica* uveřejňoval další překlady české poezie (Čelakovský, Doucha, Erben, Havlíček, Čech, Sládek, Vrchlický, Quis aj.). Od 90. let tlumočil slovanské autory do češtiny: knižně z hornolužické, ruské, chorvatské a zejména polské literatury, časopisecky (zejm. ve *Slovanském přehledu*) i z ukrajinské a slovinské (Aškerc). — Jako původní básník pod pseudonymem Jan Rokyta začal Č. psát elegickou lyriku tlumočící stesk nad ztrátou životního štěstí a nad marne prosněným životem; navazuje v ní na poetiku Vrchlického školy. Ve sbírkách z přelomu století vystupoval jako básník melancholické erotiky tíhnoucí k spiritualistickému pojetí lásky. V jeho meditativních verších se zároveň vyhranilo eticky zaměřené novokřesťanství, hledající záchranu současného člověka i společnosti v evangelické prostotě. V pozdějším vývoji se Č. ideál konkretizoval v tolstojovském neopírání zlému a v obdivu k morálce českoobratrství (*Za Kristem*); s těmito představami konfrontoval i zneklidňující dobové mravní otázky (např. v autobiografickém románu *Prokop Rybář*) a sociální jevy (např. revoluci 1905 ve sbírce *Hradby padají*). Pozdější verše A. Č. (zejm. po 1918) stály už básnický i myšlenkově na okraji literárního vývoje: jsou to buď básnické povídky a idyly ve stylu S. Čecha, nebo rétorická vlastenecká poezie, která

se po převratu měnila v oficiální a příležitostné verše ad usum československého státu a jeho představitelů. Vedle poezie vydával autor v této době, kdy byl i aktivním představitelem hnutí *Pryč od Říma*, řadu přednášek a úvah k propagačním účelům českoobratrské církve. Verše A. Č. byly často překládány do lužické srbštiny (J. Čišinski, J. Daloki, O. Wićaz), také do polštiny, chorvatštiny a bulharštiny; některé básně byly zhudebněny (J. Jeremiáš, J. Malát, K. Nedbal aj.).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Ant. Štovík, A. Pravda, A. Štika, Bohuš Dobroslavský, Handrij Čornacek, Jan Hořký, Jan Rokyta, Jiří Rubín (překlady v čas.), Rubín; A. Č., Čný. ■ **PŘÍSPĚVKY** in: sb. *Album literárních prací studentstva českého* (1882); *Almanach ČAVU* (1917); *Athenaeum* (1887); *Baltische Presse* (Gdaňsk, 1925); *Besedy Času* (od 1913); alm. *Blahé zlaté mládí* (Pardubice, 1884–85); *Budoucnost* (1918); *Čas* (od 1906); *Časopis Mačicy srbskej* (od 1888); alm. *Černá hodinka* (1893); *Čes. lid* (od 1892); *Čes. revue* (1898); *Čes. sever* (1884); *Čes. stráž* (1919); *Českosl. samostatnost* (1924); *Gazette de Prague* (1924); *Hlas národa* (1886); sb. *Hořická lýra* (1894); *Jitřenka*; *Kalendář Česka* (1907); *Kalendář Zlaté Prahy* (1894, 1895); *Književni Jug* (1919); *Koleda* (1898); *Kultura slowiańska* (Varšava, 1924); *Kurjer Lwowski* (1898); *Kurjer Polski* (1922); *Květy* (od 1894); *Lípa*; sb. *Lublaň. Čeští spisovatelé Slovincům* (1896); *Lumír* (od 1889); *Lužice* (od 1887); *Máj* (1905); alm. *Majales* (Litomyšl, 1907); *Malý čtenář*; *Nár. listy* (1893–98); *Národopisný sborník českoslovanský* (od 1897); *Naše doba* (od 1906); *La Nation Tchèque* (1919); *Nová doba* (1899); *Novina* (red. Herben, 1915); *Osvěta* (1918); sb. *Památce H. Sienkiewiczze národ českoslovanský* (1924); *La Parole* (1919); *Politik* (1904); sb. *Polski kraj* (Petrohrad 1898); alm. *Potštýn* (1897); *Prager Presse* (1924); *Pramen* (1921); *Ruch* (1886); *Sborník zahraniční politiky* (1921); *Sborník menšinový* (1914); *Slovanský přehled* (od 1898); *Slovanský sborník* (od 1884); *Studentské listy* (1882); *Světlozor* (od 1890); *Świat* (Varšava, 1922); *Švanda dudák* (1924); sb. *T. G. Masarykovi k 60. narozeninám* (1910); *Tygodnik illustrowany* (1908); *Wista* (Krakov, 1889); alm. *Z české školy* (1884); *Zlatá Praha* (od 1886); *Zvon* (od 1918); *Život* (1918). ■ **KNIŽNĚ**. *Beletrie a práce o literatuře*: *Lužické obrázky* (PP 1890); *Různé listy o Lužici* (FF 1894); *Za Edvardem Jelínkem* (1897); *Když se připozdívá* (BB 1897, pseud. Jan Rokyta — dále J. R.); *Světla a bludičky* (BB 1898, J. R.); *V údolí Resie* (FF 1899); *Lilie z tvých zahrad* (BB 1899, J. R.); *Lekniny na hlubinách* (BB 1900, J. R.); *Herta Wićazec* (studie, 1901); *Viděl jsem duši ženy* (BB 1902, J. R.); *Za Kristem* (BB b. d., 1903, J. R.); *Pouta a peruti* (BB 1905, J. R.); *U italských Slovanů* (FF 1906); *Hradby padají!*

(BB 1906, J. R.); Válka (B k obrazům E. Holárka, 1906, J. R.); Království Ticha a Smíru (BB 1907, J. R.); Dalmatský ostrov Ráb (FF 1909); Stawizny banistwa Łužických Serbow (studie, Budyšin 1910); Prokop Rybář (B 1913, J. R.); Balkánské zpěvy (BB 1913, J. R.); Jadranské dojmy (BB 1915, J. R.); Zpěvník o Janu Husovi (BB 1915, J. R.); Lesní pohádka (B 1918, J. R.); Na staroměstském rynku (B 1918, J. R.); Zpěvník pozdního husity (BB 1918, J. R.); Alžběta Šramínova (B 1919, J. R.); Písňe osvobozeného otroka (BB 1919, J. R.); Hus (B 1919, J. R.); Prezident Masaryk (B 1920, J. R.); Jiráskovi a Chodsku (přednáška, 1921); Žižka, náš bratr věrný (BB 1926, J. R.); Zimní pohádka (B 1928, J. R.); Prezident Osvoboditel (BB 1937, J. R.); Věrní a odhodlaní (BB 1938, J. R.); Nové písňe osvobozeného otroka (BB 1946, J. R.). — *Překlady*: V. Hálek: Vječorne pėsje (Budyšin 1889); H. Zejleř: Výbor písni (1894); Tři lužické pohádky (1894); I. S. Turgeněv: Asja (1897); I. Maciejowski: Martin Luba (1899); J. A. Kisielski: Kariatury (1902); J. Bart-Čišinski: Výbor básni (1906); W. Perzyński: Lehkomyslná sestra (1906); S. Przybyszewski: Pro štěstí (1908); S. S. Kranjčević: Básně (1. 1911, 2. 1921); A. K. Michajlov: První láska (1916); E. Orzeszkowa: Tré povídek (1917); S. Wyspiański: Veselka (1919); J. Slowacki: Král Duch (1937). — *Ostatní práce*: Narodne hłosy lužiskoserbskich pėsni (sbírka písni, Budyšin, 1888); Druha zběrka narodnych hłosow (Budyšin 1888); Wobydlenje Łužiskich Serbow (studie, Budyšin 1889); Svatba u Łužických Srbů (studie, 1893); Pieśni białoruskie z powiatu Dzinieńskiego gubernii Wileńskiej (sbírka písni, Krakov 1895); Mythiske bytošce Łužiskich Serbow (studie, Budyšin 1898); K otázce shody rusko-polské (úvaha, 1900); K otázce maďarsko-polské (úvaha, 1900); Průvodce po Národopisném muzeu československém (1903); O slovanské vzájemnosti v době přítomné (úvaha, 1906); Lužice a Lužičtí Srbové (studie, 1912); Lužická otázka (studie, 1918); Masaryk. O jeho životě a práci (1918, s jinými, J. R.); Slovanstvo za světové války (studie, 1919); Masaryk a Slovanstvo (studie, 1921); O potřebě mravní a náboženské obrody v našem národě (přednáška, 1921, J. R.); Z náboženské tradice české (přednáška, 1921, J. R.); Obnova českého bratrství (dvě přednášky, 1922, J. R.); Dva ohlasy české minulosti (přednášky, 1922, J. R.); Republika Československá (propag. stať, 1923, s V. Dreslerem); Za Baudouinem de Courtenay (1929). — *Výbory*: Lužické vzpomínky (1935, usp. F. Malý); A. Č.: Antologija jeho dzělow (Budyšin 1958, usp. J. Cyž). — *Souborné vydání*: Sebrané spisy básnické J. R. (Čes. grafická unie, 1928—29, sv. 2 a 4, nedokončeno). ■ *SCÉNICKY. Překlady*: S. Przybyszewski: Zlaté rouno (1908); S. Wyspiański: Soudcové (1915); S. Kiedrzyński: Hra srdcí (1916); I. S. Turgeněv: Chléb z milosti (1917). ■ *KORESPONDENCE*: V. Burian: Z dopisů A. Č. Antonínu Aškerovi (z 1899—1906), sb. Slovanický přehled 1914—24

(1925); M. Krječmař, P. Nowotny: Čišinskeho listowanje z Muku a Černym (Budyšin 1958). ■ *REDIGOVANAL časopis*: Slovanický přehled (1898—1914 a 1925—30); *knižnice*: Serbska knihownja (Budyšin 1888—89), Slovanická knihovna (1901). ■ *USPOŘÁDAL A VYDAL*: Česká poezie 19. věku (5 sv., 1897—99, s jinými); E. Jelínek: Vzpomínky (1904); Važme si české školy (výbor povídek, 1906); T. G. Masaryk: Slovanské problémy (1928). ■

BIBLIOGRAFIE: K. Nosovský: Legační rada A. Č. (pseud. J. R.), Čs. knihkupec 1924; F. Tichý: Bibliografie prací A. Č. (J. R.) 1884—1924, sb. Slovanický přehled 1914—1924 (1925). ■ *LITERATURA*: K. Sedláček, F. Tichý, M. Krječmař: A. Č. K šedesátinám nadšeného širitele slovanského uvědomění (1924), sb. Slovanický přehled 1914—24 (1925, usp. A. Frinta, F. Tichý); O. Wičaz: A. Č. (Chotěbuz 1930); A. Žyvtok: A. Č. i Ukrajinci (Lvov 1936). ■ E. J. (Jelínek): A. Č., Světozor 1891/92; -Z. (A. Procházka): ref. Různé listy o Lužici, Lit. listy 1893/94; ■ ref. Když se připozdívá: K. J. (F. V. Krejčí), Rozhledy 1897/98; F. X. Šalda, Lit. listy 1896/97 → KP 3 (1950) ■; F. X. Šalda: ref. Světa a bludičky, Lit. listy 1897/98 → KP 4 (1951); jv. (Vodák): ref. Lilie z tvých zahrad, Besedy Času 1900, s. 135; O. Theer: ref. Lektíny na hlubinách, Rozhledy 1900/01 + ref. Viděl jsem duši ženy, Lumír 1901/02; ■ ref. Za Kristem: A. Novák, Čes. revue 1902/03; apržk (A. Pražák), Máj 1902/03 a ČČM 1904; V. Dyk, Moderní revue 1902/03 ■; ■ ref. Hradby padají!: J. Rowalski, Lumír 1905/06; A. Novák, Přehled 1905/06 ■; J. Páta: A. Č. padesátníkem (s bibliografií), Národop. věstník československý 1914; O. Vičaz in A. Č.: Srbske wobrazki (Budyšin 1923); J. Páta: A. Č. šedesátníkem, Světozor 1923/24; J. B. Čapek: ref. Revoluce (Spisy sv. 4), Rozpravy Aventina 1928/29; J. Slavík: Učitel práce pro slovanství, NO 19. 8. 1934; F. Tichý: J. R., NO 19. 8. 1934; J. Horák: A. Č., LidN 19. 8. 1934; p. (A. M. Píša): A. Č.-J. R. sedmdesátníkem, PL 19. 8. 1934; ■ ref. Věrní a odhodlaní: B. Slavík, LidN 15. 5. 1939; J. Vodák: Čes. slovo 19. 8. 1939 ■; A. Pražák in J. R.: Nové písňe osvobozeného otroka (1946); A. F. (Frinta): A. Č. doktorem filozofie, Slovanický přehled 1946 + A. Č. doktorem filozofie Jagellonské univerzity, Slovanický přehled 1947; E. Janoušek: Na paměť zakladatele Slovanického přehledu, Slovanický přehled 1954; T. S. Grabowski: A. Č.—J. R. (1864—1952), Sb. v čest na akademik A. Teodorov-Balan (Sofia 1955); O. Bartoš: A. Č. jako překladatel, Sb. slavistických prací UK (1958); J. Cyž in A. Č.: Antologija jeho dzělow (Budyšin 1958); MH.: Vzpomínka na básníka J. R.—Č., Jednota bratrská 1974.

II

Boleslav L. Černý

* 11. 7. 1881 *Hradec Králové*† 12. 5. 1930 *Pelechy* (Stráž-P.) u Domažlic

Básník a autor knih pro děti.

Bratr básníka Adolfa Č. (Jana Rokyty). Otec byl holičem v Hradci Král. a soukromě též vyučoval hudbě. Č. působil na různých místech jako učitel, posléze jako řídící učitel v osadě Pelechy na Chodsku a správce školy v Prapoříšti u Kdyně.

Dílo B. L. Č. obsahuje práce pestré žánrově i tematicky. Nejpočetnější část tvoří publicistika, zvláště fejetonistika, čerpající často z autorových regionálních zkušeností. V básnické tvorbě byl Č. zcela poplatný tendencím reflexivní lyriky parnasistního typu a dekadentní náládovosti. Prózy pro mládež zpracovávají dobově oblíbené látky (povídka ze života zvířat, prázdninová robinzonáda pražské rodiny), v nichž je zdůrazňováno mravoučné zaměření.

PŘÍSPĚVKY in: *Besedy Času* (1904); *Hlas národa* (1903); *Květy* (1904); *Máj* (1903); *Nár. politika*; *Rudé květy* (1904); *Topičův sborník* (1920); *Zlatá Praha* (1903); *Zvon* (1902); mimoto krajinské plzeňské listy. ■ *KNÍŽNĚ. Beletrie*: *Večerní stíny* (BB 1907); *Šotek* (P pro ml., 1912); *Banda Suchánů* (R pro ml., 1926).

zt

Jindřich Černý

* 6. 4. 1905 *Mladá u Lysé nad Labem*† 18. 5. 1960 *Praha*

Básník a prozaik, autor pohádek a loutkových her; příležitostný překladatel z němčiny, lužické srbštiny a esperanta.

Jeho otec byl truhlářem. Za svůj rodný kraj považoval J. Č. severní Čechy, neboť rodina se sem přistěhovala, když mu byly pouhé dva roky, a to do Drahenek a pak Běhánek u Teplic; niterný vztah měl i k Pelhřimovsku, rodnému

kraji své matky. V Trnovanech u Teplic chodil do měšťanské školy, 1920 přestoupil na reál. gymnázium v Duchcově (mat. 1925). Zprvu byl zaměstnán v továrně na dýmky v Teplicích, 1926 vstoupil do poštovních služeb. Do 1927 pracoval jako pomocný telegrafní dělník v Ústí n. L., do poloviny 1931 jako výpomocný úředník v Děčíně, od té doby působil v různých administrativních funkcích na hlavní poště v Praze. Rozsáhlá byla jeho činnost osvětová a spolková: zprvu byla zaměřena k podpoře českého živlu v pohraničí, po válce pokračovala zejména ve Společnosti přátel Lužice (po léta připravoval relace o Lužici v pražském rozhlasu), v esperantském hnutí a v církvi československé. Neméně extenzivní byla jeho činnost publicistická (drobné příspěvky otiskoval v desítkách časopisů), řadu jeho prací (pásmo, přednášky, hru) uvedl Čs. rozhlas. Koncem 50. let musel odejít do invalidního důchodu pro srdeční chorobu. Pohřben byl na hřbitově v Praze-Pankráci.

V literatuře se Č. etabloval jako básník, ve 40. letech pěstoval soustavněji prózu, ke konci své literární dráhy se výrazněji věnoval psaní pro děti. Jeho poezie opsala velký vývojový oblouk: zprvu, a to s bezručovskou intonací, vyjadřovala sociální a národnostní tragiku severočeského hornického kraje, poté byla zaujata náměty lásky milostné a rodinné, posléze se obrátila k hlasům rodné země a vůbec venkova a získala přitom písňový, ba popěvkový ráz. Próza, situovaná převážně na havířské Kladensko, je proti jeho poezii jednodušší. Č. v ní sledoval zejména spleť cest milostného citu; v románu zapojil toto své téma do složitějšího komplexu sociálních, pracovních a generačních vztahů. Autorovy pohádky charakterizuje lokální kolorit (Českomoravská vysočina, Praha) a přetíženi motivické výstavby.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Cyril Moucha, Frant. Hřebík, František Dlouhý, Hajno Cyžík, Hendrich Čorný, Hilža Grodkec, Ind Ern Eli, Jan Horák, Jan Matouš, Jan Ouško-Vamaria, J. Čern, J. Č. Krušnohorský, Jiří Červený, Jiří Žal, Josef Skála, Josef Stejskal, Jurij Imiš, Karel Rokyta, Krušnohorský, Marie Stejskalová, M. Ječer, Pavel Broniš, Pavel Simon, Pavel Štika, Pawol Rabak, Rudolf Koula, Svana El-snerová, Želivský; Beg., č. -č-, Č. čej, čj, ei, -eisý-, eli, erin, ern, chý, ie, ind, iv, -ivs-, j, jč, J. Č., J. Č. Ž., ječ, K. i., liv, -liv-, -lý, ný, -ný, ský, -ský. ■ PŘÍSPĚVKY in: *Blahoslav*; *Časopis turistů*; *Čes. lidové divadlo*; *Čes.*

slovo; Čes. zápas; Haló-revue; Jiskra; Lidé a země; Lid. demokracie; Lid. noviny; Lit. noviny; Lužickosrbská otázka; Lužickosrbský věstník; Mladá fronta; Mladé archy; Nár. osvobození; Nár. politika; Nár. výzva; Nástup (Pelhřimov); Ochotnické divadlo; Páco (esperant.); Práce; Právo lidu; Slovanský přehled; Svět v obrazech; Svět. literatura; Svobodná země; Svobodné noviny; Tep (Zlín); Večer; Venkov; Zemědělské noviny; Zeměpisný magazín; Zvon. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Boží muka (BB 1934); Rudých vůní bílé květy (BB 1937); Slunce a sníh (BB 1941); Přes plot za větrem (BB 1941); Na režné niti (PP 1943); Čtvrtá silnice (R 1944, přeprac. vyd. 1947 s tit. Přelomy, pseud. J. Černý); Když se večer stmívá... (pohádky, 1944); Ve stínu komínů (PP 1945); Pohádky pražského strýčka (1949); Kocour a kuchař (D pro ml., 1955); Pecivál (D pro ml., 1956); Začarovaný princ (D pro ml., 1958). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Český věnec Lužici (1946). ■

LITERATURA: J. V. P. (Pleva): ref. Boží muka, Index 1934; an.: ref. Rudých vůní bílé květy, Rozhledy 1938; J. T.: J. Č., Svět (Zlín) 4. 4. 1945; F. J. (Jakubův): ref. Přelomy, Lid. demokracie 13. 11. 1948; LAST (S. Lahodný): Zemřel bratr J. Č., Čes. zápas 1960, č. 21; S. Augusta: Zemřel básník J. Č., Nástup (Pelhřimov) 1960, č. 22; b. m.: Básník a prozaik, Revue Teplice 1975, č. 5.

jo

Josef Černý

* 3. 9. 1783 Hořice u Jičína
† 18. 12. 1834 Praha

Překladatel populárně naučné a náboženské literatury, básník, kazatel.

Otec tkadlec (stávkář) v Hořicích. Gymnázium studoval J. Č. v Křesavě (Grüssau) ve Slezsku, od 1804 filozofii, pak teologii v Praze, na kněze vysvěcen 22. 8. 1810. Jako kaplan působil v Žehuni, od března 1815 v Hořicích, potom na dožádání hr. L. Kinského v Chlumci nad Cidlinou. Onemocněl souchotinami, 1821 byl nucen požádat o penzi, od března 1822 žil v Hořicích, pak v Jičíně jako fundatista. V září 1826 se stal fundatistou v klášteře u anglických panen v Praze, od února 1829 působil jako administrátor u karmelitánek v Praze na Hradč-

nech (zřekl se penze). Byl dobrým znalcem starší české literatury.

J. Č. překládal z němčiny, italštiny a latiny populárně naučnou (filozofickou a historickou) literaturu, náboženské spisy. Jeho překlad Mendelssohnova filozofického traktátu *Faeton* (formou i problematikou vycházejícího ze stejnojmenného díla Platónova) je přínosem i pro úsilí vytvořit obecně přístupný sloh pro obsahově náročný výklad. Vydání poslední jeho práce, snad nedokončené, *Rozjímání o přírodě* (podle Sandra a Sturma), bylo nejprve oznámeno (Čas. pro kat. duchovenstvo 1834, s. 681), potom odvoláno (tamtéž 1835, s. 121). Časopisecky publikoval J. Č. pojednání dogmatická, liturgická a církevně historická, ojediněle básnické příspěvky.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: Josefovič Hořický, Přítel; —rn—. ■ PŘÍSPĚVKY in: Almanach aneb Novoročenka (od 1824); Časopis pro kat. duchovenstvo (od 1827); — posmrtně: Blahověst (1851); Časopis pro kat. duchovenstvo (od 1835); Sbírka kázání a výkladů (red. E. Veverka, 1860). ■ KNIŽNĚ. *Překlady*: M. Mendelssohn: Faeton aneb Sokratesovo poslední rozmlouvání o nesmrtelnosti duše s připojeným životem téhož mudrce (1833); — posmrtně: Silvio Pellico di Saluzzo: Mentor neboli Šlechtný vůdce k blaženému životu (1835). — *Ostatní práce* (vesměs překlady): Život sv. Františka Xaverského, apoštola indického (1827); Život sv. panny Terezie s připojenou krátkou historií řádu bosých karmelitánek (F. Příhonského výtah z kroniky) (1830). ■ KORESPONDENCE: I. Klicpera: Listy některých starých vlastenců českých k V. K. Klicperovi (dopis z 1825), Světozor 1877; J. Emler: Několik listů spisovatelů a vlastenců českých k Ant. Markovi (dopis b. d.), ČČM 1887; K. A. Vinařického Korespondence a spisy pamětní 1—2 (Vinařickému z 1830—34, vyd. V. O. Slavík, 1903—09). ■

LITERATURA: an.: ref. Život sv. panny Terezie, Čas. pro kat. duchovenstvo 1830, s. 455; ■ ref. překl. Faeton: V. Zahradník, Čas. pro kat. duchovenstvo 1832, s. 613; an (F. Palacký), ČČM 1833, s. 462 ■; ■ ref. překl. Mentor: F. L. Čelakovský, Čes. včela 1835, s. 269; V. Zahradník, Čas. pro kat. duchovenstvo 1836, s. 349 ■; K. Vinařický: nekrolog, Čas. pro kat. duchovenstvo 1835, s. 735; Vladimír (J. V. Pelikán): Výjimky z dopisů přátelských, Květy-Příloha 1837, s. 18.

mo

Karel Valtr Černý

* 12. 12. 1892 Praha

† 16. 3. 1945 Praha

Divadelní i filmový herec a režisér; prozaik a básník.

Vl. jm. K. Č.; podle matčina dívčího příjmení Valtrová se psal literárním jménem K. Valtr Č. i K. Walter-Č. Syn zedníka. Jako herec působil počínaje 1910 postupně ve společnostech ředitelů V. Slavinského a K. Kaňkovského, potom v Divadle sdružených měst východočeských. Na začátku války byl odveden, brzy však superarbitrován; pracoval pak v Ostravě-Mariánských Horách jako havíř, čistič pecí a skladník. Od 1916 působil na stálých scénách: do 1919 v Národním divadle v Brně, do 1921 v Národním divadle moravskoslezském v Ostravě (i jako režisér), od jara 1921 ve Vinohradském divadle v Praze, odkud se však po skončení sezóny 1921–22 vrátil do Ostravy, kde se stal šéfem činohry. 1923–leden 1926 působil v téže funkci v Olomouci. Jako herec proslul zejména v úlohách složitě psychologických a psychopatologických, jako režisér kotvil v koncepci divadla psychologickorealistického. Četné osobní konflikty, způsobované nekompromisním prosazováním vysokých uměleckých cílů, a nezdar rodinného života přivodily rozvrat jeho osobnosti. Od 1926, kdy se jako morfinista zdravotně a morálně zhroutil, počíná devítileté období jeho léčení (též v Praze-Bohnicích), na něž navázalo dvouleté období fyzické práce; celou tuto tragickou etapu svého života učinil výlučným námětem svých literárních prací. Od května 1937 znovu působil jako herec: nejdřív v rozhlase, potom ve filmu, od 1939 jako host činohry Národního divadla v Praze, od sezóny 1942–43 jako stálý člen souboru pro obor menších charakterních rolí výslovně bez nároku na role hlavní. 16. 3. 1945 byl ve svém bytě nalezen mrtev, podle úředního sdělení bylo příčinou smrti selhání srdeční činnosti; zpopelněn byl v krematoriu v Praze-Štrašnicích.

Jak v Č. sbírce úsečného a jakoby vykřikovaného verše, tak v jeho krátkém románu je tématem skutečný autorův životní příběh. Jde o tragédii člověka natolik pohlceného a vyčerpaného divadlem, že ztroskotává v ostatním životě a osobní krizi pak léčí a pro hereckou tvorbu se dopuje morfiem; obraz halucinač-

ních stavů a zoufalého mnohaletého zápasu o záchranu spolu s otázkou, kde je v umění hranice mezi vytržením a nepřičetností, tvoří osu těchto literárně ještě nezralých prací. Č. pojímal své knihy jednak jako prostředek vlastního návratu do normálního života, jednak jako zpověď a varování.

KNÍŽNĚ. *Beletrie*: Blahoslavený člověk (BB 1933, podp. Valtr Černý); Případ herce Haltera (R 1943).

LITERATURA: J. L. Fischer: Olomoucká činohra, sb. Nové české divadlo 1928–29 (1929); -an: Trnitá cesta k herecké slávě, Nár. politika 24. 11. 1940; J. F. Munclinger: Zemřel K. W.-Č., Divadlo 1945.

jo

Václav Černý (1)

* 14. 12. 1862 Pohoří u Opočna

† 17. 12. 1941 Náchod

Překladatel z francouzštiny a literární historik, zabývající se zejména životopisem B. Němcové.

Studoval na klasickém gymnáziu v Hradci Král. (1874–81), pak češtinu a francouzštinu na filoz. fakultě UK v Praze (1881–84); 1883–85 byl žákem biskupského semináře v Hradci Král. 1886 nastoupil dráhu učitele národního školství a působil jako učitel, pak řídící učitel na Náchodsku (postupně v Machově, Náchodě, Rtyni, Bačetíně, Slavětíně, Žďárkách, Jizbici, Zlíči a České Čermné, do 1928); na odpočinku žil v Náchodě. Č. byl představitelem pokrokové náchodské inteligence sdružené v Učitelské jednotě Komenský; podílel se (organizačně, přednáškami aj.) na bohaté kulturní činnosti této organizace, jejíž péčí vyšel 1912 i Č. redigovaný sborník Božena Němcová. 1919–21 byl členem Kladské komise v Náchodě a účastnil se jednání o připojení českých částí Kladska k československému státu. Vypracoval memorandum o situaci kladských Čechů, jimž věnoval stálou pozornost.

Za studií v Praze překládal V. Č. s L. Arietem ze soudobých francouzských básníků A.

Theurieta a F. Coppéa, kteří působili (zejm. obrázky z přírody a venkovskými i městskými žánry) v české literární situaci 80. let jako příklady poezie každodenního reálného života. Č. samostatné překlady se obracely jednak k francouzské vesnické a realistické próze (G. Sandová, časopisecky G. Flaubert, A. Daudet), jednak k odborné pedagogické, mravovědné a populárně filozofické literatuře (P. Janet, G. Renard, časopisecky J. M. Guyau). Odborné literárněhistorické zájmy Č. byly zaměřeny k literatuře národního obrození a k autorům spjatým s východočeským krajem. Regionalistické zaujetí ho přivedlo k soustavnému studiu rodopisu B. Němcové, který sledoval podnícen rozdíly mezi literárním obrazem v Babičce a faktickou realitou. Č. objevil a publikoval řadu nových materiálů (zejm. z kladských a vídeňských matrik), které se — vzhledem k dobovým představám o Babičce jako přesném popisu autorčina dětství — staly nutným předpokladem pro další poznání tvůrčí metody, uměleckého typu i literárně vývojového přínosu B. Němcové. Velký sborník studií, který Č. redigoval v roce 50. výročí její smrti a v němž závěrem publikoval Doklady životopisné a literární, se především zaměřuje právě k prověřování vztahu mezi reálnou skutečností látkových předloh a literární fikcí; Č. v něm shromáždil příspěvky S. Součka, F. Bílého, J. Máchala, A. Pražáka, A. Nováka, M. Hýska, F. V. Krejčího, J. Voborníka aj. i stati řady regionálních autorů (B. Profeld, B. Kulíř aj.). Po smrti F. Bílého, s nímž byl spřátelen, převzal Č. vydávání korespondence a zápisků F. L. Čelakovského v ČAVU.

ŠIFRA: V. Č. ■ PŘÍSPĚVKY in: Časopis pro moderní filologii (1912); Čes. lid (1893, 1912/13); Lit. listy (1886); Lid. proudy (Náchod, 1920); Nár. listy (1883—85); sb. Božena Němcová (1912); Niva (1894); Od kladského pomezí (Náchod, od 1934); Otavan (od 1921); Rozhledy (od 1903, překl. statí J. M. Guyaua); Ruch (1884, překl. básní s L. Arietem); Světozor (1884, překl. básní s L. Arietem); Vesna (1886—88, překl. z A. Daudeta a G. Flauberta); Zlatá Praha (1884—85, překl. básní s L. Arietem); Zvon (1921/22). ■ KNIŽNĚ. Překlady: A. Theuriet: Lesní stezka (1884, s L. Arietem); G. Sand: Malá Fadetka (b. d., 1884); F. Coppée: Z malého světa (1885, s L. Arietem); P. Janet: Rodina. Čtení o praktické mravovědě (1902); G. Renard: Má-li člověk svobodnou vůli? (1908). ■ REDIGOVAL sborník: Božena Němcová 1820—1862 (Náchod 1912). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL edici: Korespondence a zápisky Frant.

Ladislava Čelakovského (IV/1 1933, IV/2 1935). ■

LITERATURA: ■ ref. sb. Božena Němcová: J. Kopal, Pokroková revue 1913, s. 265; A. Novák, NL 2. 2. 1913; A. Pražák, LF 1913; K. Rieger, ČMF 1914/15; S. Souček, Pražská revue 1913, s. 517 ■; M. Hýsek: Kdo překládal s L. Šebkem (Ariettem) básnické sbírky: Theurietovu Lesní stezku a Coppéovu Z malého světa?, Otavan 1929.

vř

Václav Černý (2)

* 23. 4. 1864 *Vodolka* (Odolena Voda) u Kralup nad Vltavou

† 8. 7. 1894 *Vodolka*

Herec, básník a překladatel, zejména anglické poezie.

V Praze studoval na reálce a učitelském ústavu, který pro plicní chorobu nedokončil. Působil od 1884 jako herec, krátce i v drobných rolích na Národním divadle, potom byl členem několika venkovských divadelních společností (V. Budil, L. Chmelenský, J. Hurt, K. Stocký), zejména pro obor charakterních rolí. Zemřel na tuberkulózu, pohřben byl ve Vodolce.

Časopisecky publikoval ojedinělé básně, epickou skladbu *Památce Mistra Jana Husa* vydal samostatně u nakladatele F. Horálka na Vinohradech. Věnoval se především překládání anglické literatury, hlavně povídek Poeových a romantického básnictví; připravoval rozsáhlou antologii anglické lyriky a ukázky z ní publikoval v posledním roce života v časopise Vesna (Shelley, Th. Moore, Keats, R. Browning, Rossetti aj.). Největší zájem věnoval P. B. Shelleyovi: v Č. rukopisné pozůstalosti byl ještě hotový překlad Královny Mab a začátky překladu Odpoutaného Prométhea. Na překladu Theurietovy Lesní stezky a Coppéovy sbírky Z malého světa, který se Č. připisoval (v nekrolozích Lumíru a Literárních listů), se podílel Václav Černý, pozdější badatel o B. Němcové.

PŘÍSPĚVKY in: Květy (od 1881; 1894 P. B. Shelley: Alastor); Lumír (1893—94); Ruch (1886); Světozor

(od 1882); Vesna (1894–95). ■ KNIŽNĚ. *Překlady*: E. G. Bulwer: Děvče lyonské (1887); P. B. Shelley: Cenci (1892); E. A. Poe: Povídky (1893) + Pád domu Usherových a jiné novely (1894) + Vraždy v ulici Morgue (1894) + Zlatý chrobák a jiné novely (1894). ■

LITERATURA: ■ nekrology: J. Vrchlický, Lumír 1893/94; an., Literární listy 1894, s. 310 ■; an.: V pozůstalosti předčasně zesnulého herce V. Č., Lumír 1894/95, s. 36; J. S. Machar in Konfese literáta (1901); M. Hýsek: Kdo překládal s L. Šebkem (Arietem) básnické sbírky: Theurietovu Lesní stezku a Coppéovu Z malého světa?, Otavan 1929.

dh

Jan Černý-Niger

* kolem 1456 *Praha*

† před listopadem 1530

Lékař, bratrský teolog a spisovatel, autor herbáře.

Vl. jm. J. Černý, lat. Niger. Pocházel z české bratrské rodiny, byl starším bratrem Lukáše Pražského. Na pražské univerzitě získal 1479 bakalářství; lékařství studoval soukromě. Snad na Lukášovo vyzvání se usídlil v Litomyšli jako lékař a asi před 1490 přistoupil k jednotě bratrské. Domohl se vynikající lékařské pověsti, od 1493 byl rodinným lékařem Vratislava z Pernštejna, už asi 1489 léčil i Augustina Olomouckého, s nímž pak 1500–01 vedl korespondenční náboženskou polemiku. 1499 přesídlil do Prostějova, kde se asi 1503 oženil, 1513 nebo 1514 se vrátil do Litomyšle, asi od 1519 byl opět v Prostějově, kde vedl bratrský léčebný dům. Působil ve prospěch jednoty mezi šlechtickými přívrženci svého lékařského umění, od 90. let měl význačnou úlohu ve vnitřním životě jednoty jako její kněz.

Asi 1494–1501 napsal Č.-N. tři nedochované náboženskopolemické traktáty, v nichž stával věrnost původním řádům jednoty proti novějšímu stanovisku bratra Lukáše. Patřil patrně k pořadatelům prvního bratrského kancionálu (1501). Velkou odbornou autoritu a společenský ohlas získaly jeho české lékařské spisy, pojednání o moru a zejména herbář, založený vedle tradičních autorit i na vlastním

pozorování rostlin a studiu jejich léčebných účinků.

KNIŽNĚ: Spis o nemocech morních (Litomyšl 1506); Knieha lékarská, kteráž slove herbář aneb zelinář (Norimberk 1517). ■ EDICE: Knieha lékarská, kteráž slove herbář aneb zelinář (1981, ed. Z. Tichá).

BIBLIOGRAFIE: G. Gellner in J. Č. a jiní lékaři čeští do konce doby jagellonské, Věstník KČSN 1934; Knihopis č. 1 767–73. ■ LITERATURA: K. Sternberg: Abhandlung über die Pflanzenkunde in Böhmen (1818); J. Ruda: Nejstarší lékařské prvotisky české M. J. Č. 1506–1518 a M. Klaudiviana 1517–1519, Časopis lékařů českých 1871 + M. J. Č. a jeho Herbář z r. 1517, Živa 1872; J. Jireček: Rukověť 1 (1875); J. Truhlář in Humanismus a humanisté v Čechách za krále Vladislava II. (1894); E. Šedivý: První český tištěný herbář J. Č. z roku 1517 (1906); A. Truhlář: Dodatky a opravy k biografii starších spisovatelů českých, ČČM 1913; J. T. Müller, F. M. Bartoš: Dějiny jednoty bratrské 1 (1923); F. Zapletal: M. J. Č. a poslední pobyt Viléma z Pernštejna na rodné Moravě, Časopis Vlasten. spolku muzejního v Olomouci 1931; G. Gellner: J. Č. a jiní lékaři čeští do konce doby jagellonské, Věstník KČSN 1934; M. Bohatcová: Über den Erstdruck eines tschechischen Kräuterbuchs, Gutenberg-Jahrbuch 1981.

jk

Jan Černý-Nigranus

* asi 1500–08

† 5. 2. 1565 *Mladá Boleslav*

Biskup, organizátor a historik jednoty bratrské.

Vl. jm. J. Č. Byl původem z bratrské rodiny (pravděpodobně z Kunvaldu), ve 20 letech vstoupil do bratrského domu v Ml. Boleslavi, kde bylo tehdy jedno z center jednoty. Studiem bohosloveckých spisů pod vedením Lukáše Pražského zde získal náhradu za vyšší školské vzdělání, jehož se mu nedostalo. V té době přijal i lat. jméno Nigranus (pro odlišení od lékaře Jana Černého, který se lat. nazýval Niger). Po ordinování na kněžství (1537 v Prostějově) se stal správcem sboru v Brandýse n. L. a záhy nabyl značné autority mezi členy

a příznivci jednoty v středních Čechách; 1543 se stal i členem tzv. úzké rady. Proměnlivé a neklidné osudy, jimiž procházela jednota po nezdařeném stavovském odboji (1547), promítaly se pak i do jeho života. Z Brandýsa přešel nakrátko do Ml. Boleslavi, 1548 byl nucen odejít do exilu (Polsko, Prusy), po návratu do Čech počátkem 50. let se musel nejprve skrývat, od 1552 opět veřejně působil v Boleslavi a 1553 byl s Matějem Červenkou zvolen biskupem jednoty. Po vizitační cestě do Prus se 1556 usadil v Boleslavi natrvalo. 1557 se zde konala bratrská synoda, na niž byl potvrzen do funkce sudího jednoty. Od té doby se mohl už nerušeně věnovat správě sboru i bratrského duchovenstva v Čechách a péči o výchovu kněžského dorostu, k níž je zaměřena také jeho korespondence se zahraničními evangelickými učenici.

Boleslavské působení J. Č. se neomezovalo jen na činnost církevně organizační nebo pastorační; získal si zásluhu i jako zakladatel soustavné historiografické práce v církvi. Po zkáze bratrského archivu při požáru Litomyšle (1546) se rozhodl vybudovat archiv znovu v Ml. Boleslavi. K práci přikročil 1547 a od začátku mu při ní pomáhal mladý J. Blahoslav, jeho pozdější pokračovatel. V historickém spisu *Poznamenání některých skutků božích obzvláštních* zachytil J. Č. na podkladě shromážděných archivních dokladů a vlastních i cizích pamětí děje bratrské církve 1541–46. Byl i skladatelem duchovních písní; dvě z nich byly pojaty do Šamotulského kancionálu (1561), o jehož vydání se J. Č. zasloužil.

RUKOPISNĚ: Poznamenání některých skutků božích obzvláštních (před 1547). ■

LITERATURA: J. Jireček: Rukověť 1 (1875); B. Souček: Rukopis pražské univ. knihovny XVII C 3, Reformační sb. 1, 1921; K. Krofta in O bratrském dějepisectví (1946); A. Molnár in Boleslavští bratři (1952); R. Říčan in Dějiny jednoty bratrské (1957).

ep

Jiří Černý z Černého mostu (Nigropon-tu) viz Jiří Nigrin

Červen

1918–1921

Kulturní a politický časopis propagující socialistickou kulturu a komunistický světový názor.

Podtitul: Tendenční čtrnáctideník. Nové umění — Příroda — Technická doba — Socialismus — Svoboda (roč. 1); Týdeník pro radikální směry a kulturní politiku (roč. 2); Sociální týdeník (roč. 3); Proletkult — Komunismus — Literatura — Nové umění (roč. 4). — *Redaktor:* neuveden; zodpovědný redaktor S. Minařík (roč. 1), M. Kácha (roč. 2–3), S. K. Neumann (roč. 4). — *Vydavatel:* S. Minařík v nakl. Fr. Borový (roč. 1); Fr. Borový (roč. 2–3); M. Kácha (roč. 4); Praha. — *Periodicita:* 1918/19 (roč. 1) od března do března 24 čísel; 1919/20 (roč. 2) od března do března 52 čísel; 1920/21 (roč. 3) od března do března 52 čísel; 1921 (roč. 4) od dubna do prosince 26 čísel. Místo Června začal vycházet Proletkult.

Časopis, koncipovaný S. K. Neumannem, změnil v průběhu vycházení obsahové i žánrové zaměření. Podle Neumannových slov se v Č. zračí „bolestná cesta od předpřevratových nadějí v nový stát až k všestrannému hlubokému odporu proti tomuto státu“, cesta ke komunistickému světovému názoru. V 1. ročníku byl Č. především literárním a uměleckým časopisem soustřeďujícím kolem sebe zejména výtvarnou skupinu Tvrdošijní a část předválečné moderny. Verše a prózu zde otiskovali J. Čapek, K. Čapek, J. Durych, O. Fischer, J. Frič, S. K. Neumann, M. Rutte, R. Weiner aj. Výtvarně se na listu podíleli J. Čapek, V. Hofman, J. Konůpek, P. Kotík, R. Kremlička, B. Kubišta, V. Špála, K. Teige, A. Wachsmann, J. Zrzavý aj. Český literární vývoj výrazně poznamenal Čapkův překlad Apollinairova Pásma (s linoryty J. Čapka) a překlad prózy Ch.-L. Philippa Bubu z Montparnassu (J. Vobrubová-Veselá). V 2. ročníku se již silně projevil sympatie pro „radikální socialismus“, socialistickou kulturu (články o Socialistické radě osvětových dělníků, hnutí Clarté), pozornost byla zaměřena k teoretickým a politickým otázkám. Ve shodě s touto proměnou se změnil i okruh autorů. Do Č. přestávají psát (až na výjimky) příslušníci předválečné generace, objevují se nová jména z řad nejmladších spisovatelů. 3. ročník se hlásí k podmínkám Třetí internacionály a svými články se podílí na řešení organizačních, teoretických a ideologických problémů, jež pro-

vázely vznik komunistické strany. Zvláštní pozornost je věnována vztahu Svazu komunistických skupin a sociální demokracie. Ve 4. ročníku jsou politickému dění věnovány zásadní studie, zároveň však opět přicházejí ke slovu otázky umělecké. Č. se stává střediskem mladé, komunisticky orientované generace, která má podle představ S. K. Neumanna vytvořit „veliký duchovní svazek kulturních pracovníků s revolučním proletariátem domácím i světovým“. Spolu s programovými statěmi (A. M. Píša, K. Teige aj.) a se závažnými polemikami (Píšova proti Rutteho knize Strach z duše) se v Č. objevují rozporná stanoviska uvnitř levicově orientovaného proudu (Neumannova básnická diskuse s J. Horou, výhrady k snahám mladých básníků aj.).

Verše a prózu zde publikovali A. Černík, J. Hora, A. Hoffmeister, J. Hořejší, Z. Kalista, F. Němec, S. K. Neumann, A. M. Píša, A. Ráž, J. Seifert, I. Suk, F. Šrámek, J. Wolker aj. Články a studie byly otiskovány od autorů českých i cizích (H. Barbusse, P. Bezšalko, A. Bogdanov, J. Čecháček, E. Faure, J. L. Fischer, M. Gorkij, J. Grave, J. Honzl, J. Hostáň, P. A. Kropotkin, V. I. Lenin, A. V. Lunačarskij, S. K. Neumann, A. M. Píša, E. Reclus, H. Roland-Holstová, K. Teige, E. Vajtauer, G. Zinověv aj.). Některá čísla byla monotematická: Rok 1848 (roč. 1), Zimní číslo 1919, shrnující práce socialistických autorů, číslo členů Devětsilu (roč. 4). Z diskusí byly významné polemiky o Sovovu báseň Sloky spisovatelům (roč. 2) a Neumannovy články o proletářském umění a Proletkultu. Jako příloha roč. 4 vycházela próza A. Strindberga Studentka čili Novostavba a Dopisy R. Luxemburgové. K Č. se úzce přimykala Knihovnička Června, která přinášela politická a beletristická díla, zejména socialisticky a komunisticky orientovaných autorů (J. Hora, V. I. Lenin, H. Malířová, S. K. Neumann, I. Olbracht, Ch.-L. Philippe, F. Šrámek aj.).

LITERATURA: J. Lang: Neumannův Červen (1957). ■ S. K. Neumann: Nekrolog, RP 11. 12. 1921 → Stati a projevy 5 (1971).

zt

Jan Červenka (1)

* 9. 2. 1835 *Doubravka* (Chrástany-D.) u Týna nad Vltavou

† 27. 10. 1910 *Praha*

Klasický filolog, překladatel z latiny.

Studoval na německém gymnáziu v Čes. Budějovicích (1849–57), klasickou filologii na univerzitě v Praze (1857–60). Jako suplent působil na gymnáziu v Benešově (1861–68) a jako profesor v Hradci Králové (1868–89). 1889 byl jmenován ředitelem gymnázia v Čes. Budějovicích, 1899 odešel do důchodu. Otec básníka a spisovatele Jana Č.

Jako středoškolský pedagog — klasický filolog zabýval se zejména literaturou latinskou. V souvislosti se svou pedagogickou praxí překládal některé římské básníky (Horatia a Ovidia). Publikoval ojediněle příležitostné básně v českém a latinském jazyce. Přispěl k zlepšení Latinské mluvnice Josefa Kořínka, do níž jsou zařazena i Č. Veršovaná rodová pravidla jazyka latinského.

PŘÍSPĚVKY in: Budivoj (1903); Program gymnázia v Č. Budějovicích (1888); Program gymnázia v Hradci Králové (od 1878). ■ KNIŽNĚ. *Překlady*: Q. Horatius Flaccus: Kniha o umění básnickém. Poslání k Pisonům (1882); P. Ovidius Naso: Proměny (1885–95). ■

LITERATURA: J. Král: Proměny P. Ovidia Nasona, kniha první, Listy filol. a pedag. 1879; J. Němec: P. Ovidia Nasona Proměny 2, LF 1896.

vf

Jan Červenka (2)

* 3. 4. 1861 *Praha*

† 24. 1. 1908 *Praha*

Básník navazující na J. Vrchlického, prozaik, dramatik a překladatel ze španělštiny a francouzštiny.

Syn klasického filologa a překladatele Jana Č. Gymnázium vystudoval v Hradci Králové (1871–79), práva na pražské univerzitě. Po

studiích působil jako tajemník městského úřadu na Vinohradech. Věnoval se také organizaci literárního života. Patřil k zakladatelům literárního spolku Máj, byl řadu let jeho tajemníkem a pomáhal organizovat i stejnojmenné nakladatelství.

Nejvýznamnější oblastí Č. činnosti je poezie, v níž patřil mezi žáky a následovníky Vrchlického. Č. námětem byl zpočátku téměř výlučně milostný cit a láska k ženě; přes vělost vyznání působí však jeho verše jistou monotónností. V pozdějších letech se v jeho lyrice objevuje i téma vyrovnání a smíru se životem. Z Č. básnických sbírek jsou nejznámější *Písně Závášovy*, exaltovaně opěvující ženu-milenku a lásku k ní jako absolutní hodnotu, o jejíž pozitivní ceně není pochyb. (Písně Závášovy byly zhudebněny R. Frimlem a posloužily také jako základ filmového scénáře V. Nezvala.) Č. usiloval o některé formální básnické výboje, s nevelkým úspěchem se např. pokusil uvést v život tzv. trylky (básně o pěti slokách, z nichž každá následující je kratší o jeden verš). Také v próze, kde je Č. autorem drobných žánrových povídek z vesnického a maloměstského prostředí, je obvyklým námětem láska, která je mnohdy placena i životem. Některé z Č. dramatických hříček s konvenční milostnou zápletkou byly hrány bez většího úspěchu v pražském Národním divadle. Překládal z francouzštiny a španělštiny verše, prózu i dramata, především však ty autory, kteří mu byli myšlenkově a umělecky blízcí (F. Coppée, G. A. Bécquer, F. L. Caballero, J. Espronceda, J. Valera a J. Zorrilla). Pokusil se rovněž o překlad turecké poezie (společně s R. Dvořákem). PSEUDONYMY: Giovanni, Jean Juan Gio-

vanni, Juan Giovanni Jean. ■ PŘÍSPĚVKY in: Čes. včela (1880); Karneval v Benátkách (šibřinkový list, 1902); Květy (od 1879); Lumír (od 1879); Máj (od 1902); Nár. listy (od 1882); Pokrok (od 1885); Rozhledy literární (od 1886); Ruch (od 1879); Světozor (od 1884); Švanda dudák (od 1886); Zvon (od 1902); Zlatá Praha (od 1884). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Amoroso (BB 1883); Novely (1884); Dětské kartóny (PP 1885); Ztišené vlny (BB 1885); Písně Závášovy (BB 1891); Opuštěný (D 1897); Babí léto (BB 1901); Hodiny (D 1905). — *Překlady*: F. L. Caballero: Tři andělské duše. Dolores (b. d., 1882); G. A. Bécquer: Legendy (b. d., 1882) + Paprsek luny a jiné povídky (1892); P. Calderón: Soudec zalamejský (b. d., 1899).

LITERATURA: ■ ref. Amoroso: F. V. Vykoukal,

Květy 1882; -ý (J. Vrchlický), Lumír 1882; ch (F. Chalupa), Ruch 1882; Čch., Světozor 1882; F. Dlouhý, Lit. listy 1883; F. Schulz, Osvěta 1883 ■; ■ ref. Novely: O. M. (Mokřý), Květy 1884; A. F. Tichý (F. Dlouhý), Lit. listy 1884; Em. M. (Mířiovský), Lumír 1884; F. Bílý, Osvěta 1884; F. S. (Schulz), Zlatá Praha 1884 ■; ■ ref. Dětské kartóny: A. F. Tichý (F. Dlouhý), Lit. listy 1885; B. Čermák, NL 12. 4. 1885; F. Bílý, Osvěta 1885; E. Mířiovský, Zlatá Praha 1885 ■; ■ ref. Ztišené vlny: J. V. (Vrchlický), Nedělní listy, příl. Hlasu národa 7. 11. 1886; -p, Světozor 1886; q, Zlatá Praha 1887; F. Zákřejs, Osvěta 1888 ■; ■ ref. Písně Závášovy: -p, Světozor, 1891; F. S. (Schulz), Zlatá Praha 1891; Amicus (J. Vrchlický), Lumír 1891 ■; ■ ref. Opuštěný: F. X. Šalda, Lit. listy 1897 → KP 3 (1950); K. (F. V. Krejčí), Rozhledy 1897; J. K. (Kvapil), Zlatá Praha 1897 (Fejeton divadelní); K. K. (Kamínek), Moderní revue 1897; F. Zákřejs, Osvěta 1897 ■; P.: Sudí zalamejský, Světozor 1897; A. Procházka: Překlady, Moderní revue 1899; ■ ref. Babí léto: F. Sekanina, Čes. revue 1901; L, Zvon 1901 ■; ■ ref. Hodiny: O. T. (Theer), Lumír 1905; Zm., Máj 1905; P. (J. Pelcl), Rozhledy 1905; Nemo (K. B. Mádl), Zlatá Praha 1905; r (F. V. Krejčí), PL 7. 6. 1905 ■; ■ nekrology: A. Klášterský, Máj 1908; F. V. Vykoukal, Osvěta 1908 + Zvon 1908; R. J. Kronbauer, Máj 1908 ■; drb (J. Borecký): Od smrti básníka J. Č., Zvon 1928; A. Klášterský in Vzpomínky a portréty (1934); kp.: Vzpomínka na spisovatele J. Č., LidN 3. 4. 1941.

vf

Matěj Červenka

* 21. 2. 1521 Čelákovice

† 13. 12. 1569 Přerov

Biskup jednoty bratrské a její historiograf, skladatel duchovních písní, překladatel náboženské literatury, sběratel přísloví.

Psal se též Erythraeus, Erithracus, Erythracus. Do jednoty bratrské byl přijat 1533 v Mladé Boleslavi, kde se mu dostalo i školního vzdělání. 1536 studoval ve Wittenbergu a pak zastával nižší funkce v jednotě v Litomyšli; vyrůstal pod vlivem J. Augusty a byl později uznávaným kazatelem. Byl vyslán do zahraničí, aby získal příznivce pro uznání jednoty (např. 1540 do Štrasburku k teologům M. Butzerovi a W.

Capitonovi), navázal styky s Kalvínem a 1542 v Řezně s Melanchthonem. 1549 byl vysvěcen na kněze, 1550 byl povolán do úzké rady jednoty jako konsenior, 1553 byl zvolen v Přerově biskupem a v témže roce jmenován prototáfem jednoty. Zastupoval jednotu v mnoha jednáních (např. od 1556 s polskými odpadlíky, 1558 na synodě v Lipníku, 1565 na synodě v polském Pińczově, na vizitacích bratrských sborů v Malopolsku). Účastnil se literárně také sporu s Vojt. z Pernštejna (1558); často spolupracoval s J. Černým-Nigranem a také s J. Blahoslavem, zejména při konsolidaci jednoty.

Usiloval o zvýšení kulturní úrovně členů jednoty a snažil se v ní uplatnit směr renesančně reformní. Spolu s J. Černým dal základ bratrskému archivu, patrně se podílel také na nekrologiu bratrských kněží a členů jednoty (vedle běžných úmrtních zápisů jsou tu i charakteristiky význačnějších osobností). Měl také nadání a zájmy filologické. Zabýval se teoreticky jazykem, skládal písně (některé z nich byly pojaty do Šamotulského kancionálu) a přeložil do češtiny žaltář. Shromáždil bohatý lexikografický materiál, který přispěl k zevrubnějšímu poznání českého jazyka, a pořídil sbírku přísloví, kterou doplnil Blahoslav a zařadil do své Gramatiky. Z Č. souboru přísloví čerpal také Komenský.

KNÍŽNĚ: Osvědčení a očištění se jednoty bratrské... (Prostějov 1558); Zpráva krátká o původu bratrském (1561, výt. nezjišť.). — (Překlad): Žaltář svatého Davida a krále velikého (Prostějov 1562). ■ EDICE: Cesty českých bratří M. Č. a Jana Blahoslava (1942, ed. J. V. Hruška, tj. K. Krofta); M. Č., J. Blahoslav: Česká přísloví (1970, ed. J. Spilka). ■

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 1 777—9 a 17 555. ■ LITERATURA: J. Jireček: Rukověť 1 (1875); A. Rezek: Dodatky a opravy k biografiím starších spisovatelův českých a k starší české bibliografii, ČČM 1882; J. V. Novák: Spor bratří s panem Vojtěchem z Pernštejna v Prostějově r. 1557 a 1558, ČČM 1891; G. A. Skalský: Spor bratří s Vojtěchem z Pernštejna 1557, ČČM 1909; J. V. Hruška (K. Krofta) in Cesty českých bratří M. Č. a Jana Blahoslava (1942); K. Krofta in O bratrském dějepisectví (1946); A. Molnár: K otázce geneze kralického biblického díla, Křesťanská revue 1964; J. Spilka in M. Č., J. Blahoslav: Česká přísloví (1970).

zdl

Jiří Červený

* 14. 8. 1887 Hradec Králové

† 6. 5. 1962 Praha

Autor drobných povídek, výstupů, aktovek a písní, určených většinou k provedení na kabaretní scéně; své snahy o umělecky náročnější formy kabaretu (Červená sedma) popsal ve dvou memoárových knížkách.

Jeho dědeček byl majitelem známé továrny na hudební nástroje v Hradci Král., v níž jako úředník pracoval i Č. otec. Rodina měla vztah k hudbě a k divadlu (otec např. založil v Hradci loutkovou scénu a psal hry pro loutky, bratr Václav, nástrojař v rodinné továrně, byl spoluzakladatelem Klubu artistů a pořádal po venkově zájezdy s amatérskou kabaretní skupinou). J. Č. studoval od 1897 na hradeckém gymnáziu, po maturitě (1905) práva na pražské univerzitě (doktorát 1910). Poté byl ještě semestr zapsán na právnické fakultě v Mnichově, od 1911 působil v Pardubicích jako soudní praktikant a později advokátní koncipient až do světové války. 1915—18 byl ve vojenské službě, zprvu na frontě, nakonec jako auditor ve Vídni. Už za středoškolských studií se Č. živě účastnil studentského společenského a kulturního života: na gymnáziu přispíval do několika rukopisných časopisů (některé sám redigoval) a podílel se na činnosti studentského sdružení Mansarda (pro večírky a výlety této společnosti napsal i své první písně a aktovky *Čigorin*, *Rozmary* a *Dopis*). Za studií v Praze se stal (1909) organizátorem a jedním z hlavních autorů literárního kabaretu Červená sedma; pro jeho potřeby psal texty i nápěvy písní (studoval soukromě harmonii a občas působil jako barový pianista), aktovky a výstupy, často ve spolupráci s jinými autory Červené sedmy (např. s E. Bassem, J. Machem, R. Jílovským, O. Hanušem, Ch. Ballingem aj.). Z amatérského sdružení, které vystupovalo pohostinsky v Praze při různých společenských příležitostech nebo na zájezdech na venkov (ve válečných letech spolupůsobil v Hašlerově kabaretu v Rokoku), se 1918 stala profesionální skupina s vlastní scénou v hotelu Central v Hyberské ulici a Č. byl jejím ředitelem (1922 se rozpadla pro finanční obtíže). Č. se pak vrátil k svému povolání a 1923—49 vedl vlastní advokátní kancelář. Za nacistické

okupace byl třikrát zatčen a vězněn na Pankráci a od 1944 v Malé pevnosti v Terezíně. V posledním desetiletí života se vrátil ke kabaretní práci a se skupinou amatérů pořádal zájezdy, na nichž vystupoval jako hudebník a konferenciér.

Východiskem literárních prací J. Č. se stala studentská recese a parodie, v jejímž duchu skládal své první výstupy pro večírky Mansardy i pro Červenou sedmu. Projevem tohoto zaměření byla např. forma parodického proslovu, typická pro Č. vlastní vystupování v kabaretu (*My chceme kabaretní ministerstvo, Pražské rarity* aj.). Ve svých textech byl veden úsilím překonat triviálnost dosavadního maloměstského kabaretu a vytvořit umělecky i intelektuálně náročnější podobu drobných zábavných scénických žánrů. Červená sedma, jejíž byl duší, představovala po léta vyspělou formu pokrokového literárního a politického kabaretu. Ve své době byl Č. populární jako autor písní (napsal jich ke dvěma stům); vydávaly se v letákové formě (zejména ve zvláštních edicích *Písničky Červené sedmy*, *Syrinx* aj.) i ve větších souborech, byly hrány v rozhlasu apod. (*Zapadá sluníčko, zapadá, Písnička z mládí, Na hradeckých hradbách, Pane kapelníku, Hradecké písničky*). Psal pro ně texty (*Přehlídka na Invalidovně, Kouř cigarety, Panna Laura a Fridolín* aj.) i skládal hudbu, zároveň zhudebňoval též texty cizí (E. Bass), mj. i řadu básní z české i světové poezie, které nabyly právě v jeho hudební interpretaci popularity (např. Šrámkova *Naše svatební*, verše Nerudovy, Bezručovy, Dykovy, Gellnerovy, Mahenovy, Vrchlického, Puškinovy, Burnsovy v Sládkově překladu aj.). Také Č. vlastní próza (zejm. povídky *Kabaretní brejle*) tíhla ke světu kabaretní a literární bohémy jak svými náměty (odehrávají se v prostředí šantánů, barů, tanečních síní a kaváren), tak lehce nahozenou, improvizovanou formou a ironickými pointami milostných zápletek. Rozsáhlejší prozaická práce — román *Máňa* — líčí v rámci obrázku z pražské bohémy typické dobové snahy o povznesení kabaretního umění. Na sklonku 30. let napsal Č. několik lidových her se zpěvy (za protektorátu z nich byla ve zvláštní oblíbenosti životopisná hra o F. Kmochovi), po válce spolupracoval na dramatizacích s F. Rachlíkem. Na sklonku života vydal dvoje memoáry, živě zachycující atmosféru studentských let v Hradci Králové a činnost Červené sedmy.

PSEUDONYMY: Gersten, J. Bečka, J. Ever, Kačer, Karel Gersten, Quedene, Staša Juren. ■ PŘÍSPĚVKY in: Květy (od 1906); Lid. noviny (od 1921); Nár. listy (od 1904); Neděle (od 1904); Svítání (studentský rukop. čas., Hradec Králové, 1908); Šibeničky (od 1918); Večery (od 1912); Večery pod lampou (1942, román *Za světem herecké slávy*); Věstníček Červené sedmy (od 1919). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Recitace v Červené sedmě (monology, b. d., 1912, pseud. Karel Gersten); *My chceme kabaretní ministerstvo!* (monolog, 1919, pseud. Gersten, s V. Hlavou); *Kapky jedu* (D 1919, s R. Jílovským); *Pražské rarity* (monolog, 1919, s Juristem); *Tenkrát* (D 1919, s R. Jílovským); *Rozmary* (D 1920); *Nepořádný dům* (D 1920, pseud. J. Bečka, s E. Bassem); *Nechtěný hřích* (monolog, 1920, s O. Hanušem); *Kabaretní brejle* (PP 1922, rozšíř. vyd. 1939 s tit. *Slané mandle*); *Nejnovější filmová parodie* (D, Hradec Král., 1922); *Studentské lásky* (DD 1927); *Máňa* (R 1928); *Polovina* (D 1929); *Ženy, které jsem potkával* (monology, 1929, pseud. Karel Gersten); *Kolega zloděj aneb Kariéra* (D 1931, upr. E. Bass); *Kašpárek u chudého krále* (D 1933); *Slečna Ťu-ťu-ťu* (D 1937, se S. Grohmannovou); *To byl český muzikant* (D 1939, se S. Razovem, další vyd. též s tit. *Kolíne, Kolíne*); *Divá Bára* (D 1939, podle B. Němcové, se S. Razovem); *Za světem herecké slávy* (R 1942); *Doktor Fiakr* (D 1942, se S. Razovem); *Červená sedma* (memoáry, 1959); *Tři doby pana Randáka* (D 1959, s F. Rachlíkem); *Paměti Mansardy* (1962); — hry z počátku 20. let, b. d.: *Kolíbky*; *Děs* (pseud. Gersten); *Hotel U modré nudle* (s J. Lunzerem). — Mimoto desítky písňových textů a deklamací v edicích kabaretního repertoáru z konce 10. a ze 20. let (v nakl. J. Springra, v Nakladatelství Červené sedmy nákladem V. Červeného v Hradci Král., ve Švábově sbírce vybraných komických výstupů, scén, deklamací, žertů a aktovek, v edici písniček vydávaných J. Gollwellem atd.). ■ SCÉNICKY. *Hry*: Čigorin (1907); *Dopis* (1911); *Noc v krčmě U zrzavého Tomáše* (pseud. Quedene, s R. Medkem); *Herna v lázních* (1921, s E. A. Longenem); *Hráč* (1925, podle N. V. Gogola, s E. A. Longenem); *Lump má štěstí* (1938); *Ani ryba, ani rak* (1950, s F. Rachlíkem) aj. ■ REDIGOVAL časopis: *Věstníček Červené sedmy* (1919–21); *edice*: (v nakl. J. Springra) *Šprým* (kabaretní próza, 1918–20, s A. J. Kubištou), *Písničky Červené sedmy*, *Co se v Praze zpívá* (v Nakladatelství Červené sedmy), *Špalíček časových popěveků*, *PAN* (kabaretní repertoár pro zpěv a klavír), *KVAS* (zhudebnělé české básně), *Leták* (politická satira), *Sbírka aktovek*. ■

LITERATURA: ■ ref. *Kabaretní brejle*: K. Híkl, *Naše doba 1923/24*, s. 246; drb. (V. Brtník), *Zvon 1923/24*, s. 278 ■; -ne (A. Novák): ref. *Máňa*, *LidN* 11. 5. 1929; F. Černý in J. Č.: *Červená sedma* (1959); J. Bajer: ref. *Červená sedma*, *Divadelní noviny 1959/60*, č. 14; E. Janský in J. Č.: *Paměti Mansardy* (1962); J. Kalina in *Svět kabaretu* (1966); R. Deyl in *Písničkář Karel Hašler* (1968). //

František Červínek viz Alois Záborský

Adolf Červinka

* 4. 6. 1875 *Albrechtice nad Orlicí*

† 17. 4. 1936 *Praha*

Básník náladové lyriky, prozaik, autor nenáročných společenských románů, povídek a humoresek, dramatik, překladatel.

Syn lesníka; bratr spisovatele Karla Č. Vystudoval gymnázium v Hradci Král. (mat. 1893) a práva v Praze, kde pak působil jako advokát. Proslul zejména jako znalec autorského práva. Od 1919 působil také jako tajemník Syndikátu českých spisovatelů a hudebních skladatelů.

Zatímco první Č. verše s macharovskou ironií, ale nepřiliš obratně perziflují milostný cit, zaznívají z dalších dvou sbírek opravdovější tóny intimní lyriky, vyslovující nejprve stesk z osamělosti a později radostnější pocity životní pohody. Č. drobné prózy i větší romány, líčící běžné příběhy manželských rozvrátů a erotických dobrodružství v měšťácké vrstvě, prostupuje náladovost, v níž se rozplývá snaha o psychologický obraz nitra postav. Soucítěním humorem v pohledu starší generace na nezralé mládí se od nich částečně odlišuje poslední Č. román *Máňa na roztrhání*. Nenáročné umělecké cíle si kladou Č. humoresky a zejména veselohry a dramatické žerty, z nichž některé jsou na povrchu ulpívající satirou na poměry v počátcích samostatného státu.

PSEUDONYMY: Jan Plavec, Saturn. ■ PŘÍSPĚVKY in: Cesta (od 1919); Hlas národa (s příl. Nedělní listy, od 1906); Máj (od 1907); Niva (od 1893); Rozhledy (od 1896); Světozor (od 1897); Švanda dudák (1921 dramatická veršovaná groteska Stíny minulosti); Zlatá Praha (od 1902); Zvon (od 1909); Ženské listy (od 1915). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Z kuchyně starého mládence (BB 1904); Napadal první sních (BB 1907); Tanec bludiček (BB 1909); Polibek věčnosti a jiná próza (1919); Pošetilé historky (PP 1920); Neplechy v Arkádii (D 1920); Zákonodárce (D 1921);

Spálené mosty a jiná próza (1921); Boží mír (D 1922); Ostrov žraloků (D 1924); Když děti dospívají (D 1924); Tichý rozvod (R 1928); Přijde jaro (R 1929); Máňa na roztrhání (R 1929). — *Překlady*: J. Racine: Sudílkové (1909); E. Rostand: Romantikové (1910). ■ REDIGOVAL: Věstník Syndikátu českých spisovatelů (1919–36). ■

LITERATURA: ■ ref. Z kuchyně starého mládence: K. Z. K. (Klíma), LidN 27. 11. 1903; E. Sokol (K. Elgart), Rozhledy 1903/04; L., Zvon 1903/04 ■; ■ ref. Napadal první sních: J. Rowalski, Lumír 1906/07; -a-, Máj 1906/07; Sk. (F. Skácelík), Zlatá Praha 1906/07; V. Kol. (F. S. Procházka), Zvon 1906/07; -il (A. Novák), LidN 26. 10. 1906 + Přehled 1906/07 ■; ■ K. Kamínek: Z překladové literatury dramatické (ref. Romantikové), Lumír 1909/10; n.: ref. Tanec bludiček, Zvon 1909/10; B. D.: ref. Polibek věčnosti..., Zvon 1919/20; -btk- (V. Brtník): ref. Pošetilé historky, Zvon 1920/21 + ref. Spálené mosty..., Zvon 1921/22; A. N. (Novák): ref. Spálené mosty..., LidN 11. 6. 1922; Et (E. Tréval): ref. Boží mír, Zvon 1922/23; K. H. (Híkl): ref. Máňa na roztrhání, Naše doba 1928/29; vz: ref. Tichý rozvod a Přijde jaro, Zvon 1929/30; ■ nekrology: -och- (F. S. Procházka), Zvon 1935/36; H. J. (Jelínek), Lumír 1935/36 ■.

mř

Karel Červinka

* 19. 5. 1872 *Albrechtice nad Orlicí*

† 5. 3. 1949 *Mělník*

Prozaik a básník, autor psychologických románů, povídek a impresionistických veršů.

Syn lesníka, bratr spisovatele Adolfa Č. Vystudoval gymnázium v Hradci Král. (1881–89), práva ve Štýrském Hradci a v Praze (1893). Po vojenské službě nastoupil 1897 jako soudní adjunkt ve Veselí nad Lužnicí, pak působil v Broumově, v Městci Král., od 1907 jako okresní soudce v Praze-Karlíně. Po 1918 se stal radou nejvyššího správního soudu v Brně, později žil jako advokát v Praze. — Byl členem Moravské obce spisovatelů.

Látku k prózám bral Č. buď z prostředí lesnického nebo ze světa soudních úřadů, jež obojí důvěrně znal. Popisnost a rozvleklost vyprávění vyvažoval znalostí povah, realisticými postřehy, lyrizujícími obrazy přírody. Je-

ho vyprávění zachycuje ve sledu drobných všedních faktů a dějů proces stálého uplývání života jako „románu bez konce“. Po psychologických studiích (*Zhaslé oči, Ejhle člověk*) věnoval Č. pozornost životním příběhům prostých lidí (*Okolo lesů a pasek*). V románech (*Zmítání, Jeseň, Vysušený močál*) ho zajímaly osudy intelektuálů, trpících pocity vykořeněnosti a nezakotvenosti nebo rozpory mezi snahou po životním úspěchu a společenském vzestupu a mezi touhou po vnitřním uspokojení či smírné vyrovnanosti. Vciťoval se do tragiky stárnutí a relativity lidských snah, které vedou k moudrosti, k rezignaci, někdy i k ztroskotání. Č. hrdinové se často zříkají životní aktivity a hledají klid v samotě, v úniku z města a v návratu do rodného kraje, v důvěrném sblížení s přírodou, v přilnutí k určitému místu, v domově jako bezpečném útočišti člověka před světem; ideálem je sladění rytmu přírodního dění a lidského bytí. Nezdařené úsilí o nové zakořenění v půdě je tématem kroniky líčící marnou snahu o zachování statku, který by byl zárukou životní jistoty pro celý rod (*Rodina, Dědicové, Země*). Pod úrovní této Č. prózy jsou jeho četné humoresky (*Bez taláru, Zelená krev* aj.), většinou poplatné levnému vkusu. V Č. verších vyniká mezi žánrovou a milostnou poezií sovovskými laděná krajinářská lyrika s reflexivními prvky. Sbírka *Krajiny a nálady* prozrazuje vnímavost pro smyslově názorné detaily, zachycující citlivě — ač dosti monotónně — barevné a zvukové kouzlo přírody a její prchavé náladové odstíny. Kresba krajiny, zejména jarní a podzimní, se stává prostředkem k vyjádření autorovy bytostné melancholie a zádumčivosti, které ho později vedou k meditativnímu pohroužení do vlastního nitra (*Hledání samoty*).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Emil Horský, J. Kapr, Karel Jasan, Václav Štika, V. Štika; -án (Niva 1895), K. Č. (Zvon 1903/04). ■ PŘÍSPĚVKY in: Besedy Času (1904); Čas, Beletrist. příloha (od 1896); Humorist. listy; Jitřenka (od 1898); Květy (od 1891); Máj (od 1903); Moderní revue; Niva (od 1891); Osvěta (od 1902); Rozhledy (od 1894); Světozor (od 1891); Švanda dudák; Topičův sborník (od 1918); Venkov; Vesna (od 1891); Zlatá Praha (od 1897); Zvon (od 1901). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Zápisník (BB 1892); *Krajiny a nálady* (BB 1894); *Zhaslé oči a několik jiných drobných studií prózou* (PP 1895); *Hledání samoty* (BB 1897); *Slunce v mlhách* (BB 1901); *Ptáci na stromech a květiny v dešti* (BB 1903); *Bez taláru*

(PP 1903, pseud. V. Štika); *Ejhle člověk* (PP 1905); *Zelená krev* (PP, 3 sv., 1907); *Zahučaly lesy* (PP 1908); *Rodina* (R 1909); *Dědicové* (R 1910); *Země* (R 1911); *Šťovík a petržel* (PP 1912, pseud. V. Štika); *Rusalka* (P 1914); *Vysušený močál* (R 1915); *Epigramy* (Ml. Bolešlav 1919); *Domov* (R 1919); *Zmítání* (R 1920); *Jeseň* (R 1920); *Okolo lesů a pasek* (PP 1920); *Starší škraloupky* (PP 1921); *Julius Klapzuba, Apostata* (R 1921); *Máje* (D 1924). — *Souborné vydání*: *Knihy 1–6* (Čs. podniky tiskařské a vydavatelské, 1919–21). ■

LITERATURA: ■ ref. Zápisník: F. X. Šalda, Lit. listy 1892 → KP 1 (1949); an. (F. Roháček), Niva 1892; -a- (F. V. Vykoukal), Světozor 1892/93; an., Lumír 1892 ■; ■ ref. Krajiny a nálady: A-a (A. Procházka), Lit. listy 1894/95; J. Karásek, Niva 1894; F. V. Krejčí, Rozhledy 1894; -a- (F. V. Vykoukal), Světozor 1894/95; K. Dostál, Hlídka literární 1895 ■; J. Karásek: ref. Zhaslé oči..., Lit. listy 1894/95 + předml. in K. Č.: *Hledání samoty* (1897); ■ ref. Hledání samoty: F. H.-ek, Lit. listy 1896/97; Kirilov (L. Jarolímek), Rozhledy 1896/97; -a- (F. V. Vykoukal), Světozor 1896/97 ■; ■ ref. Slunce v mlhách: M. (M. Marten), Moderní revue 1902; K. Z. Klíma, LidN 3. 10. 1902 ■; ■ ref. Ejhle člověk: A. N. (Novák), Přehled 1904/05; Č. (V. Červinka), Zlatá Praha 1905/06; Ds (J. D. Konrád), Máj 1905/06; S. (F. Sekanina), Zvon 1904/05; F. V. Vykoukal, Osvěta 1905 ■; ■ ref. Zahučaly lesy: A. Novák, Přehled 1908/09; R. (V. Červinka), Zlatá Praha 1908/09; F. Sekanina, Zvon 1908/09 ■; ■ ref. Rodina, Dědicové: J. Schmitt, Novina 1909/10; F. Sekanina, Zvon 1908/09 a 1909/10; Č. (V. Červinka), Zlatá Praha 1909/10; F. V. Vykoukal, Osvěta 1910; il (A. Novák): *Lesní románek* (ref. Dědicové), LidN 8. 7. 1910; -ejč- (J. Krejčí), Naše doba 1910/11 ■; ■ ref. Země: A. Procházka, Moderní revue 1910/11; il (A. Novák), LidN 16. 7. 1911; R. (V. Červinka), Zlatá Praha 1910/11; F. Sekanina, Zvon 1910/11; F. V. Vykoukal, Osvěta 1911; K. Hlil (ref. Rodina, Dědicové, Země), Přehled 1912/13 ■; ■ ref. Rusalka: G. W. (Winter), PL 16. 8. 1914; -ejč- (J. Krejčí), Naše doba 1914/15; Kaz (F. S. Procházka), Zvon 1914/15 ■; ■ ref. Vysušený močál: K. V. (Veleminský), Naše doba 1914/15; G. W. (Winter), Akademie 1914/15 + PL 18. 4. 1915; K., Zlatá Praha 1914/15; Kaz (F. S. Procházka), Zvon 1915/16; K. Sezima, Osvěta 1915; V. (Ant. Veselý), Čes. revue 1915/16 ■; G. P. (Pallas): ref. Domov, Zlatá Praha 1919/20; Kaz (F. S. Procházka): ref. Jeseň, Zvon 1919/20; -btk- (V. Brtník): ref. Zmítání, Zvon 1920/21 + ref. Okolo lesů a pasek, Zvon 1920/21; ■ ref. Julius Klapzuba, Apostata: K. H. (Hlil), Naše doba 1921/22; Mil., Osvěta 1921; -btk- (V. Brtník), Zvon 1921/22 ■; -btk- (V. Brtník): *Náš milý druh...*, Zvon 1921/22; A. N. (Novák): K. Č. šedesátníkem, LidN 19. 5. 1932; p (A. M. Píša): *Spisovatel K. Č.*, PL 19. 5. 1932; F. H. (Hampl): K. Č., Práce 18. 5. 1947; J. Slavík: *Dva básníci krajin a nálad*, Texty 1970.

mř

Karel Viktor Červinka

* 30. 12. 1891 *Padochov* u Ivančic

† 28. 10. 1915 italská fronta na Soči

Básník přírodních nálad z generace vystupující před první světovou válkou.

Vl. jm. Karel Č.; jméno Viktor si doplnil na rozlišení (patrně jako výraz sympatie k V. Dykovi). V raném dětství ztratil otce, který byl důlním úředníkem; s matkou učitelkou se pak přestěhoval do Těšan u Hustopečí. Studoval na Prvním českém gymnáziu v Brně (mat. 1911); zde prof. J. Krecar, básník z okruhu *Moderní revue*, přispěl k rozvinutí Č. zájmů literárních a prof. K. Matoušek k zaujetí pro tělesnou kulturu a sport. Č. se stal nadšeným propagátorem lehké atletiky, lyžařství a turistiky. Třebaže byl po matčině úmrtní (1910) bez prostředků, zapsal si na filoz. fakultě UK klasickou filologii a francouzštinu; po jednoroční vojenské službě v Zadaru a v Hercegovině (1912–13) přestoupil z existenčních důvodů na práva. Po vypuknutí první světové války narukoval, prodělal tažení do Srbska a od května 1915 byl na italské frontě na řece Soči, kde padl a byl pohřben. — Č. byl jednatelem lehkootletického odboru S. K. Moravská Slávia. Prázdniny trávil od 1910 ve Sněžném u Nového Města na Moravě a přilnul k tamnímu kraji.

Po knížce vtipných epitafů na spolužáky a přátele vystoupil Č. na veřejnost sbírkou *Píseň hor*, v níž — přes všechnu tíži života a citová zklamání — dominuje radost z přírodních krás, mládí, lásky a přátelství. Skály, lesy a rybníky Českomoravské vrchoviny se mu staly symbolem čistého, volného života v kontrastu k ubíjející, prodejné městské civilizaci. Ve své poezii, která se od počátečních vlivů J. Zeyera, dekadentů a J. S. Machara přiklonila k V. Dykovi a A. Sovovi, i v impresionisticky zabarvených prózách a fejetonech hlásal svůj sen o novém helénství, v němž mu ze spojení zájmu o přírodu a sport s obdivem pro antiku vyrůstal ideál zdravého a ušlechtilého člověka.

PSEUDONYMY: Petronius Arbiter, Zdeňka Grünwaldová. ■ PŘÍSPĚVKY in: *Neděle* (Brno, 1906); *Náš kraj* (Tišnov, 1908, romaneto V stínech tišnovských lesů); *Ročenka S. K. Moravská Slávia* v Brně (1911); *Samostatnost* (1911); *Studentský list*

(1908–09); *Svaz. Věstník Zemského svazu pro povznesení návštěvy cizinců na Moravě a ve Slezsku* (1911–12). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: *Kniha epitafů* (BB b. d., 1910, pseud. Petronius Arbiter); *Píseň hor* (BB 1912). — *Výbory*: *Píseň hor* (1969, usp. K. Daněk); *Tam v dáli na horách* (1973, též z textů časopiseckých a nepublikovaných, usp. K. Daněk). ■ SCÉNICKY. *Hra*: *Stříbrní ptáci* (Tišnov 1916). ■ REDIGOVAL: *Studentský list* (1908–09, an., s V. Síssem a M. Žákem). ■

LITERATURA: an. (J. Vodák): *Veršičky a verše, básničky a básně* 2, Čas 9. 1. 1913; L. B. (Blatný): K. V. Č. (nekrolog), *MSIR* 1918; J. Sláma: *Talent zmařený válkou*, in *První české gymnázium v Brně* (1967); K. Daněk: K. V. Č. a rekreace na Vysočině, in K. V. Č.: *Píseň hor* (1969) + *Neznámý básník zdravého života, Vysočina 1969, č. 14 a 15 + Píseň hor, Uranit 1972, č. 28 + Nedožnělá píseň hor, Vysočina 1972, č. 34 + Nad nesplaceným dluhem*, in K. V. Č.: *Tam v dáli na horách* (1973); M. Rosenbaum: *Nad nesplaceným dluhem, Rovnost* 24. 8. 1973; J. Horčic: *Zapomenutý sportovec a básník Vysočiny, Tělovýchovný pracovník* 1974, s. 132.

pp

Miloš Červinka

* 30. 10. 1853 *Ostředek* u Benešova† 28. 4. 1891 *Mariensee* u Aspangu (Rakousko)

Básník, autor lyrickoepických veršovaných skladeb.

Syn JUDr. Václava Č. (1807–1870), statkáře, aktivního účastníka hnutí 1848, bratr spisovatelů Václava a Otakara Č. Studoval na reálce v Praze, v 16 letech vstoupil do tajného svobodomyšlného spolku *Blaník*, po jeho prozrazení byl dvakrát zatčen a vězněn (1870 a 1872–77; propuštěn snad na zásah F. L. Riegra). Žalář mu podlomil zdraví a ztížil existenci. Po skončení reálky mezi oběma zatčeními vystudoval v Praze obchodní školu (1870–72), po propuštění z vězení pracoval jako úředník banky *Slavie*. Ve volbě povolání kolísal: měl spisovatelské ambice a zároveň pomýšlel na kněžství, nakonec se však z touhy po venkově stal lesníkem. 1879–81 absolvoval lesnickou akademii v Eisenachu (na odborné učiliště v Bělé pod Bezdězem nebyl pro politickou minulost při-

jat), pak praktikoval v Tachově, 1882 v Čisté na Rakovnicku. 1883—84 působil jako lesní inženýr v Slavutu na Volyňsku, po návratu do vlasti dostal pomocí probošta V. Štulce přechodné místo na statku vyšehradské kapituly, znovu se však vrátil do Slavutu. 1885 se oženil, měl dva syny. Ze stesku po domově opět ze Slavutu odešel, musil však 1887 přijmout místo v Haliči (Staremiasto); t. r. se stal lesním správcem v Mariensee u Aspangu v Dolních Rakousích. Občas pomýšlel na vystěhování do Ameriky nebo do Austrálie, počátkem 1891 konal k tomu přípravy v Praze, po návratu do Mariensee však po krátké nemoci zemřel. Pohřben byl v Aspangu.

První Č. kniha (*Básně*) vznikala řadu let. Básnické prvotiny pocházejí už z doby vězení: vyjadřují pocity stesku, osamění a touhy po volnosti a mají pečeť skutečného prožitku, stejně jako některé intimní a přírodní verše z nedlouhého šťastnějšího údobí života v Eisenachu a v Tachově (*Pomněnka z Českého lesa*). Převážně však Č. lyrika — vlastenecká, milostná i reflexivní — nepřekračuje dobový stereotyp: je zatížena mnohomluvností, neurčitostí myšlenek, zkonvenčenými postupy, jimiž vyjadřuje hoře nad osudem národa i osobní skepsi a melancholii (vlivy Máchovy, Hádkovy a Heydukovy). Význam spíše životopisný mají *Báje o Blaníku* (jako dítě slýchal Č. v rodišti mýty o blízké hoře), epická *Bouře* je tragickým obrázkem z českého venkova v době temna. Soudobá kritika *Básně* odmítla, stejně jako následující epos *Hynek*, jemuž vytkla myšlenkový anachronismus a nedostatečně zobrazení osobitosti národního života. Č. v něm navazoval na příklad Puškinova Oněgina. Látka je vzata z roku 1848, hrdina, syn zámožného obchodníka, samotářský básník a snílek, blouzníci o národně obrodných ideálech, má autobiografické rysy. Báseň postrádá věrohodnější povahokresbu i malbu prostředí, charakterizuje ji dějová rozvleklost, lyrizující líčení i obšírné reflexe ústící v didaktičnost. Typ dlouhého verše, jehož monotónnost je odštěněna větými přízvuky, prokazuje závislost na S. Čechovi.

PŘÍSPĚVKY in: Besedník (1872); Háj (Žďár nad Sázavou, od 1882); alm. Nitra (1877). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: *Básně* (1882); *Hynek* (B 1890). ■

LITERATURA: ■ ref. *Básně*: F. Schulz, *Osvěta* 1883; Čch, *Světobzor* 1883 ■; ■ ref. *Hynek*: -a- (F. V.

Vykoukal), *Světobzor* 1889/90; Sv. Mráz, *Lit. listy* 1889/90; V. V. (Vrzal), *Hlídka literární* 1890 ■; B. Čermák: *Obraz básnictví českého za rok 1890*, ČČM 1891; nekrolog: an., *Světobzor* 1890/91; O. Červinka: *Upomínka na bratra Miloše*, *Květy* 1892.

mř

Otakar Červinka

* 25. 9. 1846 *Ostředek* u Benešova

† 28. 4. 1915 *Beroun*

Básník ruchovské generace, zejména autor epických skladeb s vlasteneckou tendencí.

Syn statkáře JUDr. Václava Č., bratr spisovatele Václava Č. (jehož pseudonym Rénatus byl někdy omylem připisován Otakarovi Č.) a básníka Miloše Č. Mládí prožil v Ostředku u Benešova (hospodářským správcem velkostatku tam tehdy byl otec S. Čecha), gymnázium vystudoval v Praze (1858—66), filoz. fakultu pro zhoršené hmotné poměry rodiny nedokončil a přešel na vyšší hospodářskou školu v Táboře (1868—70). Působil jako úředník na velkostatech v Újezdě, v Dobrovici u Mladé Boleslavi (do 1872), v Kropáčově Vrutici (1872—87), nakonec se stal úředníkem pražských obecních plynáren. Poslední léta života strávil na odpočinku v Berouně. V mládí byl přítelem J. V. Sládky a J. Čelakovského, později v Praze se důvěrně sblížil se S. Čechem. Přítelkyní a kritickou posuzovatelkou díla mu byla choť bratra Václava, spisovatelka Marie Červinková—Riegrová. 1873 cestoval O. Č. ze Světové výstavy ve Vídni do Alp, 1880 navštívil Helgoland, 1898 s podporou Svatoboru Alpy a Benátky, 1902 Švýcarsko, 1905 Alpy, Veronu a Mnichov, byl též v Rusku a v jižních slovanských zemích.

Poezie O. Č. je pod zjevným vlivem S. Čecha, ale i pod vlivem Máchovým, Byronovým, Puškinovým a Mickiewiczovým. Převažuje v ní epika s husitskou tematikou, příznačná pro ruchovskou generaci. Příslušnost k ní se projevuje i ve vznošně patetickém rétorickém verši i v pojetí historických obrazů, které jsou

autorovi především prostředkem k politickému apelu na současnost, v duchu reminiscencí na rok 1848 a vzrušeného ovzduší 60. let. Poémy *Jan z Dubé*, *Jan Žižka z Kalichu* aj. jsou apoteózou boje za svobodu v liberálním duchu, vyznáním vlasteneckých citů a výzvami k národní svornosti. Jsou naplněny lyrickoreflexivními a popisnými pasážemi, děj i myšlenka se často utápějí v spleť kompoziční osnově, obrysy postav jsou matné. Platí to i o básni *Aleš Romanov* (s látkou z doby kolem 1848), která se pokouší o samostatnější vystižení dobové atmosféry a v níž je možno rozeznat směs literárních reminiscencí a nedosažitelných vzorů (E. Oněgin, Pan Tadeáš; hrdina padne jako lord Byron v boji proti Turkům). Do veršované povídky ze současnosti *Pohádka života*, v níž se projevuje sklon k elegičnosti a idylismu, vložil Č. řadu autobiografických prvků. Z osobních zážitků a rodinných tradic čerpá i torzo románové trilogie, situované do českých statkářských kruhů. V 1. dílu (*1848*) se vrací téma revolučního roku, které autorovi přibližovala osobnost otcova (jeho portrét je vykreslen v hlavní postavě), 3. díl (*Boj s kapitálem*) sleduje už na osudech Červinkovy vlastní generace národnostní, sociální a ekonomické otázky aktuální v 70. letech (poměry v pohraničí, zápas českého průmyslu s hospodářsky silnějším německým podnikáním). Obraz reálné skutečnosti je však i zde podáván v silně romantickém pojetí.

PŘÍSPĚVKY in: Almanach čes. studentstva (1869); Hlas národa (od 1888); Květy (od 1883); Lumír (od 1874); Máj; Osvěta (od 1876); Památky archeologické; Pamětní list Sokola v Táboře (1888 a 1891); alm. Ruch (1868 a 1870); alm. Za praporem sokolským (1887); alm. Zora (1892). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Jan z Dubé (B 1871); Jan Žižka z Kalichu (B 1875); Aleš Romanov (B 1881); Husitská svatba (B 1884); Pohádka života (B 1891); Boj s kapitálem (R 1900); 1848 (R 1905, v Květech 1898 s tit. Z paměti našich otců); — posmrtně: Povídky veršem (1917, ed. F. Tichý); Hus a Tábor (BB 1921, ed. F. Tichý). ■

LITERATURA: ■ ref. Jan z Dubé: E. (J. Neruda), NL 19. 12. 1871 → Literatura 2 (1961); an. (V. Hálek), Květy 1872 → Sebrané spisy V. Hála 4 (1907); F. Schulz, Osvěta 1872; D (J. Durdík), Světozor 1872 ■; ■ ref. Jan Žižka z Kalichu: J. Neruda, NL 11. 2. 1875 → Literatura 2 (1961); F. Zákrejs, Osvěta 1875; E. Krásnohorská: Obraz novějšího básnictví českého, ČČM 1877 → Výbor z díla 2 (1956) ■; ■ ref. Aleš Romanov: O. M. (Mokřý), Květy 1881; F. Schulz, Osvěta 1882; Ruch 1880/81 ■; ■ ref. Husitská svatba:

M. A. Š. (Šimáček), Světozor 1884; E. Miřiovský, Zlatá Praha 1884; S., Květy 1885; Č., Lit. listy 1885; B. Čermák, NL 6. 1. 1885; F. Zákrejs, Osvěta 1885 ■; ■ ref. Pohádka života: -a- (F. V. Vykoukal), Světozor 1891/92; -s, Lumír 1892; P. Vychodil, Hlídka literární 1892 ■; A. Novák: ref. Boj s kapitálem, Obzor lit. a umělecký 1899/1900; ■ ref. 1848: S., Máj 1904/05; -áský, Zvon 1904/05; F. V. Vykoukal, Osvěta 1905 ■; ■ nekrology: F. V. Vykoukal, Osvěta 1915; Zlatá Praha 1914/15; Zvon 1914/15 ■; F. T. (Tichý): O. Č. býval by se dožil . . . , Zvon 1916/17 + in O. Č.: Povídky veršem (1917); ■ ref. Povídky veršem: -tr (G. Winter), PL 18. 11. 1917; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 1916/17; V. Brtník, Kmen 1917/18; Š. Jež, Moderní revue 1917/18 ■; J. V. Sedlák: Jan Roháč v literatuře české, ČČM 1921; M. Hýsek in Žižkův sborník (1924).

mř

Václav Červinka

* 29. 12. 1844 *Ostředek* u Benešova

† 11. 11. 1929 *Chotěboř*

Prozaik, autor povídek z venkovského a studentského života i vzpomínkových próz.

Syn statkáře JUDr. Václava Č., bratr básníků Otakara Č. a Miloše Č., manžel spisovatelky Marie Červinkové-Riegrové. Do svých jedenácti let byl svěřen soukromé vychovatelské péči; 1855 složil zkoušky do 2. třídy pražského Akad. gymnázia, kde setrval do 1859 (zde se sblížil s budoucím lékařem a politikem E. Englem; viz vzpomínková próza v Osvětě 1912). Poté získával zemědělskou praxi doma, 1861–63 studoval hospodářské vědy na pražské německé technice, 1863–65 byl v Uherských Starých Hradech (Magyár Óvár) na Vyšším státním hospodářském učilišti. Po ukončení studií se věnoval řízení hospodářských podniků: nejprve se marně pokoušel zachránit otcův velkostatek v Ostředku, pak působil jako správce statků knížete Thurn-Taxisse v Cetni, Skalsku a v Kropáčově Vrutici. 1872 se stal ředitelem správy statků F. L. Riegra v Malči a 1874 se oženil s jeho dcerou Marií. Již jako student se Č. zajímal o český veřej-

ný život. V Praze patřil k zakladatelům Sokola a v době působení v Malši zastával řadu významných veřejných a hospodářských funkcí v chotěbořském okrese. Po smrti manželky a tchána předal 1904 správu statků Riegrovu synu Bohušovi. Než se odebral na odpočinek do Chotěboře, podnikl 1904 cestu do Moskvy. Pohřben byl v Chotěboři.

Č. umělecký zájem se dělil mezi literaturu a hudbu. Složil jednoaktovou komickou operu *Dal si hádat* (text M. Č.-Riegrové, prem. 1892 ochotnický v Chrudimi) a několik dalších skladeb. Jako prozaik zaujal Č. národní rozmach 60. let. Volí si z té doby látku a ztotožňuje s jejím ideálním vlasteneckým zápalem i své autorské stanovisko. Romantický duch se tak v Č. prózách — v nichž ovšem autor zápolí s neumělostmi v jazykové výstavbě dialogů, popisu i charakteristik — pojí se znalostí života na venkovských zámečcích novodobých majitelů a nájemců; v souladu s tím jeho prózy kolísají mezi reálným vystižením venkovských postav a romantickou stylizací děje. V povídce *Márinka* ztroskotá láska studenta práv a dcery nájemce velkostatku na povrchní, nenárodní výchově hrdinky, v širě koncipovaném obrázku z 60. let *Jarní bouře* je milostný příběh zasazen do předvolebních politických zápasů a intrik mezi velkostatkem a vlasteneckými silami na českém venkově (motivicky využil Č. okolností ze života svého otce, zejm. důvodu jeho hospodářského úpadku). Do 60. let sahá i poslední Č. větší příběh s autobiografickými prvky (*Golem*, Lumír 1897) o lásce českého studenta starohradské akademie k maďarské vesnické dívce. Také obě Č. memoárové knížky si uchovávají plastičnost a živost v partiích věnovaných 60. létům, zatímco v dalších částech upadají do málo konkrétních reflexí a komentářů. Důvěrným poznáním osobností upoutají Č. vzpomínky na F. L. Riegra (*Osvěta* 1905) a F. Palackého (*Památník na oslavu 100. narozenin F. P., 1898*), diletantský charakter má knížka filozofických meditací *Život dle mé obrazotvornosti*.

PSUDONYMY: G. F. Renatus, Q. F. Renatus. ■ PŘÍSPĚVKY in: *Květy* (od 1888); *Nedělní listy* (přil. Hlasu národa, 1894–96); *Lumír* (od 1897); *Osvěta* (od 1904); *Památník na oslavu stých narozenin F. Palackého* (1898). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: *Márinka* (P b. d., 1883); *Jarní bouře* (P b. d., 1893); *Život dle mé obrazotvornosti* (EE 1906); *U kolébky Sokola*

(vzpomínky, 1920); *Od dětství do kmetství* (vzpomínky, 1923). ■

LITERATURA: ■ ref. *Márinka*: F. S. (Schulz), *Zlatá Praha* (přil.) 1884; E. Miřiovský, *Lumír* 1884; A. F. Tichý (F. Dlouhý), *Lit. listy* 1884 ■; jv (J. Vodák): ref. *Jarní bouře*, *Lit. listy* 1893.

zp

Vincenc Červinka

* 2. 8. 1877 *Kolín*

† 2. 10. 1942 *Praha*

Překladatel z ruštiny, redaktor, publicista.

Syn staročeského politika a průmyslníka Josefa Č. Po maturitě na gymnáziu v rodišti (1896) se zapsal na pražskou lékařskou fakultu, medicínu nedokončil a věnoval se novinářství (připravoval se na ně studijním pobytem v Berlíně a Petrohradě). Od 1900 publikoval v týdeníku *Slovo*, kde spolupracoval s A. Rašínem (1901–05, byl odpovědným redaktorem); 1906 byl vyslán do Petrohradu jako dopisovatel *Národních listů*, po návratu redigoval *Kramářův obdeník* *Nová česká politika*, později *Den*. Od 1907 působil v redakci *Národních listů*, od 1911 jako redakční tajemník a později odpovědný redaktor a zástupce šéfredaktora. Zároveň redigoval *Zlatou Prahu* (1907–15) a přispíval sem a do *Zvonu* divadelními referáty a literárními recenzemi. V létě 1915 byl zatčen v souvislosti s Kramářovým procesem, odsouzen k trestu smrti, trest pak změněn na šestileté vězení, v červenci 1917 byl amnestován. Od dubna 1919 konal přednáškové turné po USA; Svaz Čechoslováků amerických jej vyslal na cestu za čs. legiemi na Sibiř (srpen až prosinec 1919), vrátil se přes Čínu, Indický oceán a Suez. 1918–21 byl předsedou Syndikátu čs. tisku, zastával také funkci předsedy *Společnosti slovanské vzájemnosti*. 1926 obdržel stipendium *Svatoboru* na studijní cestu do Polska a Litvy. 1934 odešel do důchodu.

Č. se uplatnil jako divadelní a literární kritik, sledující soudobou českou produkci, i jako novinář, především informativními články

z ruského a polského politického a kulturního světa. V samostatných knižních souborech zpracoval své zážitky ze sibiřské a americké cesty (*Za oceán*) a v protisovětském duchu hodnotil vývoj v porevolučním Rusku (*Tragédie Ruska, Sibiřské děje a postavy*). Těžiště jeho práce je v oblasti překladové literatury, kde se uplatnil jako překladatel z ruštiny, editor a organizátor. Jako žák J. Hrubého přejal metodu věrného překladu, dodržujícího gramatickou a významovou přesnost i jazykový a národopisný kolorit a zdůrazňujícího výchovně poznávací složky, často na úkor stránky umělecké a vnitřního smyslu díla. Č. patří mezi komerční překladatele, spokojuje se často doslovností, užívá nadměrně rusismů. Hojně překládal i divadelní hry (L. N. Andrejev, M. A. Bulgakov, L. N. Tolstoj, A. P. Čechov, A. N. Ostrovskij aj.). Nejplodnější překladatelské období měl v 90. letech, později poznamenala jeho výběr protisocialistická orientace. Za jeho redakce (od 1917, po J. Kalašovi, J. Hrubém a P. Papáčkovi) byla Ottova Ruská knihovna rozšířena o překlady ruských autorů mladší generace (V. G. Korolenko, L. N. Andrejev, I. A. Bunin, A. I. Kuprin), ale i o konvenční zábavnou prózu (J. N. Čirikov, P. B. Boborykin, I. N. Potapenko aj.). Mezi nejceněnější Č. překlady patří romány Pisemského a Gončarovovy memoáry.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Dorogoj, E. Adámek, Ervín Kačer, Tantris; Bis, Č., Čka, R., V. Č., V. Kol. ■ PŘÍSPĚVKY in: Cesta (od 1918); Čes. revue; Den (1906); sb. Dostojevskij (1931); Jevišťe (1920); Lumír (od 1903); Meziakti; Národ (od 1920); Nár. listy (od 1906); Nár. obzor (od 1908); Nová čes. politika (1906); Osvěta (od 1908); Pražská lid. revue (od 1905); Slovo (od 1900); Topičův sborník (od 1920); Zítřek (1920); Zlatá Praha (od 1907); Zvon (od 1906). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: *Za oceán* (FF 1920); *Sibiřské děje a postavy* (FF 1921); *Tragédie Ruska* (FF 1922); *Moje rakouské žaláře* (vzpomínky, 1928). — *Překlady*: V. V. Vereščagin: *Na vojně v Asii a v Evropě* (1904); L. N. Andrejev: *Tři povídky* (1906) + *Propast* (1906) + *Rozum* (1908) + *Láska k bližnímu* (1909, 1911 rozšíř. vyd. s tit. *Láska k bližnímu a jiné prózy*) + *Zachraňte Rusko!* (1919) + *Kniha povídek* (1923, s J. Pelíškem a S. Minaříkem) + *Šaška Žegulov. Drobné povídky* (1925, s K. Frypěsem a F. Šifterem) + *Nezabiješ a jiné práce* (1926) + *Jidáš Iškariotský a jiné práce* (1926, s B. Popovou) + *Povídka o sedmi oběšených a jiné práce* (1928, s B. Popovou a M. Novákem); J. N. Čirikov: *Tuláček a jiné povídky* (1906) + *Šelma pekelná* (1924); A. F. Pi-

semskij: *Hořký osud* (1908) + *Čím se provinila?* (1918) + *Ve víru* (1919) + *Mr. Batmanov* (1921) + *Setník Ruchněv* (1921) + *Ruští lháři a jiné povídky* (1926, s K. Frypěsem) + *Měšťáci* (1927); L. N. Tolstoj: *Sonáta Kreutzerova* (P 1909) + *Ona je vším vinna* (1921) + *Zlatíčko* (1921) + *Živá mrtvola* (1928) + *První vzpomínky a vzpomínky z dětství* (1928) + *Falešný kupón a jiné práce* (1930) + *Povídky a hry kdysi potlačené* (1931); A. P. Čechov: *Smutné povídky* (2 sv., 1910) + *Pestré povídky* (3 sv., 1911, 1914, 1918, s A. G. Stínem, F. Chrudimským, A. Zaplětalem, A. Drábkem) + *Černý mnich a jiné povídky* (1912, s V. Unzeitigem) + *Povídky o ženách* (1912, s J. Havlíkem a P. Papáčkem) + *Slabé povahy 2* (1913, s J. K. Pojezdým, B. Prusíkem, A. G. Stínem) + *Slzy, které svět nevidí a jiné povídky* (1913) + *Step a jiné povídky* (1917, s A. G. Stínem a P. Papáčkem) + *V soumraku. Chmurní lidé* (1917, s A. G. Stínem, S. Minaříkem, J. K. Pojezdým) + *Divadla* (Racek, Ivanov, Višňový sad, 1920, s P. Papáčkem, A. G. Stínem); A. I. Kuprin: *Souboj* (1911); V. M. Garšin: *Čtyři dny a jiné povídky* (1911); L. Birinskij: *Mumraj* (1912) + *Moloch* (1924); A. T. Averčenko: *Humoresky a satiry* (1912, s J. Havlíkem) + *Kola na vodě* (1914) + *Dvanáct portrétů znamenitých lidí* (1922) + *Z fotografického ateliéru A. Averčenko* (1922) + *Hra se smrtí* (1923) + *Pětka* (1923) + *Druhá pětka* (1924) + *Povídky pro rekonvalescenty* (1925) + *Tucet nožů do zad revoluce* (1925); A. N. Ostrovskij: *Nevolnice* (1913) + *Bez věna* (1917) + *Bouře* (1918) + *I chytrák se spálí* (1921) + *Horoucí srdce* (1926); M. Gorkij: *Žaloby, pohádky a jiné povídky* (1913); V. A. Ryškov: *Šosáci* (1913); O. Dymov: *Ňu* (1918); V. G. Korolenko: *Pád carské vlády* (1919); J. D. Beljajev: *Psyché* (1921); G. Büchner: *Smrt Dantonova* (dram. úprava A. N. Tolstého, 1922); A. V. Amfiteatrov: *O velikém zpusťování* (1922) + *Útěk Lízy Basové* (1923) + *Průpověď krále Šalamouna* (1923) + *Začarovaná step* (1924) + *Dámy a ženy* (1925) + *Otrávené svědomí* (1927); F. M. Dostojevskij: *Věčný muž. Zimní poznámky o letních dojmech. Strýčinkův sen. Bílé noci* (1922, s B. Holečkovou) + *Výběr povídek 2* (1922) + *Věčný muž a jiné povídky* (1925); I. A. Gončarov: *Sluhové starého věku* (1922, s J. Pelíškem); I. F. Naživin: *V mlhách budoucnosti* (1923) + *Rasputin* (3 sv., 1924, 1925, 1928); N. Jevrejnov: *Co je nejhlavnější* (1923); D. I. Fonvizin: *Mazánek* (1923); N. G. Garin-Michajlovskij: *Tomovo dětství. Drobné povídky* (1924) + *Gymnazisté* (1928); D. N. Mamin-Sibirjak: *Ruská bohéma* (1925); V. I. Němirovič-Dančenko: *Pestré povídky* (1926); K. Fedin: *Narovčatská kronika a jiné povídky* (1929); I. Belenichin: *Útěk* (1929); A. A. Jablonovskij: *Děti ulice* (1929, se Ž. Pohoreckou); V. P. Katajev: *Kvadratura kruhu* (1929); G. Z. Besedovskij: *Paměti sovětského diplomata* (2 sv., 1930, s M. Pospíšilem); M. Zoščenko: *Ironické povídky* (1930); V. Brunovskij: *V sovětských žalářích*

(1931); M. A. Bulgakov: Bílá garda (1933); A. I. Děnikin: Ruská otázka (1935); S. I. Varšavskij: Nová sovětská ústava (1936); I. S. Turgeněv: První láska (1939). — *Ostatní práce*: Novinářská technika, zpravodajství a jeho organizace (1914); Bolševický ráj ve světle pravdy (1920, pseud. E. Adámek, s R. Čechem); Karel Kramář (1930); Polsko a Rusko (1930). ■ SCÉNICKY. *Překlady*: L. N. Urvancov: Věra Mirceva (1924) + Zvířátko (1927); A. P. Čechov: Tři sestry (1932). ■ REDIGOVAL *periodika*: Slovo (1901–05), Nová čes. politika (1906), Den (1906), Zlatá Praha (1907–15); *sborníky*: Z doby persekucí a kriminálů (vzpomínky českých novinářů a literátů, 1920), Naši na Sibiři (1920), L. N. Tolstoj v zrcadle současníků (1930); *knižnici*: Ruská knihovna (1917–33). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Výběr povídek F. M. Dostojevského (2 sv., 1921–22); Padesátka (výbor z ruské prózy, 1922); Vybrané spisy L. N. Tolstého (1928); Povídky z ghettu (výbor žargonové prózy, též překlad, 1932). ■

BIBLIOGRAFIE: Československo, Biografie 1, série 5 (1936). ■ LITERATURA: ■ ref. překl. A. N. Ostrovskij: Bez věna, NŘ 1917; J. Karásek: Překlady ze slovanských literatur, Moderní revue 1917, s. 32 ■; J. Kudela: Jak se překládá, Přerod 1923; -vh- (M. Hýsek): Padesátiny V. Č., Lumír 1927; V. Č., NO 2. 7. 1927; ■ ref. Moje rakouské žaláře: F. V. Krejčí, PL 26. 2. 1928; H. T. (Traub), Tribuna 25. 3. 1928; B. Jedlička, LidN 15. 4. 1928; Sk. (F. Skácelík), Lumír 1928/29; J. Kapras: Čes. revue 1928, s. 52; F. S. Procházka, Zvon 1928; Lit. rozhledy 1928, s. 206 ■; ne (A. Novák): Redaktor V. Č. šedesátníkem, LidN 1. 8. 1937; -chb- (V. Cháb): V. Č. šedesátníkem, NO 1. 8. 1937.

šv

Marie Červinková-Riegrová

* 9. 8. 1854 *Praha*

† 19. 1. 1895 *Praha*

Autorka operních libret, povídek, životopisných portrétů a pojednání o sociálních otázkách mládeže a pracujících dívek.

Vnučka F. Palackého, dcera politika F. L. Riegra. Do třinácti let nechodila do školy; vychovávala ji nejdříve matka v přísných zásadách Bolzanových, zprostředkovaných v rodině knězem F. Schneidrem, poté soukromí učitelé.

V šesti letech strávila několik měsíců ve Francii v Nizze a zakrátko tam aktivně ovládla francouzštinu. V deseti letech začala psát svůj deník (v pozůstalosti je zachován od 1866 až do autorčiny smrti a je důležitým pramenem životopisným, politickým a společenským) a též básně, povídky a dramata. 1867 složila zkoušku do třetí třídy vyšší dívčí školy, kterou ukončila v létě 1868 (zde navázala trvalé přátelství s A. Lauermannovou-Mikschovou). Učila se pak dále cizí jazyky, ruštinu, angličtinu a němčinu; aby se v ní zdokonalila, pobyla 1869 několik měsíců v penzionátě ve Frankfurtu n. Moh. V zimě 1869–70 navštívila opět s matkou Nizzu, letní měsíce prožívala většinou na otcově statku v Malči u Chotěboře, zde se sblížila s hospodářským ředitelem statku Václavem Červinkou, věnujícím se také literární a hudební tvorbě; 1874 se za něho provdala. Na statku pak zůstala natrvalo; zabývala se zde literární činností a opouštěla Maleč jen pro cesty do ciziny (Francie, Itálie, Německo) nebo pro pobyty u otce v Praze a ve Vídni, zejména v 90. letech, kdy ovdověl a sama potřebovala častější lékařské ošetření. Nemoc přemáhala horlivou sociální prací v komitétu pro městské opatrovny (zde pokračovala v činnosti zemřelé matky), jako starostka spolku Záštit, pečujícího o pracující dívky, který založila, i v jiných humanitních korporacích. Zemřela náhle na embolii mozku a byla pohřbena na vyehradském hřbitově.

Literární dílo M. Č.-R. je různorodé a nesoustavné. Do literatury vstoupila verši, brzy poté pod vlivem hudebních snah manžela začala psát texty k jeho skladbám. (Vytvořili spolu i malou operu *Dal si hádat*, kterou uvedli ochotníci v Chrudimi 1892.) Také libreto *Zmařená svatba* na námět převzatý z francouzského vaudevillu Le petit Pierre napsala původně pro jeho potřebu, realizoval je však K. Šebor. Opera vznikala se značnými ambicemi jako pandán Smetanovy Prodané nevěsty. Pro Šebora vzniklo původně i libreto *Dimitrij*, nakonec zhudebněné A. Dvořákem. Obrací se k dramatickým momentům ruských dějin na přelomu 16. a 17. stol. za cara Borise Godunova (také zde se autorka částečně opřela o cizí předlohy, Schillerovo nedokončené drama Demetrius a Mikovcovu hru Dimitri Ivanovič). Další libreto pro Dvořáka, *Jakobín*, odehrávající se v Čechách na sklonku 18. stol. v atmosféře ovlivněné francouzskou revolucí, má ná-

mět komornější, soustředěný k podmaňující síle hudby a otcovské lásky, které vítězí nad intrikami. Obě libreta autorka několikrát přepracovala podle skladatelova přání a připomínek kritiky (Dimitrije např. zkrátala o celé jednání, čímž utrpěla vnitřní logika děje; přesto v něm dobová kritika viděla libreto odpovídající ideálu velké historické opery). Do češtiny přeložila Č.-R. i text Čajkovského opery Evžen Oněgin. Prozaické dílo Č.-R. tvoří několik povídek rozptýlených po časopisech, z nichž nejrozsáhlejší (*Letní sen života*) vyšla i knižně. Za romanticko-sentimentálním klišé těchto prací (nevinné, bezelstně oddané ženství naráží na různě projevovanou mužskou necitlivost a egoismus) se však projevuje snaha o hlubší psychologické postižení charakteru a jeho sociálně věrné zobrazení (*Čím jí udělal?*, Květy 1893, *Vdova*, Lumír 1894). Zejména se to autorce daří tam, kde se odvážíla nahlédnout do prostředí společenské chudiny a bídy osamocенých žen, již sama poznala při své charitativní činnosti. Tato zkušenost zachraňuje některé její prózy před banálností tehdejší průměrné ženské četby. Vedle povídek psala Č.-R. drobné reportáže a zejména životopisné práce, v nichž spojovala kresbu charakteru se snahou objektivně popsat činnost portrétované osoby. Toho druhu je monografie o B. Bolzanovi i intimní portréty matky a babičky z otcovy strany. V rozběhu práce zůstaly monografie o F. Palackém (jako přípravu k ní vydala jeho *Vlastní životopis*) a o F. L. Riegrovi (v knižní podobě otiskla jen jeho řeči a ostatní materiál poskytla J. V. Jahnovi pro jeho monografii). Po autorčině smrti publikoval ještě manžel její zápisky otcova vyprávění *Vzpomínky z mladých let dr. F. L. Riegra* (Osvěta 1903). Patosem a temperamentem se vyznačuje její literárněhistorická polemika s J. Králem, v níž snáší doklady o tom, že mladý Palacký a Šafařík vystoupili ve prospěch časomíry z vlastního rozhodnutí a že k tomu nebyli podněcováni J. Jungmannem (Osvěta 1895).

PSEUDONYMY: Ladislava Sokolovská, Marie Doubravská. ■ PŘÍSPĚVKY in: Časopis učitelek (od 1887); Hlas národa a jeho příloha Nedělní listy (od 1887); Květy (od 1883); Lumír (od 1894); Osvěta (od 1881); Památník Vesny (1894); Světozor (od 1878). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Zmařená svatba (libreto, b. d., 1881, prem. 1879); Dimitrij (libreto, 1882, 2. přeprac. vyd. 1884, prem. 1882); Jakobín (libreto, 1889, i prem.); O významu spisů hraběte Lva Tolstého

(přednáška, 1881); Letní sen života (P 1894, 2. vyd. 1919 rozšířeno o povídky Pod kvetoucími stromy a Zázračné koření). — *Překlad*: P. I. Čajkovskij: Evžen Oněgin (1889, prem. 1888). — *Ostatní práce*: Ochrana chudé a opuštěné mládeže. Rozhledy po lidumilství v Evropě (1877); Bernard Bolzano (1891); Marie Riegrová rodem Palacká, její život a skutky (1892); — posmrtně: Riegrova matka (1903 ← Hlas národa 1897). ■ KORESPONDENCE: L. Bráfová: Rieger, Smetana, Dvořák (úryvky z dop. sestře L. Bráfové z 1875—79, F. L. Riegrovi z 1877—83, J. N. Maýrovi z 1879—82, V. Červinkovi z 1879—83, K. Šeborovi z 1881 a A. Dvořákovi z 1887), Osvěta 1910; P. Bogatyrev: Eugen Oněgin v Praze (P. I. Čajkovskému z 1888), LidN 25. 1. 1937; L. Boháček: Šeborova opera Zmařená svatba (K. Šeborovi z 1879—80), Lit. rozhledy 1931. ■ USPOŘÁDALA A VYDALA: Řeči dra F. L. Riegra a jeho jednání v zákonodárných sborech (4 díly, 1883—88, sebr. a z něm. do češtiny přeložila); Vlastní životopis Františka Palackého (1885). ■

LITERATURA: B. Augustinová: M. Č.-R. (1897). ■ ■ ref. B. Bolzano: O. M. (Mokrý), Květy 1881; K. Světlá, Ruch 1882 ■; V. V. Zelený: ref. Dimitrij, Dalibor 1882; E. Hanslick: Feuilleton, Neue Freie Presse 17. 10. 1882; D.: Něco o výpravě opery Dimitrij, NL 2. 5. 1885; K. Knittel: Zpěvohra (ref. Jakobín), Světozor 1889; F. V. Vykoukal: Z naší nové prózy, Hlas národa 17. 3. 1895; J. Karásek: ref. Letní sen života, Lit. listy 1895; ■ nekrology: Světozor 1895; Lit. listy 1895; Zábavné listy 1895; B. Augustinová: Z upomínek na M. Č.-R., Květy 1895 ■; L. Bráfová: Rieger, Smetana, Dvořák, Osvěta 1910; A. Lauermannová-Mikschová: Ze vzpomínek na M. Č.-R., Osvěta 1915; Kaz (F. X. Procházka): ref. Letní sen života a jiné povídky, Zvon 1919; A. Novák: Vnučka Palackého, LidN 9. 8. 1934; J. Holečková: Evžen Oněgin na českém jevišti, sb. Puškin u nás (1949); J. V.: Dvořákova libretistka, Lid. demokracie 10. 8. 1954.

zp

Česká akademie císaře Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění viz Česká akademie věd a umění

Česká akademie věd a umění

1890—1952

Česká společnost pro pěstování věd a umění.

ČAVU byla založena na základě anonymního daru (arch. Josefa Hlávky) 200 000 zl. u příležitosti 40. výročí nastoupení Františka Josefa I. na rakouský trůn a její stanovy byly schváleny 23. 1. 1890; valným shromážděním 18. 5. 1891 byla pak zahájena činnost *České akademie císaře Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění*. Byla vědeckou společností českou, na rozdíl od Královské české společnosti nauk, která byla do 1918 česko-německá. Úkolem ČAVU bylo „pěstovati a podporovati vědy jazykem českým i jazyk tento a českou literaturu, pečovati o zdokonalení umění domácího a šířiti jazykem českým výsledky všeliké činnosti té, jakož i výsledky činnosti vědecké, literární a umělecké uveřejněné v jazycích jiných“ (Stanovy, § 1; Almanach ČAVU 1891). — ČAVU byla založena v době, kdy v české vědě, literatuře i umění docházelo k závažným proměnám (nástup pokrokové vědy na české univerzitě v souvislosti s bojem proti pravosti RKZ, v literatuře nástup generace let devadesátých). V činnosti ČAVU se od počátku až do konce druhé světové války uplatňovaly spíše konzervativní tendence (např. ve volbách nových členů, v udílení cen, stipendií apod.). Podstatnější změnu nepřinesla ani jistá demokratická změna po 1918; kromě změny v názvu (*Česká akademie věd a umění*) byla nejzávažnější úprava stanov 23. 5. 1923 (byly zrušeny stupně mimořádných a dopisujících členů ve IV. třídě, která byla rozdělena na samostatné odbory literární, výtvarný a hudební). Poplatnost dobovým politickým poměrům ovlivnila i instituci čestných členů; 1891 byli zvoleni čestnými členy kníže J. Lobkovic (nejvyšší maršálek Království českého) a J. Šícha (lékař lidumil a mecenáš Akademie), 1894 K. Schwarzenberg (představitel české státoprávní šlechty), 1900 Ludwig S. von Toscana (cestovatel a cestopisec), 1901 K. K. Romanov (předseda petrohradské Akademie), 1918 T. G. Masaryk, W. Wilson a E. Denis a 1938 E. Beneš. — Podle stanov tvořily ČAVU vedle prezidia čtyři třídy: I. třída pro vědy filozofické, II. třída pro vědy matematické, přírodní, lékařské a zeměpis, III. třída pro jazykozpyt (včetně literární

historie), IV. třída pro krásnou literaturu, umění výtvarné a hudbu. Každá třída mohla mít až 4 čestné členy, 15 členů řádných (III. třída jen 12), 15 mimořádných (III. třída jen 12), 30 dopisujících (III. třída jen 24) a 20 přespolečných (cizinců). Počáteční první třetinu řádných členů jmenoval císař na návrh Zemského výboru 20. 4. 1890, a to pro III. třídu J. Kvíčalu, J. Gebauera, V. Brandla a F. Bartoše, pro IV. třídu J. Vrchlického, A. Dvořáka, J. V. Myslbeka, V. Brožíka a J. Hlávku. Jimi byli na valných shromážděních 3. 6. a 18. 10. 1890 zvoleni řádní členové další (III. třída: K. Tieftrunk, M. Hattala, F. Kott, A. Rybička, A. Truhlář, V. Mourek; IV. třída: S. Čech, A. Jirásek, F. V. Jeřábek, J. Mokker, K. Bendl, J. Mařák, A. Heyduk, F. Ženíšek, Z. Fibich). Mezitím byl 12. 7. 1890 zvolen J. Hlávka dosavadními řádnými členy za předsedu ČAVU (jeho následovníky byli — od 1925 s titulem prezident — 1908—14 A. Randa, 1914—22 K. Vrba, 1922—31 J. Zubatý, 1931—39 J. B. Foerster, 1939—45 J. Šusta a 1945—52 Z. Nejedlý); zároveň byl Hlávka zvolen i za předsedu IV. třídy; předsedou III. třídy se stal J. Kvíčala. 29. 10. 1890 následovala volba členů mimořádných (III. třída: R. Novák, A. Patera, J. Truhlář, A. Matzenauer; IV. třída: J. Zeyer, F. Pravda, F. Herites, J. Zítek, V. Hynais, M. Pirner, F. Sequens, A. Wagner, J. Mauder), dopisujících (III. třída: I. Mašek, J. Jarník, A. Vršátko, V. Prasek, J. Novák, J. Zubatý, J. Kořínek, B. Spiess, R. Dvořák, T. Jedlička, E. Kastner, F. Menčík, V. Steimann, F. Bílý; IV. třída: J. Arbes, S. Heller, L. Stroupežnický, J. Štolba, F. A. Šubert, V. Vlček, J. Barvitiús, B. Havránek, B. Knüpfer, L. Schmidt, F. Schmoranz) a třídních sekretářů (III. třída: K. Tieftrunk; IV. třída: J. Vrchlický); o volbu nestál J. Neruda a také J. V. Sládek požádal, aby nebyl volen (mimořádným členem se stal až 1892 a 1893 členem řádným), a J. Zeyer a V. Vlček vrátili diplomy; 1895 se vzdal členství S. Čech a 1896 J. S. Machar, zvolený 1893 (později znovu zvolen 1924); ve 20. letech odmítli navrženou kandidaturu K. Čapek (1925) a F. Šrámek (1928) a ještě 1935 neprošla kandidatura F. X. Šaldy. Od samého začátku byla ČAVU vytýkána bezzásadovost a osobní ohledy, které podvazovaly její činnost.

Z literárních osobností byli funkcionáři ČAVU J. Vrchlický (sekretář IV. tř. 1890—1912), K. Tieftrunk (sekretář III. tř. 1890—97), J. Durdík (sekretář I. tř. 1890—99), A. Truhlář (sekre-

tář III. tř. 1897—1908), Z. Winter (sekretář I. tř. 1899—1912, jako historik), J. V. Sládek (předseda IV. tř. 1908—11), F. Herites (sekretář IV. tř. 1912—26 a jednatel jejího literárního odboru 1924—26), J. Vlček (sekretář III. tř. 1915—20), A. Jirásek (předseda IV. tř. 1917—23), A. Klášterský (sekretář IV. tř. 1926—38, současně jednatel literárního odboru), I. Herrmann (předseda literárního odboru IV. tř. 1929—32), J. S. Machar (předseda IV. tř. 1931—35 a předseda jejího literárního odboru 1933—42), J. Borecký (jednatel literárního odboru IV. tř. 1938—47), M. Hýsek (sekretář III. tř. 1939—45), F. X. Svoboda (předseda literárního odboru IV. tř. 1942—43), K. Toman (předseda literárního odboru IV. tř. 1943—45), J. Kopta (předseda IV. tř. a předseda jejího literárního odboru 1946—52). Členy III. a IV. třídy byli z význačnějších literárních osobností (kromě již jmenovaných funkcionářů) pouze O. Fischer, J. Gebauer, F. Groh, J. Horák, B. Hrozný, J. Jakubec, J. Janko, O. Jiráni, A. Kraus, J. Král, J. Máchal, F. Pastrnek, J. Polívka, A. Pražák, E. Smetánka a V. Tille, z beletristů O. Březina, K. M. Čapek-Chod, V. Dyk, J. Herben, J. Hilbert, J. Kvapil a A. Stašek vedle desítek osob mnohem méně významných; teprve 1939 byli zvoleni členy ČAVU mj. J. Hora, B. Klička, J. Kopta, 1940 J. Čarek a M. Majerová. — Zásadními změnami prošla ČAVU až po druhé světové válce (3. 7. 1945 zvolen jejím prezidentem Z. Nejedlý); získala jmění zrušené České národní rady a budovu bývalé České spořitelny na Národní třídě (dosavadní sídlo bylo od počátku v Národním muzeu), byli zvoleni noví řádní členové (ve III. tř. 1946 B. Ryba, K. Svoboda, F. Wollman a in memoriam V. Jirá, 1948 J. Mukařovský, F. Trávníček a mimořádní členové J. Kurz, A. Grund, J. B. Čapek, K. Krejčí aj.; v literárním odboru IV. tř. 1946 P. Bezruč, K. J. Beneš, V. Černý, F. Halas, P. Křička, F. Langer, S. K. Neumann, V. Nezval, I. Olbracht, M. Pujmanová, J. Seifert, A. M. Tilschová aj.). Zároveň začala orientace ČAVU na zřizování vědeckých ústavů (bývalá Kancelář Slovníku jazyka českého, založená při III. tř. již 1911, byla počátkem 1946 přeměněna na Ústav pro jazyk český a 1. 9. 1948 přibyl Ústav pro českou literaturu, vedený J. Mukařovským, A. Pražákem a F. Wollmanem). Období po 1945 bylo přípravným obdobím pro zásadní reorganizaci, týkající se vedle ČAVU i KČSN:

29. 10. 1952 schválilo Národní shromáždění zákon o Československé akademii věd, která pak zahájila činnost 17. 11. 1952; přitom funkce bývalé IV. třídy ČAVU převzaly nově založené umělecké svazy.

K úkolům ČAVU patřila vedle organizační činnosti i činnost publikační. Od počátku vydávala Věstník ČAVU (s názvem Věstník ČSAV vychází dosud), 1891—1940 Almanach ČAVU (vždy za uplynulý rok; mj. s nekrology zemřelých členů). V prvních třech třídách vycházely kromě toho monografické Rozpravy ČAVU (dnes Rozpravy ČSAV; tu mj. vyšly práce A. Krause Husitství v literatuře, zejména německé, V. Tilleho Soupis českých pohádek a V. Vondráka Studie z oboru církevně-slovanského písemnictví); IV. třída vydávala překladový Sborník světové poezie (s výběry z děl významných světových básníků), Dramatická díla Williama Shakespeara (v překladu J. V. Sládka, později A. Klášterského) a Bibliotéku fondu J. Zeyera pro básnické prvotiny českých autorů (vyšly tu např. sbírky A. Macka Mému dítěti, 1909, F. Kubky Slunovrat, 1914, J. Hory Básně, 1915, a A. M. Piši Dnem a nocí, 1921). Mimo Rozpravy vydala III. třída samostatně např. díla: A. Truhlář: Rukověť k písemnictví humanistickému (1. dílu 1. sv. 1908, 2. sv. 1918 ve spolupráci s K. Hrdinou); J. Král: O prozodii české (2 sv., 1923 a 1938), J. Gebauer: Slovník staročeský (2 sv., 1903 a 1904), 4. díl Historické mluvnické jazyka českého (1929) a Stati literárně dějepisné (1941); nejzáslušnější je však vydání Příručního slovníku jazyka českého (9 sv., 1935—57). Táž třída vydávala vedle periodického Sborníku filologického (1910—46) i ediční řady: Sbírka pramenů ku poznání literárního života v Čechách a na Moravě, Archiv pro lexikografii a dialektologii, Soupis rukopisů, knihoven a archivů zemí českých, jakož i rukopisných bohemik mimočeských, Bibliotéka klasiků řeckých a římských, Staročeská knihovna, Novočeská knihovna, Spisy Tomáše ze Štítného a Spisy J. A. Komenského. — V rámci své vědecko-organizační činnosti se stala ČAVU 1920 členem Mezinárodního svazu akademií (Union académique internationale se sídlem v Bruselu) a 1924 založila Československou národní radu badatelskou, která byla členem Mezinárodní rady badatelské (Conseil international de recherches scientifiques se sídlem rovněž v Bruselu).

LITERATURA: J. Beran: K problematice dějin akademii věd, čas. Dějiny věd a techniky 1981, s. 99 + J. Hlávka ve vývoji české vědy, Archivní zprávy č. 13, 1981, s. 21.

em

Česká expedice

1790—1849

Vydavatelský a knihkupecký závod M. V. Krameria a jeho dědiců, koncem 18. a počátkem 19. století jedno z nejvýznamnějších pražských center osvětové a národně buditelské práce.

ČE, označovaná též Česká novinárna a Česká novinářská expedice, byla jednak prodejna novin, knihkupectví a antikvariát, jednak vydavatelství knih, novin a jiných periodických publikací; vlastní tiskárnu pravděpodobně ČE nikdy neměla. — Knihkupecký krám s názvem ČE otevřel jeho majitel M. V. Kramerius 27. 2. 1790 v Praze v Michalské ulici č. 246 (nyní 21/435) v domě U zlatého půlkola vedle Železných dveří. Od října 1793 byla ČE v Dominikánské ul. č. 373 (nyní Husova 10/232) v domě U tří stříbrných růží (kde byla také hrabovská tiskárna), od října 1804 v Bartolomějské ul. č. 394 (nyní 8/311) v domě U červeného srdce, od října 1806 opět v domě U tří stříbrných růží (od 31. 3. 1806 majetek M. V. K.). Po smrti M. V. K. (22. 3. 1808) vedla závod do 1819 vdova Jenovéfa K. (roz. Heciriusová), asi od 1813 se synem Václavem Rodomilem K. (1792—1861); od 1808 jsou některé knihy označeny „nákladem Krameriusových dědiců“. V. R. K. byl i potom 1819—23, 1830—33 a 1848—49 nakladatelem knih a periodik, některé vydával pod svým jménem, některé pod firmou ČE (někdy obměňovanou, např. 1848 „ve staré české expedici“). Zda (nebo dokdy) byl oprávněn užívat tohoto názvu, není známo. Sídlił 1822 ve Staré Poštovské ul. č. 412 (nyní K. Světlé 15/317), 1830—31 v Perlové ul. č. 335 (nyní 2/413) v domě U Cibulků, 1831—32 v bývalém klášteře sv. Havla v Kotcích č. 284 (nyní 539), 1848 ve Spálené ul. č. 367 (nyní 12/78), 1849 v Jalovcové ul. č. 380 (nyní

5/147) v Červeném domě, zvaném U zlatého kříže. Už za života Jenovéfy K. († 29. 3. 1829) začalo postupné odprodávání majetku ČE. Počátkem 20. let přešla některá periodika k jiným nakladatelům, 1824 odkoupil J. F. Schönfeld nejspíše knihkupecký závod a s ním i vydavatelské právo na ostatní periodika, 1829 a 1839 prodal V. R. K. jindřichohradeckému tiskaři A. Landfrasovi část knižního skladu i s právem na přetisk 67 titulů.

V nakladatelském podnikání navázala ČE na předchozí vydavatelskou činnost M. V. K. z 80. let, pokračovala ve vydávání novin a kalendářů a vydávala beletristické a vzdělávací knihy nenáboženského obsahu. Její produkce byla jen česká, a tím byla určena převážně lidovým čtenářům. Svým programem sledovala ČE cíle osvětové a lidovýchovné v duchu josefinského osvícenství, chtěla také napomáhat národnímu uvědomování a přispět k ustálení spisovné češtiny. Většinu vydaných knih tvoří prozaická beletrie („zábavná četba“), poněkud dobrodružné, rytířské a strašidelné povídky („romány“). Jsou to překlady nebo adaptace hlavně děl německých autorů (např. Ch. H. Spiess, Ch. A. Vulpius), ojediněle původní spisy (J. Rulík, P. Šedivý). Dále byly vydávány překlady pohádek (v nichž je fantastičnost buď potlačena, nebo racionálně vykládána), sborníky drobných povídek, anekdot a exemplů (A. Borový) a dobrodružné a mravoučné spisy pro mládež (hlavně překlady z J. H. Campeho). Z poezie vyšlo jen několik příležitostných básní, z dramát v 90. letech šest her P. Šedivého (sedmá 1819), což je nadpoloviční většina tiskem vydaných českých her z tohoto desetiletí. Povídky a básně byly zařazovány i do příloh novin a do kalendářů. K hlavním titulovým typům patřily také reedice starších děl české literatury (Letopisové trojánští, 1790, byly snad první knihou vydanou v ČE), převážně z údobí pozdního humanismu a vesměs ve zpracování M. V. K., dále cestopisy a zeměpisné práce. Literatura sloužící všeobecnému vzdělávání (přehledy politických událostí, znění a výklady vládních nařízení týkajících se hospodářství, popularizace nových metod v zemědělství, články ze zeměpisu, přírodních věd a z historie, úvahy o morálce a etických zásadách) byla publikována hlavně v kalendářích (Nový kalendář tolerancí), v přílohách novin (např. Večerní shromáždění dobrovické obce, 1801), ojediněle v knižních publikacích

(např. volný překlad beletristicky koncipovaného Salzmannaova díla *Dobrá rada* v potřebě aneb *Vypsání života Davida Opatrného*, 1803). Zamýšlená lidová encyklopedie se neuskutečnila, jejím fragmentem je příloha novin *Přítel lidu* (1806–07), vydaná též knižně, jako byla v knižních separátech prodávána většina novinových příloh. Na počátku 90. let vycházely v ČE příležitostné tisky jako doznívání brožurkové literatury josefínské, 1792 vyšla Rulíkova obrana *Sláva a výbornost jazyka českého*, 1798 Dlabachův překlad Baconovy sociální a politické utopie *Nová Atlantis* s názvem *Vypsání nového světa*. Překlad knihy F. Eckhardta *Život Jana z Trocnova*, příjmením Žižky, nepropustila 1790 cenzura (vyšlo v příloze novin až 1818). ČE nevydávala díla vědecká, učebnice, mluvnice a slovníky, hospodářské příručky, náboženské knihy. — Největší činnost vyvíjela ČE 1791–1800, v té době také vyšlo nejvíce titulů beletristických. Ochabnutí činnosti po 1800 souviselo s hospodářskou krizí; tehdy však vyšla nejdokonalejší díla výchovná a vzdělávací od M. V. K. Přesná evidence toho, co v ČE za M. V. K. vyšlo, neexistuje, odhad je 80 titulů (kromě periodik), některé ve více vydáních. Z toho asi polovina je označena „prací Krameriusovou“, asi u 10 spisů není autor uveden, zbytek je označen jmény jiných spisovatelů (hlavní spolupracovníci A. Borový, J. Rulík, P. Šedivý, jednotlivé práce od J. B. Dlabáče, F. M. Pelcla, F. J. Vaváka aj.). Chystané i vydané knihy byly oznamovány v Krameriusových novinách (někdy na zvláštním „závěsku“) a v přítisku u některých knih, vyšlo i několik samostatných oznámení. V novinách byly také otiskovány zprávy knižní zprostředkovatelské služby ČE. M. V. K. si postupně vybudoval v Čechách, na Moravě a v Uhrách velkou síť komisionářů a kolektorů jak mezi tiskaři a kupci, tak např. i mezi učiteli a duchovními. V prodejně ČE se prodávaly i knihy jiných nakladatelství, též ze Slovenska. — Krameriusovy noviny redigovali po jeho smrti F. J. Tomsa a J. Rulík, od 1813 syn V. R. K., koncem 1821 zanikly. V. R. K. vydával krátkodobě na počátku 20. let a znovu počátkem 30. let týdeníky (*Dopisovatel pro Čechy a Moravany*, *Večerní vyrazení*) a 1848–49 i deníky (*Českoslovanský vlastenský deník*); byl také vydavatelem německých periodik. Jeho *Čechoslav* (1820–23) byl prvním českým časopisem beletristického zaměření a organi-

začně podchycoval — stejně jako almanach *Zlatá kniha* (1816–17) — nově vznikající literární tvorbu starších i začínajících autorů. V těchto publikacích byl jeho osobitý přínos do programu ČE, jinak v nepočetné knižní produkci pokračoval v některých tendencích dřívějších (hlavně vydávání beletrie pro lid, cestopisné a zeměpisné literatury a dobrodružné četby pro mládež).

Z KNIŽNÍ PRODUKCE (do 1808). *Beletrie*: F. J. Vavák: *Vlastenské vzbuzování k vděčnému očekávání Leopolda Druhého* ... (B 1791); V. Stach: *Píseň pro český národ k vítání a korunování krále českého Leopolda Druhého* ... (B 1791); Maran a Onyra. *Amerikánský příběh* ... (P 1791, přel. P. Šedivý); *Truchlení Čecha nad smrtí ... císaře Leopolda Druhého* ... (B 1792); P. Šedivý: *České Amazonky aneb Děvčí boj v Čechách* ... (P 1792) + *Mnislav a Světovina aneb Příběhové prvních obyvatelů okořského zámku* (P 1794, výtisk nezjištěn) + *Noční můra aneb Zamilovaná strašidla* (D 1796) + *Živé hodiny* (D 1796) + *Masné krámy aneb Sázení do loterie* (D 1796) + *Hrabě a rytíř Milislav aneb Teplíctí kováři* (D 1800); A. Borový: *Zrcadlo pošetilosti* ... (PP 1792) + *Zrcadlo příkladův k naučení a obveselení* ... (PP 1794) + *Žert a pravda* ... (PP 1796); Rybcol na Krkonošských horách nebo *Zaklený a vysvobozený princ* (P 1794); (Ch. H. Spiess:) *Zazděná slečna* ... (P 1794, přel. P. Šedivý) + *Krásná Olivie* ... (P 1798, přel. P. Šedivý) + *Skalní duchové* ... (P 1798); (M. C. d'Aulnoy:) *Básně o čarodějnicích* (PP 1794); (J. A. Rothe:) *Aněžka, sicilská královna* (P 1795); *Arabské pohádky* (PP 1795); *Čarodějnice Megeera* ... (P 1795); *Jana Smita ... Pravdivé příběhy po cestách* ... (P 1798, přel. M. V. Kramerius); J. Rulík: *Veselý Kubíček aneb V horách Kašpárských zaklený dudák* (P 1799); (K. F. Hensler:) *Lesní duch aneb Uhlíři v dubovém oudolí* (D 1799, přel. P. Šedivý); (F. A. Pabst:) *Plzeňští rytíři aneb Odplata udatnosti* (P 1799); (J. Schiffner:) *Zdeněk z Zásmuka s svými tovaryši* ... (P 1799); (Ch. A. Vulpius:) *Ferdinand a Kalista* (P 1799) + *Tankred, vývoda apulský* ... (D 1800, přel. P. Šedivý); *Alonso a Kora. Amerikánský příběh* ... (P 1800, výt. nezjištěn); M. V. Kramerius: *Rozličné povídky k poučení a obveselení* ... (PP 1808, podle K. Eckartshausena). — *Reedice děl starší české literatury*: *Letopisové trojanští* ... (1790); *Ezopovy básně spolu s jeho životem* (1791); *Šimona Lomnického z Budče Krátké naučení mladému hospodáři* ... (1794); *Jana Mandvyilly ... Cesta po světě* ... (1796, překlad Vavřince z Březové); *Krátká historie o válce židovské; z knih Josefa Flavia* ... (1806); *Příhody Václava Vratislava svobodného pána z Mitrovic* ... (1807). — *Pro mládež*: J. H. Campe: *Cvičení dítek jednohokaždého stavu* ... (1792, přel. J. Rulík) + *Mravové šlechtných dítek* ... (1806, výt.

nezjištěn) + Mladší Robinson (1808, přel. M. V. Kramerius a F. J. Tomsa); M. V. Kramerius: Zrcadlo šlechtnosti pro mládež českou... (1805) + Veselí a smutní příběhové nezkušených dětí... (1806, výt. nezjištěn). — *Ostatní*: Modlitba Josefa II. za svůj lid (1790, výt. nezjištěn); F. Golsert: Hlas truchlivého Čecha nad smrtí slavného Josefa II. (1790); Kšaft aneb Poslední vůle Jeho císař. král. Milosti Josefa Druhého (1790, přel. M. V. Kramerius); F. M. Pelcl: Vítání české koruny... (1791); M. V. Kramerius: Pořádek obyčejný slavného příjezdu Jejich Milostí císaře a císařovny... (1791, výt. nezjištěn) + Přezalostné noviny o nešťastném Ludvíkovi XVI., králi franském, a o jeho katovými rukama odpravení (1793, výt. nezjištěn) + Náležitě vypsání ukrutné smrti, kterouž Marie Antonie, královna francouzská, ... na gilotině podstoupiti musila (1793) + Večerní shromáždění dobrovické obce... (1801) + Historické vypsání, kterak... Amerika od Kolumbusa vynalezena byla (1803) + Historické vypsání velikého mongolského císařství... (1803) + Druhý díl Indie. To jest historické vypsání... (1804) + Cesta do Arabie a do země Svaté... (1804) + Přítel lidu. Knížka k poučení a vyražení (2 sv., 1806—07); J. Rulík: Sláva a výbornost jazyka českého (1792); J. L. Zepelius: Řeč pohřební po truchlivém z světa odejití Leopolda II. (1792, výt. nezjištěn); F. Bacon: Vypsání nového světa... (1798, přel. J. B. Dlabač); (Ch. G. Salzmann): Dobrá rada v potřebě aneb Vypsání života Davida Opatrného (1803, přel. M. V. Kramerius). ■ PERIODIKA. *Noviny*: Kramériusovy císař. k. pražské poštovské noviny (červenec 1789 — leden 1791, red. M. V. Kramerius); Kramériusovy císařské král. vlastenské noviny (1791—1805, red. M. V. Kramerius); Císařské královské vlastenské noviny (1806—15, red. 1806 — březen 1808 M. V. Kramerius, duben 1808 — 12 F. J. Tomsa a J. Rulík, 1813—15 V. R. Kramerius); Kramériusovy císařské královské vlastenské noviny pro veškeren národ slovanský (1816—19, red. V. R. Kramerius); Císařské královské vlastenské noviny (1820—21, red. V. R. Kramerius); Česko-slovanské vlastenské noviny (1848, red. V. R. Kramerius, výtisk nezjištěn); Vlastenský deník. Humorné satirický spis (1848—21. 5. 1849, red. V. R. Kramerius); Česko-slovanský vlastenský deník (1848—49, red. V. R. Kramerius); — přílohy novin: Závěsek k císař. král. pražským poštovským novinám (1789—leden 1791); Závěsek k císařským král. pražským vlastenským novinám (1791); Večerní shromáždění dobrovické obce (1801); Pražský posel (1802—04); Přítel lidu (1806—07); Čechoslav (1820—21, pokračuje 1822—23 jako příl. Dopisovatele pro Čechy a Moravy, 1822 k Čechoslavu patrně i příl. Erheiterungen für gebildete Leser). — *Časopisy*: Dobrozděst (1819, od července s tit. Hyllos — Dobrozděst, red. V. R. Kramerius); Der Kranz oder Erholungen für Geist und Herz (1821, red. V. R. Kramerius); Dopisovatel pro Čechy a Moravy (1822—23, č. 27, red. V. R.

Kramerius); Večerní vyražení (1831—33, red. V. R. Kramerius); Noviny z Prahy (1848, red. V. R. Kramerius, ve formě občasných letáků). — *Kalendáře, sborníky, almanachy*: Nový kalendář tolerancí... (1789—98, red. M. V. Kramerius); Zlatá kniha aneb Nový zvěstovatel... (2 sv., 1816—17, red. V. R. Kramerius); Večerní vyražení. Kniha rozmanitého obsahu (1830, red. V. R. Kramerius); Nový kalendář na rok 1833... (1833, red. V. R. Kramerius); Domovní přítel. Kniha ruční... (1833, red. V. R. Kramerius). ■

LITERATURA: A. Rybička: Život a působení V. M. Krameria (1859, též in Přední křesitel národa českého 1, 1883); M. Čermák (red.): Upomínka na slavnost Krameriovu (Klatovy 1868, tam soupis prací M. V. Krameria od J. Truhláře); Z. V. Tobolka: O nakladatelích v době předbřeznové, Čes. revue 1909/10; R. Martinčík: Z dějin českého knihtisku, Typografie 1912; J. Volf: O tiskařích, nakladatelích a knihkupcích v Praze za Josefa II. (1929); J. Muk: A. Landfras, probuzenský knihtiskář... (Jindřichův Hradec 1947); J. Thon: Vydávání českých knih v době Krameriiově, Slovesná věda 1951; K. Bezděk: Krameriiova Česká expedice, disertační práce z 1951, archiv UK v Praze č. 2 884 (tam nejúplnější bibliografie publikací ČE za M. V. Krameria); V. Klimeš in Počátky českého a slovenského novinářství (1955); J. Novotný: M. V. Kramerius (1973).

mo

Česká grafická Unie, a. s.

1899—1949

Pražský polygrafický a nakladatelský podnik; knihkupectví.

Unie byla založena 29. 12. 1899 z iniciativy představitelů českého grafického průmyslu. Přípravný výbor vytvořili v létě 1899 J. Bursík, J. Otto, J. Pospíšil ml., F. Ruth, A. Řivnáč, F. A. Šubert, J. Vilím, J. R. Vilímek a F. Topič. Prvními předsedy byli postupně J. Otto, E. Just (od 1910), J. Vilím (od 1911), prvním ústředním ředitelem spisovatel F. A. Šubert, od 1902 K. A. Zelenka, prvním ředitelem nakladatelství J. Bursík, od 1902 J. Záruba, od 1903 J. Tomáš, prvním ředitelem reprodukčního závodu J. Vilím, vrchní dozor nad tiskárnou měl J. R. Vilím.

mek. Unie měla odpočátku silnou výrobně ekonomickou základnu v tiskařském komplexu vytvořeném sloučením tiskáren J. Otty, F. Šimáčka, J. R. Vilímka a reprodukčního závodu J. Vilíma a byla také prvním českým soustavně modernizovaným polygrafickým závodem pro všechny obory grafického a reprodukčního umění (zde se např. zrodila neotypie, tj. J. Vilímem zdokonalený hlubotisk K. Klíče); dokladem vysoké grafické úrovně Unie byly např. reprodukce v Lehnerově edici Vyšehradského kodexu (Česká škola malířská 11. věku 1: Korunovační evangelistář krále Vratislava). 1902 koupila Unie veškerou českou knižní produkci firmy F. Tempský v Praze. Oficiální název podniku zněl *Česká grafická společnost Unie, spojené závody tiskařské a vydavatelské v Praze*, z. s. s r. o. (do 1905 také inverzně *Unie, česká . . .*, od 1903 *Česká grafická akciová společnost Unie*, od 1918 *Česká grafická Unie, a. s.*, později do 1939 *Československá . . .*). 1935–39 měla Unie filiálku v Prešově. Zespoločenštěním nakladatelství a polygrafického průmyslu 1949 Unie zanikla. — Podnik sídlil na Novém Městě pražském. Zpočátku byl rozptýlen na různých místech: ústřední správa a tiskárna Karlovo nám. 34, nakladatelství Resslerova čp. 1969, prodejna Ovocná ul., různá pomocná zařízení Komenského 3, Karlovo nám. 27, Na Moráni čp. 360, Na Děkance čp. 1961 aj.; od 1902 byl soustřeďován do Svobody ul. 1 (čp. 1961), kde zůstal do konce. Knihkupectví bylo stále na Národní tř. (dř. Ferdinandova) 20 v paláci Louvre.

Nakladatelství Unie se zprvu orientovalo převážně na učebnice a literaturu pro školy, i když beletrii neopomíjelo. Během prvních 20 let sloužilo jen původní české tvorbě. Tento program byl převážně založen na sebraných spisech významných autorů: Spisy S. Podlipské (1901–05, 15 sv.), Spisy J. Zeyera (1902–07, 36 sv., některé až v 18 vyd.; laciné vyd. 1927–28, 29 sv.), Sebrané spisy M. A. Šimáčka (1908–11, 20 sv.), Raisovy spisy (1909–32, 26 sv.; některé dosáhly i 15 vyd.), Spisy F. X. Šaldy (1912–17, 5 sv.), Spisy R. Svobodové (1914–24, 21 sv.; některé dosáhly 6 vyd.), Sebrané spisy J. Liera (1918–22, 10 sv., ed. V. Brtník), Dílo B. Vikové-Kunětické (1919–22, 7 sv.), Sebrané spisy J. Thomayera z oboru lehčí prózy (1919–25, 11 sv.), Dílo F. S. Procházky (1919–29, 14 sv.), Spisy A. Staška (1920–24, 7 sv.), Spisy B. Kaminského

(1921–22, 4 sv.), J. Vrba: Sebrané spisy (1939–49; sv. 58–75). Rozsáhlejší beletristický program uskutečňovala Unie až po 1918, kdy začala vedle díla jednotlivých autorů vydávat také četné knižnice. Přitom výchovně vzdělávací program pro mládež neopustila a pokusila se i o jeho propracovanější pojetí vydáváním knížek ve slovenštině a v uzpůsobených cizojazyčných originálech. Nejrozsáhlejší beletristickou edicí byly *Knihy Zvonu* (1918–29, 59 sv., red. F. S. Procházka), které přinášely pouze původní práce. Vyšly zde např. knihy: I. Herrmann: Vánoční koledy (1918), A. Stašek: Přelud (1918), E. Vachek: Cestou do nebe (1921), V. Martínek: Než se kořeny uchytí . . . a jiné povídky (1923), J. Havlasa: První hřích (1929), dále zde vydávali L. Baudyšová, J. Borecký, B. Brodský, M. Calma, J. Císler, K. Elgart Sokol, M. Gebauerová, J. S. Guth Jarkovský, J. Hais Týnecký, P. M. Haškovec, F. K. Hejda, F. Herman, J. R. Hradecký, M. Jahn, J. Jahoda, V. K. Jeřábek, A. Klášterský, L. Kolář, F. Krsek, K. Leger, J. Lier, K. Mašek, J. Müldner, F. S. Procházka, J. Rokyta, O. Schäfer, K. Scheinpflug, R. Schwarzová, J. Skalák, P. Sula, K. Šípek, J. Štolba, Felix Téver, E. Tréval—Viola, J. Vrba, K. de Wetter, A. Zábranský, A. Zieglerová. Profil žánrově, resp. druhově vyhraněný měly edice *Veselé knihy* (1925–29, 12 sv.: O. Auředníček, P. Fingal, F. Flos, J. S. Guth Jarkovský, O. Hanuš, J. Jahoda, S. Reiniš, F. a L. Štětkové, E. Tréval), *Sbírka rozhlasových her* (1945–46, 3 sv.: Z. Jirotko, J. Koerber, S. Lahodný) a *Sborník světové poezie* (1937–45, č. 170–180, vyd. ČAVU), jehož tisk Unie převzala od J. Otty. Mezi beletrií a odborným zaměřením oscillovaly zeměpisné knižnice redigované S. Nikolauem: *Země a lidé* (1921–48, 131 sv.: R. Amundsen, Sven Hedin, J. Jürgensen, H. P. Smolka aj.) a *Cestou necestou* (1935–39, 13 sv.). — Obsáhlý a mnohostranný ediční program byl v Unii určen mládeži. Vizitkou této mnohostrannosti byla především knižnice *Nové obzory* (1936–46, 52 sv., red. L. Hanus), která sama vycházela paralelně v několika řadách (zábavná četba pro mládež, praktické příručky pro ml., zeměpisná četba pro ml., přírodovědná četba pro ml., zábavná četba pro dospívající ml., monografie pro dospívající ml., cestopisy pro ml., dějepisná četba pro ml., „radostná“ četba pro ml., nauková četba zeměpisná pro ml.). V ní mj. vyšly svazky: K. Nový: Rybařící na Modré zátoce (1936), A.

Stašek: Dílo (1936), A. Sedlmayerová: Juk (1946), B. Václavek: Deset týdnů (1946), dále zde vydávali F. Bakule, J. Baum, F. Běhounek, V. Beneš, Z. Deyl, L. Durdíková, M. Fendrych, M. Horová, J. Hořejš, V. Jarušak, K. Jelínek, J. Kořínek, J. J. Kratochvíl, R. Máša, L. Mašínová, L. Merlínová, F. Merta, N. a K. T. Neumanovi, R. Pelíšek, F. Pouliček, V. Šrámek, M. Štutíková, J. Týml a M. Kubišová, R. Weiner, V. Zelinka; A. N. Afanasjev, K. I. Čukovskij, M. Iljin, N. L. Zabilová; mimo jiné ilustrovali F. Bílek, K. Svolinský, Toyen. Beletristické zaměření měla dále *Knihovna nejmenších čtenářů* (1931, 2 sv., red. J. Kubálek), *Knihovnička Roje* (1935–39, 44 sv.), kde např. vyšla *Modrá lilie* (1935) J. Kopty, M. Majerové *Důlní inženýr a zlatá muška* (1936) a dále autoři K. J. Erben, H. Dvořáková, K. Havlíček Borovský, J. Herben, V. Cháb, J. Kratochvíl, K. H. Mácha, K. Nový, R. Svobodová, F. Šrámek, K. Toman, Z. Winter; bratři Grimmové, J. London, A. S. Puškin, E. Thompson-Seton, edice *Hoříčkovy vlastenecké čítanky rodinné* (1919–21, 4 sv.) a knižnice obrázkových knížek *Album strýčka Kastora* (1939–41, 4 sv., red. L. Hanus), zatímco „knižnice československé mládeže“ *Bohátýrstvo* (1921–23, 7 sv., red. J. Hloušek) přinášela medailonky významných českých a slovenských osobností (A. Dvořák, J. Hus, P. O. Hviezdoslav, J. A. Komenský, T. G. Masaryk, J. Neruda, B. Němcová) z pera M. Gebauerové, J. Hlouška, E. Rádl, F. V. Suka, K. Štecha, F. Tichého. Edice *Žatva* (1921, 3 sv., red. S. Klíma) byla pokusem vydávat drobné texty ve slovenštině: Slovníček mladého Slovenska, Z české spisy humoristické, Z české spisy o Slovensku, do „knižnice slovenskej mládeže“ *Jahody* (1921–23, 12 sv., red. S. Klíma) byli svými povídkami a pohádkami zařazeni autoři: C. Gallay, S. Klíma, L. Mašínová, B. Němcová, E. Petrovská, R. Pokorný, F. Rajtr, L. Reuss, M. Braxatoris Sládkovičovi, A. Sokol, T. Vansová (mezi svazky bylo několik adaptací děl H. Ch. Andersena a D. Defoe). Jiná skupina edic měla povzbudit potřebu znalosti řeči. V edici *Z cizích literatur* (1920–22, 13 sv., red. F. Papírník) vycházely cizojazyčné texty v originále s poznámkami a slovníčky pro individuální studium: I. L. Caragiale, Ch. Dickens, V. M. Garšin, X. Šandor–Gjalski, V. Hugo, M. Jókai, K. Mikszáth, G. Keller, J. I. Kraszewski, P. Loti, Molière, E. Mörike, S. Pellico, W. Irving. Ve *Francouzské četbě pro střední školy*

(1935–38, 8 sv., red. J. Poch) vyšli H. de Balzac, A. Gide, V. Hugo, P. Loti, A. Maurois, X. de Maistre, G. Sandová. Obdobnou edici vydávala Unie i ve slovenštině (Francouzské čítanie pre stredné školy, od 1936 Súvislé čítanie..., 1935–38, 9 sv., red. J. Poch). V edici *English and American Writers* (Anglická četba pro střední školy, Anglické čítanie pre stredné školy) vyšly dva svazky (1938–39), v maďarštině vycházela řada *Az én könyvtáram* (tj. Moje knihovna, do 1938, 10 sv., red. P. P. Kiss a K. Vásarhelyi). Nejvýznamnější z edic tohoto typu byla knižnice *Klasikové antičtí* (1910–28, 37 sv.; sv. 36 a 37 též s tit. *Klasikovia anticítí*), která shromažďovala výběry z děl řeckých a římských autorů v originále, vybavené bohatým poznámkovým aparátem, ev. speciálními slovníčky; zde vyšli Aristotelés, G. J. Caesar, M. T. Cicero, G. Sallustius Crispus, Hérodotos, Homéros, Q. Horatius Flaccus, C. Nepos, P. Ovidius Naso, Platón, Plinius mladší, Plútarchos, Sofoklés, P. C. Tacitus, Thúkydídés, P. Vergilius Maro, Výbor řecké lyriky, Xenofón, jejichž editory a překladateli byli: J. Brant, F. Dušánek, F. Groh, F. Heřmanský, F. Hoffmeister, T. Hrubý, A. Kolář, A. Málek, J. Neudert, R. Neuhofer, B. Ryba, Z. Řezníček, J. Říha, J. Sedláček, R. Schenk, F. Stiebitz; slovenské mutace připravili V. Cvengroš a M. Lukáš. Knižnice sloužila školským účelům, některé její svazky byly však ve zvláštních vazbách nabízeny i širší veřejnosti. Jinak vydávala Unie především učebnice (v češtině, slovenštině, němčině, maďarštině a „podkarpatoruštině“), jazykové slovníky a učebnice cizích řečí a literaturu lékařskou, filozofickou (*Knižnice filozofická*), právnickou, pedagogickou, zeměpisnou, hospodářskou, technologickou aj., knihy o přírodě a o výtvarném umění (*Galerie, Obrazárna Zvonu*, alba s díly významných umělců), reprodukce obrazů, portréty, dopisnice. — Z literárních a kulturních periodik byl nejvýznamnější beletristický a literární časopis *Zvon* (od 11. roč., 1911–41, 30 roč., red. M. A. Šimáček, od 1913 F. S. Procházka, od 1939 J. Borecký, který byl 1939–41 také vydavatelem), časopis pro slovanskou filologii *Slavia* (1922–39, 16 roč., vyd. O. Hujer a M. Murko), *Ruch filozofický* (1928–30, 1939, roč. 7–9 a 12, red. F. Pelikán) a dětský časopis *Roj* (1932–41, 10 roč., J. Spilka, L. Hanuš, J. Lebeda).

KNIŽNICE. *Beletristické*: Klasikové antičtí (Klasikovia antickí, 1910—28); Knihy Zvonu (1918—29); Hoříčkovy vlastenecké čítanky rodinné (1919—21); Z cizích literatur (1920—22); Žatva (1921); Bohatýrstvo (1921—23); Jahody (1921—23); Veselé knihy (1925—29); Knihovna nejmenších čtenářů (1931); Francouzská četba pro střední školy (1935—38); Francouzské čtení pro střední školy (Súvislé čítanie francúzske pre stredné školy, 1935—38); Knihovnička Roje (1935—39); Nové obzory (1936—46); Sborník světové poezie (1937—45); Az én könyvtáram (do 1938); English and American Writers (1938—39); Album strýčka Kastora (1939—41); Sbírka rozhlasových her (1945—46). — *Ostatní*: Cestou necestou; Časové brožury; Galerie; Hodrovy trojjazyčné kapesní slovníky; Knihovna o současném Rusku; Knihovna výtvarné výchovy; Knižnice filozofická; Letecká knihovna; Obrazárna Zvonu; Příručky všeobecného vzdělání pro četnictvo; Sbírka slovníků jazyků slovanských; Technické příručky; Věda všem; Zem a lidé; Země a lidé. ■ **SOUBORNÁ VYDÁNÍ**: B. Kaminský; J. Lier; S. Podlipská; F. S. Procházka; K. V. Rais; A. Stašek; R. Svobodová; F. X. Šalda; M. A. Šimáček; J. Thomayer; B. Viková—Kunětická; J. Vrba; J. Zeyer. ■ **PERIODIKA**. *Literární a kulturní*: Zvon (1911—41); Architektonický obzor (1915—21); Slavia (1922—39); Ruch filozofický (1928—30, 1939); Roj (1932—41); Výtvarná výchova (1935—44). — *Ostatní*: Česká (Československá) dermatologie; Kolem nás; Po práci; Širým světem; Vzhůru na stráž. ■ **Z OSTATNÍ PRODUKCE**: F. J. Lehner: Dějiny umění národa českého (3 sv., 1903—07); J. Gebauer: Slovník staročeský (2 sv., 1903—16); (ed. F. S. Procházka): Česká lyra (1910) + Česká epika (1918); G. Pallas: Populární dějiny literatury české (1919); J. Š. Kubín: Kniha pohádek (1924); G. Pallas, V. Zelinka: Obrazové dějiny literatury české (2 sv., 1926); V. Vojtěch, V. Flajšhans: Rukopisy královédvorský a zelenohorský. Dokumentární fotografie (1930); B. Frída: Mladá léta J. Vrchlického (1931); A. M. Tuma—Patry: Báje o Rybcoulovi ve svém historickém vývoji a ve světle pravdy (1931); K. Plicka: Praha ve fotografii (1940). ■

BIBLIOGRAFIE: Seznam děl naklad. Čes. graf. společnosti Unie v Praze (1902, 1903—04); Seznam knih, uměleckých děl a obrazů vydaných nákladem Čes. graf. akc. společnosti Unie v Praze (1917); Jubilejní seznam knih, uměleckých děl, obrazů, učebnic, dopisnic, vydaných nákladem Čes. graf. Unie, a. s., v Praze (1920); Seznam knih, uměleckých děl a obrazů vydaných nákladem Čes. graf. Unie, a. s., v Praze (1923); Seznam knih, uměleckých děl, spisů právnických a lékařských, časopisů, obrazů, map, dopisnic vydaných nákladem Čes. graf. Unie, a. s., v Praze (1926, 1928, 1929); Seznam knih. Česká graf. Unie v Praze (1934); Seznam zábavných i poučných knih a obrazů pro dospělé i pro mládež z nakl. Čs.

graf. Unie, a. s., v Praze II, Svobodova 1 (1936, 1938); Seznam školních knih, pomůcek, obrazů a odborné literatury — Čs. graf. Unie, a. s., Praha—Prešov (1938); Dejte mládeži... knihovnu Nové obzory,... Čs. graf. Unie, a. s., v Praze (b. d., do 1938); Spisy J. Zeyera v prosinci 1940 — Čs. graf. Unie, a. s., v Praze (1940); Čes. graf. Unie (prospekt, 1941); Dobrý tisk — dobrá kniha. Vánoce 1947 s knihou Unie (1947) ■ **LITERATURA**: Výroční zpráva Čes. graf. akc. společnosti Unie, spojené závody tiskařské a vydavatelské v Praze, za rok 1909—1910 (1910); Dvacet let činnosti Čes. graf. Unie, a. s., v Praze. 1900—1920 (1920).

oh

Česká kultura

1912—1914

Časopis pro umění a vědeckou kritiku.

Podtitul: 1913/14 (roč. 2) Kritický list umělecký a vědecký. — *Redaktor*: 1912/13 (roč. 1) Z. Nejedlý, R. Svobodová, F. X. Šalda; 1913/14 (roč. 2) Z. Nejedlý, F. X. Šalda. — *Vydavatel*: 1912/13 (roč. 1) F. Řivnáč; 1913/14 (roč. 2) F. X. Šalda, Praha. — *Periodicita*: čtrnáctideník, 1912/13 (roč. 1) 24 čísel (od října do září); 1913/14 (roč. 2) 19 čísel (od října do července).

ČK byla koncipována jako pokračování listu Novina. Také tento čtrnáctideník se věnoval otázkám soudobé duchovní kultury, zejména literatuře, v naprosté nezávislosti na uměleckých skupinách, politických stranách a nakladatelských zájmech. Základní směřování listu určil F. X. Šalda. Nešlo o postižení jednotlivostí, ale o nalezení „jednotlivého názoru“, který by v roztržité, chaotické době postihl základní duchovní proudy.

V opozici proti popisnému realismu a naturalismu akcentovala ČK v literatuře „tvorivou syntézu“. Záhy se však projevila dvojí tendence: snaha o celistvé, neatomizované pojetí vědy buď k teistickému krédu (F. X. Šalda), nebo k vědeckému syntetickému pohledu na aktuální problematiku vědy a umění (Z. Nejedlý). S Šaldovou orientací úzce souvisejí původní i přeložené studie o náboženské problematice (A. Fuchs, P. Claudel, D. S. Merežkovskij, A. Suarès aj.). Nejedlý napsal pro ČK několik zá-

sadních studií, např. o krizi empirické estetiky, o smyslu českých dějin, o Nietzschevi, o wagnerismu T. Novákové. Ve sporu Smetana — Dvořák se ČR stala listem smetanovců (Z. Nejedlý, V. Helfert). Poezii, prózu a drama tiskli v ČR B. Benešová, R. Bojko, J. Brauner (= J. Bartoš), S. Cyliak, J. Hora, O. Klein, K. Pittich, F. Skácelík, F. X. Svoboda, R. Svobodová, A. Sova, F. Táborský (pseud. Ignatus), Ant. Veselý, Z. Záhoř; z cizích autorů byli uvedeni A. S. Puškin, E. Verhaeren, I. Vojnović aj. Velká pozornost byla v prvním ročníku věnována divadlu (ref. B. Benešová, V. Novák a R. Svobodová), poezii a próze (ref. F. X. Šalda, O. Šimek, Ant. Veselý), literární historii pojednávající o domácích i cizích autorech (Z. Záhoř o O. Březinovi, F. Chudoba o J. Keatsovi, F. X. Šalda o K. H. Máchovi, studie K. Hikla o kosmopolitismu), výtvarnictví (B. Kubišta) a hudbě. Šalda zde vedl polemiky s J. Herbenem, F. V. Krejčím aj. — Druhý ročník přestal tisknout beletrii a soustředil se ke kritickým studiím, jež měly výrazně demonstrovat „obrodné snahy v českém umění literárním, hudebním a výtvarném, i v české vědě“. Drobnější formy (recenze a poznámky psali J. Bartoš, A. Fuchs, K. B. Jiráček, V. Helfert, R. Malý, V. Novák, Z. Nejedlý, F. Peroutka, R. Svobodová, F. X. Šalda, O. Šimek) ustupují do pozadí a hlavní pozornost je věnována rozsáhlým studiím, jejichž předmětem je nejen literatura, ale také estetika, kulturní historie, hudba, teorie i praxe výtvarného umění, filozofie aj. (Z. Nejedlý o kulturní politice F. L. Riegra, F. X. Šalda o G. Flaubertovi, R. Malý o soudobé filozofii, B. Kubišta o duchovní podstatě moderní doby, J. Bartoš o estetice M. Tyrše, R. Weiner o francouzském umění v rubrice Dopisy z Paříže aj.). ČR byla polemicky zaměřena proti mladé generaci (K. Čapkovi aj.), zejména proti jejímu civilistickému programu, jak o tom svědčí články A. Sovy o Almanachu na rok 1914, F. X. Šaldy a Z. Nejedlého. S těmito polemikami souvisejí i Šaldovy kontroverze s A. Novákem o hodnocení generace let devadesátých.

zt

Česká moderna

1895

Volné seskupení mladých spisovatelů a politických žurnalistů v 90. letech 19. století.

ČM vznikla 1895 jako výsledek kritických bojů mladých autorů s konzervativní kritikou kolem Osvěty, s mladočeským a klerikálním žurnalismem a v poslední fázi i s některými představiteli starší literatury, zejména s J. Vrchlickým. Tyto spory vyvolalo především Macharovo kriticky zaujaté hodnocení díla V. Hálka a vyzdvižení J. Nerudy v Naší době 1894. Hlavně Vrchlického vystoupení na obranu Hálka a za uplatnění tolerantnějších postupů v literární kritice (Hlas národa 4. 11.) vedlo k rychlému sblížení umělecky různorodě orientovaných mladých spisovatelů a k neformálnímu ustavení České moderny (která si svůj název zvolila podle pejorativního označení svých snah J. Vrchlickým).

Ač oslabována vnitřními rozpory, vyvíjela ČM zprvu všestrannou aktivitu. V průběhu 1895 připravovala vlastní almanach nazvaný Sborník České moderny, jehož redaktory měli být J. S. Machar, F. V. Krejčí a V. Mrštík, pomyslela na pravidelné schůzky a později i spolek nebo klub a v říjnu 1895 otiskla i vlastní manifest. Vyšel v Rozhledech, orgánu pokrokového hnutí, který se v té době stal nejvýznamnějším mluvčím kulturněpolitických snah mladé generace. Manifest podepsali představitelé Rozhledů J. Pelcl, F. Soukup a J. Třebický, kritici Rozhledů F. V. Krejčí a F. X. Šalda, realismu blízcí žurnalisté V. Choc a K. Koerner a spisovatelé O. Březina, J. S. Machar, V. Mrštík a J. K. Šlejhar. Autorem manifestu byl J. S. Machar, jehož text byl na schůzce Rozhledů doplněn v některých bodech F. X. Šaldou. V pozadí manifestu stálo úsilí stmelit co nejširší uměleckou frontu mladých a zároveň politicky sblížit levé křídlo pokrokového hnutí, jak ho představovaly Rozhledy, s realisty. Manifest shrnuje stanovisko mladých k soudobým literárním i politickým poměrům. V literární části se přihlašuje k dosud vybojovaným zápasům s reprezentanty starších směrů, vyzdvihuje právo kritiky na své přesvědčení a na volnost slova. Považuje kritiku za samostatný literární druh, rovnocenný všem ostatním. Vytýčuje jako podmínku tvorby vnitřní pravid-

vost umělce a ve vyjádření jeho individuality spatřuje účinný prostředek proti eklecticismu a starým vyžilým formám i proti nivelizující a uniformující módě rozmanitých efemérních ismů. V politické části přináší manifest kritiku politické praxe mladočešství a proti ní i zde zdůrazňuje individuálnost. V národnostní otázce klade proti nacionalismu program dorozumění s německými krajany, staví se za dělníky internacionalisty a proti jejich vylučování z národa a konečně proklamuje požadavek všeobecného hlasovacího práva, v němž vidí především předpoklad pro radikální politické změny, které by přinesly blahobyt všem vrstvám, ochranu pracujících před útlakem mocných, účast žen na kulturním a sociálním životě i přerod vojensky a církevnicky pojímaných politických stran. — Manifest vyvolal převážně pozitivní ohlas mezi mladou generací. Proti němu se vyslovil jen Nový život, časopis Katolické moderny, a A. Procházka v Moderní revui (a ten však ani ne tak pro jeho principy, jako především proto, že považoval takováto manifestační vystoupení za zbytečná a neúčinná). Odsouzení se pak manifestu dostalo v mladočeských a konzervativních orgánech. Publikování manifestu bylo však posledním činem ČM. Záhy v ní znovu vyvěřely rozpory mezi pokrokařskou a realistickou složkou a pak i mezi spisovateli a Rozhledy. Impuls k tomu dal fejeton v Rozhledech (Kronika), v němž J. Třebický odvolal boje mladých, označil je za rozeštvávání českého veřejného života a žádal větší osobní shovívavost. Proti tomuto vystoupení, jež znamenalo vlastně kapitulaci před mladočechy, se ještě ozvali v Zaslánu v Čase Machar, Šalda, Sova a Mrštík, Sova pak ještě zvláště v Nivě a individuálně také Choc a Koerner, ale ani to již nezabránilo rozpadu ČM. I když ČM trvala jen velice krátkou dobu, její význam přesáhl hranice běžných, třeba i dlouhodobějších literárních skupení: její aktivita vedla k rozchodu pokrokové části mladé generace s měšťáckou společností, k vymanění literatury z omezujících a reglementujících pout mladočeského žurnalistu a konzervativní kritiky a uvedla literární tvorbu na nové cesty, které otevřely prostor jejímu všestrannému rozvoji ve 20. století.

LITERATURA: J. Máchal in Boje o nové směry v české literatuře 1880—1900 (1926); K. Dvořák: Po-

známky vydavatelovy, in F. X. Šalda: KP 3 (1950); Z. Pešat in J. S. Machar básník (1959); L. Hlaváček: Zakladatelé českého moderního umění a jejich výtvarné myšlení, Estetika 1975.

zp

Česká pokladnice viz Českomoravská pokladnice

Česká revue (1)

1889

Vídeňská sociální a literární revue propagující realistické tendence v umění a politickém životě.

Redaktor a vydavatel: V. Kučera, Vídeň. — Periodičita: měsíčník, od ledna do července 1889 vyšlo 7 čísel. Časopis zanikl pro nedostatek čtenářů.

Základní zaměření časopisu, který byl po Osvětě prvním českým pokusem o politicko-literární revui, určovaly příspěvky H. G. Schauera a V. Mrštíka, propagátorů realistického umění a informátorů o problémech evropského umění a politiky. Schauer vedle úvah literárních (např. studie O vzdělání spisovatelů, zvláště našich) publikoval v ČR filozofické úvahy (O pesimismu) a práce se sociální a hospodářskou problematikou. Mrštík otiskl studii Hrabě Lev Tolstoj jako myslitel a svoje první drama Paní Urbanová. Hlediska obou autorů určovala i výběr překladů (V. V. Vereščagin o realismu v umění, E. Hartmann o evropské politice aj.). Beletrie byla publikována jen sporadicky (V. Hladík, O. Mokřý, ukázka z poezie A. Heyduka). V politických článcích převládala nad denními problémy shrnující pohled a snaha o sociologické zobecnění (J. Sokol aj.).

zt

Česká revue (2)

1897—1903

Politická a kulturní revue Národní strany svobodomyšlné.

Redaktor: 1897—1900 (roč. 1—1. pololetí roč. 3) P. Podlipský; 1900—01 (2. pololetí roč. 3—roč. 4) V. Škarda; 1901/02 (roč. 5) E. Frída (J. Vrchlický) a B. Raýman; 1902/03 (roč. 6) K. Viškovský. — *Vydavatel:* E. Beaufort, Praha. — *Periodicita:* 1897—1901 (roč. 1—4) vždy od října do září 12 čísel; 1901—03 (roč. 5—6) vždy od října do července 10 čísel. Časopis nahradila Nová česká revue (1904—05) a Česká revue (1907—30).

Časopis vydávala Národní strana svobodomyšlná, zvaná mladočeská. Liberalistické krédo se projevilo zejména ve studiích a článcích o politické taktice a strategii, o sociální otázce, o evropské problematice aj. (stati J. Kaizla, K. Kramáře, J. Penížka aj.). Pozornost byla věnována také problémům sociologickým, vědě o státu a právu, školství, přírodním vědám aj.

S otázkami literatury, výtvarného, hudebního umění a divadla se vyrovnával široký okruh autorů z velmi rozdílných stanovisek, jimž redakce poskytovala názorovou volnost (J. Arbes, J. Bartoš, R. Bazarov, F. Brábek, J. Hilbert, V. Hladík, M. Jiránek, M. Marten, A. Novák, E. Novák, F. Sekanina, F. Skácelík, F. X. Šalda, O. Theer, J. Vrchlický). Umělecká kritika kolísala mezi studiemi usilujícími o hlubší pojetí předmětu a mezi recenzemi novinového charakteru. Studie byly věnovány české i cizí tvorbě (E. Albert, F. L. Čelakovský, K. Havlíček, V. K. Klicpera, F. Palacký, J. K. Šlejhar, J. Zeyer, V. M. Garšin, K. Hamsun, R. Kipling aj.). V rubrikách divadelních, výtvarných, hudebních a literárních kritik se vystřídala řada autorů: J. Adámek, K. M. Čapek Chod, K. Hoffmeister, E. Chvála, J. Kamper, J. Karásek, K. Knittl, K. B. Mádl, A. Pražák, O. Ritter a A. Sova. Časopis si soustavně všiml ruské literatury, o níž přinášel zásadní studie i aktuální informace (např. práce J. Máchala o ruském románu novodobém, stati V. Dreslera, J. Karáska, K. Kolmana, B. Prusíka aj.). První tři ročníky otiskovaly také poezii a prózu domácí (F. Herites, V. Hladík, K. Kaminský, A. Klášterský, J. Merhaut, A. E. Mužík, J. K. Šlejhar, J. Vrchlický) i přeloženou (A. P. Čechov, H. Ibsen, G. de Maupassant).

zt

Česká revue (3)

1907—1930

Politická a kulturní revue českého liberalismu.

Podtitul: 1907—17 (roč. 1—10) Měsíčník Národní strany svobodomyšlné; 1917—30 (roč. 11—22) Měsíčník věnovaný veřejným otázkám. — *Redaktoři:* 1907—18 (roč. 1—11) K. Hoch, K. Krofta, B. Němec, J. Thon, pak i J. Folprecht (roč. 12) a A. Hartl (roč. 13); 1921—30 (roč. 14—22) J. Kapras s redakčním sborem. — *Vydavatel:* 1907—17 (roč. 1—10) Z. V. Tobolka; 1917—19 (roč. 11—12) K. Krofta; 1919/20 (roč. 13) K. Krofta a B. Němec; 1921 (roč. 14) J. Thon; 1922—30 (roč. 15—22) Družstvo Česká revue, Praha. — *Periodicita:* 1907/08—1918/19 (roč. 1—12) měsíčník, od října do září 12 čísel; 1919/20 (roč. 13) měsíčník, od října do listopadu 12 čísel; 1921—23 (roč. 14—16) od ledna do prosince 10 čísel; 1924—1929/30 (roč. 17—22) dvouměsíčník o 6 číslech v různých časových intervalech. Časopis zanikl pro malý zájem čtenářů.

Časopis navazoval na stejnojmennou revui (1897—1903) a Novou českou revui (1904—05). Mladočeská strana ČR tentokrát lépe finančně zabezpečila a také osoba vydavatele, historika Z. V. Tobolky, zaručovala odborné seriózní vedení se značnou pravomocí ve výběru spolupracovníků. Politická část ČR přinášela koncepční projevy českého liberalismu, v části kulturní se uplatňovali příslušníci mladšího pokolení. V roč. 4 a dalších byly sporadicky otiskovány i beletristické příspěvky (K. M. Čapek Chod, O. Theer aj.). Hlavní místo bylo věnováno politickým, ideologickým, populárně vědeckým a obecně kulturním statím, které byly provázány pravidelnými „hlídkami“ o politice, ženské otázce, středostavovských problémech, technice, školství apod.

Významné postavení zaujímal v ČR literární historie a kritika. Charakter časopisu umožňoval publikování rozsáhlých studií opřených o pramenné studium (práce O. Theera o J. Nerudovi a S. Čechovi, J. Vlčka o K. B. Štorchovi, A. Nováka o J. Nerudovi výtvarném kritikovi aj.). Také statím o literaturách slovanských bylo věnováno v rámci celkové orientace dosti místa (práce J. Folprechta, V. A. Franceva, J. Máchala, F. Táborského aj.). Drobnější články a referáty o literatuře, divadle, výtvarném a hudebním umění publikovali K. V. Adámek, J. Borecký, K. Čapek, K. M. Čapek Chod, V. Dresler, J. Folprecht, F. Frýdec ký, J. Jeremiáš, Š. Jež, E. Konrád, Z. Nejedlý, J.

Pešek, B. Prusík, K. Toman, A. Veselý, L. Vycpálek aj. Stálými divadelními referenty byli O. Theer a O. Fischer, který sem přispěl i několika zásadními teoretickými studiemi. Z významnějších autorů statí politických, sociologických a historických je třeba připomenout jména K. Adámek, E. Beneš, J. Fischer, J. Holeček, E. Chalupný, K. Kramář, K. Krofta, J. Penížek, R. Procházka, Z. V. Tobolka, H. Traub, J. Váňa. Od roč. 3 tiskla ČR fejetony K. Judy. — Koncem první světové války se ČR odloučila od mladočeské strany, ale zůstala nadále v politické části listem konzervativním, i když se otázkami denní politické praxe většinou nezabývala. Uplatňují se v ní stati odborně zaměřené, jak o tom svědčí i jména autorů (V. Červinka, J. Dostál, K. Hoch, F. Novotný, E. Svoboda aj.), příspěvky o umění se obracejí převážně k literární historii (A. Pražák, K. Svoboda, A. Vyskočil aj.).

zt

Česká společnost nauk viz Královská česká společnost nauk

Česká Thalia (1)

1867—1871

První český časopis zabývající se profesionálním i ochotnickým divadlem.

Podtitul: 1867 (roč. 1) List věnovaný dramatickému umění a společenské zábavě vůbec; 1868—71 (roč. 2—5) List věnovaný divadlu, hudbě a společenské zábavě vůbec. — *Redaktor:* J. M. Boleslavský. — *Vydavatel:* J. M. Boleslavský, Praha, přičemž od č. 14 1868 (roč. 2) označena ČT jako orgán Divadelní jednoty. Ke zdůraznění tohoto svazku se v záhlaví ČT objevují jména stálých spolupracovníků, převážně členů výboru Divadelní jednoty: J. Baráka, V.

Hálka, J. Nerudy, K. Sabiny, J. J. Stankovského a V. Vlčka. V č. 15 k nim dále přibyl V. Guth a G. Pfleger. Počínaje roč. 3 (1869) jména spolupracovníků už nejsou uváděna. — *Periodicita:* 2× měsíčně, od ledna do prosince 24 čísel. Ukončeným 5. roč. (1871) ČT přestala vycházet. O 3 měsíce později na ni navázal čas. Besedník. — *Příloha:* Od č. 14 1868 (roč. 2) do konce roku původní divadelní hry, 1870 (roč. 4) České besedy.

ČT přinášela nenáročné divadelní hry, vhodné hlavně pro ochotnická divadla, i drobnější útvary (žertovné výstupy a deklamace), dále obecné články k problémům soudobého divadelního dění i konkrétní kritiky původních českých novinek, rozborů úrovně překladů i repertoáru divadel, portréty českých i světových dramatiků a herců, pojednání o činnosti i historii jednotlivých ochotnických divadel (i ze Slovenska). Vedle toho pravidelně sledovala činohru i operu Královského zemského českého divadla, později i pražská divadla v arénách a od 2. roč. (1868) podávala také zajímavosti, často anekdotického rázu, ze života významných dramatiků, herců a hudebníků. Od 4. roč. (1870) začala také otiskovat zprávy o zahraničních divadlech. Když se ČT stala orgánem Divadelní jednoty, vrcholné instituce českých ochotnických divadelních spolků (založena 17. 5. 1868), vyšlo ve 14. č. 2. roč. programové prohlášení zavazující se všimati si „všech znamenitých plodů na poli dramatického písemnictví, nechť se vyskytnou u kteréhokoliv národa, zvláště v bratrských literaturách slovanských“, přičemž „předním zřetelem pak zůstane vždy původní dramatická poezie česká, kterouž podporovati jest předním zákonem jednoty“. Dále chce časopis sledovat herecké výkony hlavně na zemském divadle, aby se staly podnětem a poučením pro přátele divadla na venkově. Konečně hodlá Divadelní jednotu vydávat dobrá dramatická díla samostatně, a proto vyhrazuje pro ně přílohu časopisu. Kromě opatření s divadelními hrami neznamenalo prohlášení výraznější změnu ani ve skladbě, ani v zaměření časopisu. Od 3. roč. (1869) se pak znovu vrací původní i překládané divadelní hry, zato však počínaje 4. roč. (1870) takřka zcela mizí články a kritiky a ČT se omezuje na dramatické práce a na ryze informativní stránku. Tehdy také prudce poklesla její úroveň.

Podstatnou složku obsahu ČT tvořily dramatické texty. Původní práce nebo překlady

zde tiskli J. Horina, J. Josefovič (= J. Dürich), J. Junghans, E. Just, G. Miškovský (= G. Bambas), V. F. Sedlecký, J. J. Stankovský, A. C. Tábořský, E. Valečka, v příloze pak E. Aschenbrenner, J. Mikuláš Boleslavský, E. Pešková, J. K. Tyl (posmrtně), H. Vinařovský a pak znovu v časopise K. Bárta, T. Cimerhanzl, V. Hausmann, R. Heidlbergová, J. V. Hrabal, F. J. Janke, F. Jaroš, A. Kalenda, V. J. Kavka, J. V. Kejzlar, F. Levý, J. Svoboda, Š. Tábořský, J. Z. Veselý, B. Vrzal, R. Vunš, E. Wendling. Příležitostné verše, deklamace a veršované proslovy tu uveřejnili E. Aschenbrenner, F. Hamza, J. Josefovič, J. R. Nejedlý, J. J. Stankovský, V. Šolc, B. Třemšínský (= G. Bach). Vedle autorů informativních statí o činnosti ochotnických divadel úvahami o divadle sem přispěli, pokud jsou jmenovitě uváděni, V. L. Čermák, F. Horák, J. O. Horna, J. Kolínský, F. Lipkovský, G. Miškovský, J. Neruda, J. J. Pihert, F. P. Trudný, J. L. Turnovský, Č. Vinař. Portréty českých i světových dramatiků a herců tu ponejvíce psal J. J. Stankovský.

zp

Česká Thalia (2)

1887—1892

Časopis sloužící rozvoji českého divadelnictví uváděním původních a přeložených her a sledováním divadelního dění na českých i evropských jevištích.

Podtitul: 1887—89 (roč. 1—3) Divadelní a zábavné listy; 1890—92 (roč. 4—6) Listy pro dramatickou literaturu a umění. — *Redaktor:* J. Ladecký. — *Majitel:* J. Ladecký, Praha, přičemž 1887—88 (roč. 1—2) označena ČT jako orgán Ústřední matice divadelní a od 5. č. 1. roč. do konce 2. roč. (1887—88) též jako orgán Ústřední jednoty českého herectva; 1889 (roč. 3) orgán Ústřední matice divadelních ochotníků. — *Periodicita:* 1887—88 (roč. 1—2) 2 × měsíčně, od ledna do prosince 24 čísel; 1889—92 (roč. 3—6) 3 × měsíčně, od ledna do prosince 36 čísel. Místo 36. č. posledního ročníku, které bylo cenzurou zabaveno, vyšel Dodatek k 6. roč., jenž obsahoval také prohlášení o zastavení časopisu. Jako důvody redakce uvádí únavu z marného a na nepochopení narážejícího

úsilí sloužit českému divadlu, dále nedostatek dobrých materiálů a kvalitních spolupracovníků a konečně také špatnou platební morálku čtenářů. — *Příloha:* Od 5. č. 1887 do 1888 (roč. 1—2) Věstník Ústřední jednoty českého herectva.

Na rozdíl od své předchůdkyně z 60. let a v souladu s vývojem českého divadelnictví, které mělo již několik stálých scén, se ČT zaměřovala především na problémy první české scény a na profesionální divadla v Praze, Brně a v Plzni. Rozvoji českého divadla se snažila přispět původními i přeloženými hrami, studii o českém i světovém divadelnictví, kritikou dramát a jejich provedení na českých scénách a konečně i obsáhlými informacemi o evropském divadle. Ve své fejetonní části tiskla též verše a povídky mladých českých autorů, tato složka však v časopise postupně slábala: od 3. roč. verše zmizely a prózu v posledních ročnících reprezentoval téměř jen román J. Ladecského Zlatá křídla, otiskovaný na pokračování. Časopis nezanedbával ani ochotnická divadla, k jejichž problémům přinášel články a přetiskoval zprávy o činnosti. Podobně publikoval také informace o českých cestujících společnostech.

ČT vstoupila do divadelního dění s velkými ambicemi. K starším osobnostem (J. Arbes, J. Vrchlický) dokázal její redaktor připojit začínající autory, pozdější představitelé generace 90. let, v jejichž výběru prokázal citlivou ruku (J. S. Machar, J. Merhaut, V. Mrštík, H. G. Schauer, A. Sova, F. X. Šalda aj.). ČT se programově nehlásila k určitému vyhraněnému směru (osobou J. Vrchlického i otištěním Zeyerovy hry Šárka dala místo romantizujícím tendencím, v posledním ročníku — Maeterlinckovou hrou Sedm princezen v překladu A. Procházky — i projevům symbolismu), přece však významným způsobem zasáhla do soudobých sporů o umělecký realismus. Zejména obsáhlou studií V. Mrštíka O realismu v dramatickém umění, úvahami E. Zoly a V. I. Němiroviče Dančenka, soustavnými informacemi o ruském realistickém dramatu, překladem hry L. N. Tolstého V tmách (Vláda tmy, přel. V. Mrštík) a dramatu A. Strindberga Slečna Julie (přel. A. Lucek) se postavila na stranu nových tendencí; také soustavná kritická činnost ČT směřovala k prosazování životně pravdivých dramát. V posledních ročnících toto zaměření nebylo už tak výrazné, úvahová a kritická

složka ČT však stále usilovala o povznesení české dramatické tvorby v konfrontaci s evropským divadlem, a to i ostrou kritikou dramaturgie v pražském Národním divadle. Z původní české dramatické tvorby v ČT postupně vyšly hry: J. Ladecký: Pan regent; J. Zeyer: Šárka; V. Štech: Maloměstské tradice; F. X. Svoboda: Márinka Válková; J. Krušina ze Švamberka: Miss Fanchetta; J. V. Krejča: Fany; X. Menhard Litoměřický: Vlastenecké povinnosti. Vedle kmenového autora J. Arbesa sem studii a články o divadle přispěli: K. Bulíř, J. V. Frič, V. Hes, J. Krušina ze Švamberka, J. Kubín, J. Ladecký, Mírohořský (= E. S. Friedberg), V. Mrštík, F. X. Svoboda, J. Šmaha, K. Štěpánek, K. Teige, J. L. Turnovský, J. Vítovec, J. Vrchlický, Č. Zíbrt (studie o staročeském kroji). Ochotnickým divadlem se ponejvíce zabývali F. J. Kuber a A. K. Nový. Kritické referáty o činohře pražského ND v ČT po celou dobu psal J. Ladecký, o opeře K. Teige a v posledních dvou ročnících i šifra -q- (= J. Borecký), o brněnské činohře v 1. roč. referoval J. Merhaut, v dalších F. Dlouhý a nakonec F. Roháček, o opeře po celou dobu K. Sázavský. O představeních Městského divadla v Plzni psal v 1. roč. A. Spal, pak až do 1892 J. Schiebl, o letním divadle na Smíchově v 1. roč. V. Mrštík, v 2. a 3. ročníku F. Vrána, poté J. Ladecký (šifra J. Lý) a K. Bulíř, v posledním ročníku i J. Vodák (jv). Letní divadlo na Vinohradech posuzoval v 1. roč. R. Kutina, ve 2. a 3. roč. B. Štechovský a pak až do konce K. Štěpánek. Rubriku Rozhledy v cizích divadlech postupně zaplňovali J. Vrchlický, G. Dörfel, F. Chalupa, V. Mrštík, V. Laufka, J. Ladecký, J. Žeranovský, M. V. Navrátil, J. Z. Raušar, H. G. Schauer (šifra -er), F. Vrána, K. Štěpánek, H. Kosterka, K. Bulíř, H. Koza-Ulrich. Ve fejetonní rubrice publikovali verše: O. Auředníček, E. z Čenkova, V. Černý, J. V. Frič, I. Georgov (= A. Sova), A. Heyduk, L. Janovský, P. Jasmín (= A. Klášterský), B. Kaminský, A. Klose, J. S. Machar, E. Miřiovský (veršovaný proslov), A. E. Mužík, J. Světlý, F. X. Svoboda, F. X. Šalda, A. Škampa; povídky: J. Arbes, I. Georgov, V. Hladík, B. Kaminský, A. Klášterský, J. Kordíková, R. J. Kronbauer, J. Krušina ze Švamberka, R. Kutina, J. Ladecký, J. S. Machar, A. E. Mužík, J. Prokopec, F. X. Svoboda, F. X. Šalda, J. Vévoda.

zp

Česká Theléma viz Jihočeská Theléma

Česká včela (1)

1834—1849, 1850

List s beletristickým, naučným, kritickým i informativním obsahem, přední literární časopis národního obrození; v počátcích jedno z center preromantické literární aktivity, od poloviny 40. let tribuna politiky akcentované kulturní publicistiky.

Titul: 1834—47 Česká včela; 1848—49 a 1850 Včela. — *Podtitul:* 1846 Časopis věnovaný literatuře, umění a zábavě; 1. 7. (č. 53) 1848—30. 3. (č. 26) 1849 Časopis pro vzájemné vzdělání i pro slušnou zábavu; 1850 Listy pro pospolitý život, vzdělání a zábavu. — *Redaktor:* 1834—15. 12. (č. 50) 1835 F. L. Čelakovský; 22. 12. a 29. 12. (č. 51, 52) 1835 tiráž bez udání red.; 1836—13. 2. (č. 13) 1844 J. N. Štěpánek; 16. 2. (č. 14)—8. 3. (č. 20) 1844 tiráž bez udání red. (v obsahu ročníku: J. N. Štěpánek); 12. 3. (č. 21) 1844—7. 1. (č. 2) 1845 F. Klučák; 10. 1. (č. 3)—30. 12. (č. 104) 1845 K. B. Štorch; 1846—31. 3. (č. 26) 1848 K. Havlíček (od 17. 3., č. 22, 1848 jako odpovědný red.); 5. 4. (č. 27)—5. 7. (č. 54) 1848 K. Sabina (j. odp. red.); 8. 7. (č. 55)—5. 8. (č. 63) 1848 J. S. Knedlhans Liblínský (j. odp. prozatímní red.); 9. 8. (č. 64)—30. 9. (č. 79) 1848 K. Stefan (j. odp. red.), mimoto 26. 8. (č. 69)—30. 8. (č. 70) 1848 J. Šrámek (j. spolured.); 4. 10. (č. 80)—30. 12. (č. 105) 1848 K. Sabina (11. 10., č. 81—1. 11., č. 88, j. odp. red.); 1849 J. S. Knedlhans Liblínský (j. odp. red.); 11. 3. (č. 1)—27. 3. (č. 6) 1850 J. B. Pichl; 30. 3. (č. 7)—5. 10. (č. 62) 1850 J. N. Kračmer (j. odp. red.). — *Vydavatel:* 1834—45 Synové Bohumila Háze, Praha; 1846—49 K. V. Medau, Praha; 1850 J. N. Kračmer, Praha. — *Periodicita:* 1834—38 1 × týdně; 1839—49 a 1850 2 × týdně. Nepřetržitě vycházení: 7. 1. (č. 1) 1834—30. 3. (č. 26) 1849; 11. 3. (č. 1)—5. 10. (č. 62) 1850.

ČV byla evidována jako příloha vládních Pražských novin (vystřídala dosavadní Rozličenosti) a až do 30. 6. 1848 řízena (alespoň oficiálně) jejich redaktorem. Prakticky fungovala jako autonomní časopis, jehož celý obsah (na rozdíl od Pražských novin) určovala redakce; ČV má samostatné číslování a stránkování, 1834—45 uvádí i svá pořadová čísla ročníků.

Po celou dobu vycházení si zachovává přibližně stejný průměrný roční rozsah (zprvu jednoarchová čísla 1 × týdně, pak půlarchová 2 × týdně; 1847 zvětšen formát z folia na velké folio). Název jí dal F. L. Čelakovský. Jeho i Štěpánkovým stálým redakčním spolupracovníkem byl J. S. Tomíček; mj. obstarával redakci Pražských novin a ČV v 2. pol. prosince 1835, kdy byl Čelakovský z politických důvodů náhle zbaven redaktorství obou listů, a v únoru až březnu 1844 po smrti (16. 2.) J. N. Štěpánka. 1. roč. ČV byl tištěn švabachem, 2. roč. modernější latinkou. 1836 se ČV vrátila k švabachu; od 1838 byly tištěny latinkou básně, později i titul časopisu a literární zprávy a recenze, od dubna 1844 celý text. Za postupující politizace národního hnutí v pol. 40. let se stala otázka úrovně, pohotovosti a tendence Pražských novin natolik důležitou, že se pro jmenování nového redaktora (K. Havlíčka exponovali vůdčí činitelé české reprezentace, hl. F. Palacký; jeho autorita pak až do 1848 do jisté míry zastiťovala a ovlivňovala i orientaci kulturní publicistiky v ČV. Od ledna 1847 se stal hlavním spoluredaktorem ČV V. B. Nebeský (kromě něho uvedení ve výzvě redakce k předplacení Pražských novin a ČV na 1847 i J. P. Koubek a F. M. Klácel). Během redaktorství K. Sabiny (jemuž předal Havlíček oba listy při založení vlastních Národních novin) se Včela redakčně i vydavatelsky oddělila od Pražských novin. Její zastavení 1849, oznámené bez zdůvodnění v předposledním vyšlém čísle (28. 3., č. 25), bylo přímým důsledkem nového zákona o tisku. Obnovení Včely 1850, nezávislé na Pražských novinách, vycházelo hl. z iniciativy J. B. Pichla, jenž se však musel vzdát redakce už během prvních dvou týdnů (mj. otiskl, bez uvedení překladatele, revoluční hymnus V. Huga Zemřelým za dnů červencových). K posledním dvěma čísly Včely (2. a 5. 10., č. 61, 62) vyšla samostatná satirická příloha *Žihadlo*, jež byla spolu s hlavním listem zastavena 8. 10. 1850 generálním vojenským velitelstvím.

Pod vedením Čelakovského se ČV ustavila jako beletristický a poučný časopis s vyhraněnou kulturní koncepcí; vyjadřovala ideový postoj a literární aktivitu mladší větve preromantického proudu (F. L. Čelakovský, J. K. Chmelenský, J. V. Kamarýt, J. S. Tomíček, K. A. Vinařický aj.), stimulovala národní a slovanskou uvědomělost i evropský kulturní rozhled čtenářstva, přičemž až demonstrativně opomíjela

německou oblast (mj. i neobvyklá nezávislost kulturních zpráv ze zahraničí na německých časopisech). Nebyla sice výhradně směřovým či generačním orgánem (k příspěvovatelům patřili už v této době např. J. J. Kalina, J. Malý, V. J. Pícek, K. Sabina), přece se však zásadně distancovala jak od staršího osvěcenského, tak od vývojově mladšího romantického proudu (seskupujícího se kolem Tylových Květů). Její obsah zahrnoval tyto žánrové a tematické okruhy: 1. básně, 2. zábavné čtení (próza), 3. známosti země a národů, novější i starší cestopisy, národopisné stati, dějepis aj., 4. přírodopis, hvězdářství, lékařství aj., 5. literární (literární a kulturní) zprávy a novosti, divadlo, módy, směs. (1835 takřka pravidelně fungovaly rubriky *Literatura* a *Rozličnosti*, od září t. r. i rubr. *Divadlo*.) Mezi básnickými příspěvky měla na prostou převahu soudobá původní tvorba (větš. příslušníků družiny Čelakovského), mimoto uváděla ČV folklórní písně, ukázky ze staročeské poezie aj. Próza byla zastoupena překlady, a to ze slovanských jazyků (F. V. Bulgarin, Z. Krasinski, O. I. Senkovskij, V. A. Žukovskij), z angličtiny (E. G. Bulwer, W. Irving) a z francouzštiny. Programový ráz měl překlad projevu polského slavisty A. Kucharského O nové době slovanské. Jedním z nejobtáhlejších příspěvků byl Čelakovského přepis ukázek z Putování vys. uroz. p. p. Jana z Lobkovic a na Hasištejně l. P. 1493 do Jeruzaléma, uveřejňovaný na pokračování (z něhož cenzura zabavila pasáž o Pražanech). V literárních a kulturních zprávách (nejčastěji z české a slovanské oblasti) většinou sám redaktor pohotově charakterizoval a komentoval nové události a díla (mj. kritizoval jazykové nedostatky v Květech, což bylo podnětem k polemice mezi oběma časopisy). Divadelní informace a recenze obstarával J. K. Chmelenský. Z drobných smíšených zpráv měly zvláštní funkci — vzbudit zájem o ČV mezi ženami — občasné krátké popisy nové módy. Podobu ČV 1834–35 vytvářel především Čelakovský — nejen jako redaktor určující náplň listu a pečující i o detailní formální a jazykovou úpravu příspěvků, nýbrž i jako (často nepodepsaný) autor, překladatel a editor. — Za dlouholeté redakce Štěpánkovy si ČV sice uchovala v hrubých rysech dosavadní žánrovou a tematickou osnovu a v některých složkách i přímou kontinuitu (zvl. prostřednictvím J. S. Tomíčka a do 1838 J. K. Chmelenského), celkově však

ztratila svůj vyhraněný charakter a stala se eklektickým, ideově a umělecky nevýbojným časopisem. K udržení a zvýšení čtenářské přitažlivosti směřovalo pravidelné zařazování osvědčených zábavně poučných žánrů (historická četba, cestopisy, životopisy), zavedení komentovaných ilustrací, posílení populárně naučné složky (autorská spolupráce K. Amerlinga), otiskování dlouhých povídek na pokračování, rozmanitých domácích, zdravotních a výchovných rad, humorných a didaktických historek, anekdot aj. Mimoto se do obsahu ČV živelně promítal kvantitativní rozvoj soudobé české literatury (např. původní poezie v ČV 1839–41 je signována přibližně 60 jmény, pseudonymy či šiframi). Mezi veršovanými pracemi různého typu a úrovně byla nejhustěji zastoupena vlastenecká a milostná lyrika zkonvenčnělého sentimentalismu (zvl. V. J. Pícek a K. M. Drahotín Villani). V oboru prózy se rozrostl počet překládaných autorů a literatur (hl. francouzská, německá a polská beletrie), hlediska výběru byla přitom značně nevyrovnaná. Začaly se tisknout i původní prozaické práce; do období 1837–39 spadá epizoda vydatné autorské spolupráce Tylovy (mj. cestopis *Slasti a strasti cestujícího Čecha*, lokální črty Praha 1837). Divadelní rubrika soustavně sledovala česká představení v Praze (J. K. Chmelenský, J. Malý, K. Püner), od poč. 40. let sporadicky také ve venkovských městech (J. P. Příbík). Literární rubrika (F. Doucha, V. Filípek, J. K. Chmelenský, J. J. Michl, K. B. Štorch, J. S. Tomiček) zahrnovala hl. bibliografické zprávy a popisné recenze, soustřeďovala se především na české a slovanské písemnictví. — Za přechodného působení Klučákova se v ČV poněkud zredukoval podíl beletrie nejkonvenčnějšího typu ve prospěch nové, většinou s národopisnou tematikou spjaté původní prózy (K. J. Erben, J. Malý, B. Němcová, F. J. Rubeš). Poprvé se v listě objevilo jméno Havel Borovský (epigramy). Byla zavedena pravidelná závěrečná rubrika *Domácí život, literatura a umění*. V ní pak za Štorchovy redakce přibývaly hl. obsáhlejší recenze a dopisy čtenářů. Dál se rozšiřoval okruh autorů původní beletrie (J. Burgerstein, J. J. Křičanský, J. B. Pichl aj.); proti kulturní nenáročnosti a nacionálním předpoklům byly zaměřeny články K. B. Štorcha (repertoár českého divadla) a V. B. Nebeského (židovská otázka). Výrazně aktuální charakter dalo ČV od pol. 1845 soustav-

né autorské působení H. Borovského, tj. K. Havlíčka (lit. kritiky, polemiky a satiry, beletristicko-publicistické „obrazy z Rus“ aj.). Zvl. kritika Tylova románu *Poslední Čech* (1. a 4. 7. 1845), na niž Havlíček navazoval v mnoha dalších příspěvcích, vnesla do ČV a vůbec do české kulturní publicistiky novou kvalitu: příklad i postulát všestranně náročného hodnocení uměleckých děl, a s tím i zásadní diskusi o celkové situaci a úrovni národní literatury. Podpora progresivních literárních tendencí (rozhod se sentimentalistickou poetikou a vlasteneckou ideovou manýrou) se pak za Havlíčkovy redakce markantně realizovala hl. v oblasti prózy (Obrazy z okolí domažlického, Dopisy z Lázní Františkových a jiné práce B. Němcové, která se stala kmenovou autorkou listu; 1846 sociální povídka J. K. Tyla *Od Nového roku do postu*). Havlíčkova osobitá umělecká pozice se promítla do preferování humorně a satiricky koncipovaných nebo zabarvených prací. Za jeho podstatného autorského a výhradního redakčního působení (1846) zpravidla uzavíraly ČV dvě rubriky beletristicko-publicistických drobností. První z nich — *Med a vosk* — přinášela výběr rozmanitých zajímavostí ze zahraničního tisku, většinou v humorně vyznívající interpretaci. Druhá — *Žihadlo* — měla satirickou, často velmi adresní a aktuální náplň (ironické glosy a parodické články, epigramy, miniaturní komické příběhy a výstupy, anekdotické dialogy Vaška s Honzíkem); tvořila vlastní závěr a čtenářskou pointu jednotlivých čísel. Široký okruh kulturní publicistiky (literatura, divadlo, hudba, školství, jazyk, historie, národopis, tematika česká i zahraniční; autoři: H. Borovský, V. Gabler, F. M. Klácel, J. P. Koubek, V. D. Lambl, V. B. Nebeský, A. Rybička Skutečský, V. V. Tomek, K. V. Zap aj.) v mnoha případech zasahoval do aktuální ideologické problematiky, zčásti byl spojen s liberálně demokratickou politickou koncepcí (slovenská a slovanská otázka, poměr k novodobé německé filozofii). — Důsledky březnových událostí 1848 se projevy v obsahu Včely okamžitě (počínaje č. 22 ze 17. 3. 1848) jednak politickou otevřeností, umožněnou zrušením cenzury (Havlíčkův proslov Bratři!), jednak celkovou proměnou tematické a žánrové náplně listu; dominantním předmětem zájmu se stává politika, základním druhem projevu publicistika. Po Havlíčkově odchodu se nadto mění i konkrétní politické za-

měření Včely, která se stává tribunou radikální demokracie (K. Sabina, J. S. Knedlhans Liblínský, J. Slavomil-Vávra). Přitom je i jakousi kronikou převratných událostí, viděných ze zorného úhlu různých konkrétních lokálních a sociálně politických prostředí (B. Němcová: Selská politika, J. K. Tyl: Nebezpečný proslov; dopisy čtenářů, mj. strakonického buditele J. V. Plánka). Beletrie je v této době druhořadou součástí listu, vesměs je spjata s romantickou či sentimentalistickou tradicí (Sabinova novelistika; revoluční a vlastenecké verše; básnická připomínka F. J. Č.: K oslavení K. Hynka Máchy, 1848). Literární publicistiku reprezentují ideologicky a teoreticky osnované stati Sabinovy (Zlomky literární, Demokratická literatura, obojí 1848). Za Knedlhansovy a později (1850) Pichlovy a Kračmerovy redakce se obsah Včely, alespoň z žánrového a tematického hlediska, zčásti sblížil s předběrnou podobou ČV (větší podíl beletrie, slovanská tematika, kulturní zprávy a stati, rubriky *Literární život*, *Směs*). V neobvyklém množství byly publikovány anonymní či šifrované příspěvky. — Na ČV se postupně podílelo původními pracemi a překlady přes 150 soudobých českých autorů (odečtení autoři jednorázových příspěvků, dopisů čtenářů apod.). *Poezie*: J. Barvíř, Berger, H. Borovský, J. V. Breišl, M. Čacká (i pod vl. jm. a dalšími pseud.), F. L. Čelakovský (i překl.), T. Divišovský, F. Doucha (i překl.), F. K. Drahoňovský, J. Filipi, J. M. Havlíček, Š. Hněvkovský, F. Humhal, J. K. Chmelenský, B. Jablonský (= K. E. Tupý), K. Jičínský (= K. Stefan, i překl.), J. J. Kalina, F. D. Kamarýt, J. V. Kamarýt, J. J. Kolár (i překl.), F. Košatecký, J. P. Koubek, J. B. Malý, V. B. Nebeský (i překl.), B. Němcová, V. J. Pícek, J. B. Pichl, V. A. Pohan, K. V. Püner, V. Ráb, M. D. Rettigová, V. Růžicková, K. Sabina (i pod pseud. Sabinový), J. V. Sedláček, J. V. Stříbrný, V. A. Svoboda, A. A. Šemerová, F. Šohaj, G. Šolthés, V. S. Štulc, J. H. Tichý, J. S. Tomíček (i překl.), F. B. Tomsa, F. B. Trojan, J. K. Tyl (i s F. J. Rubesem), P. M. Veselský, K. M. D. Villani, K. Vinařický (i překl.), J. E. Vocel aj. *Proza*: J. Barvíř, Berger, H. Borovský (i překl.), J. Burgerstein, F. Doucha (i překl.), K. J. Erben, V. Filípek (i pod pseud. Buchtoslav Abyvásdrak), L. V. Hráský, F. Humhal, V. Kokořínský, V. Kořínek, J. Malý (i překl.), B. Němcová, J. P. Přibík, K. V. Püner (i překl.), F. J. Rubes, A. A. Řehák, K. Stefan (překl., i pod pseud. K. Jičínský), J. J. Šemera, F.

Šír, J. N. Štěpánek, J. S. Tomíček (i překl.), F. B. Trojan, J. K. Tyl, J. V. Žák (i překl.) aj. *Ostatní práce* (úvahy, recenze, kult. zpravodajství, články z různých oborů): K. Amerling, H. Borovský, J. J. R. Čejka, F. L. Čelakovský, F. Doucha, F. K. Drahoňovský, J. A. Dunder, J. Franta Šumavský, V. Gabler, J. K. Chmelenský, F. M. Klácel, J. S. Knedlhans Liblínský, V. Kořínek, J. P. Koubek, B. M. Kulda, V. D. Lambl, J. Malý, J. J. Michl, F. B. Mikovec, V. B. Nebeský, J. B. Pichl, J. P. Přibík, K. Püner, A. Rybička, K. Sabina, J. Slavomil (V. Vávra), V. Staněk, P. J. Šafařík, J. Šírer, K. B. Štorch, A. Štrobach, F. Tesař, V. V. Tomek, J. S. Tomíček, F. J. Vacek Kamenický, P. M. Veselský, K. V. Zap aj.

LITERATURA: J. Pilát: F. L. Čelakovský jako redaktor Pražských novin, Čs. novinář 1957; L. Zadrazil: Překlady z ruštiny v Č. v. 1834—35, sb. Čtvero setkání s ruským realismem (1958).

kh

Česká včela (2)

1876—1880

Ilustrovaný časopis s beletristickým a kulturně-výchovným obsahem, navazující na tradici obrozenecké České včely.

Podtitul: Obrázkový časopis k zábavě a poučení našeho lidu. — *Redaktor a vydavatel*: Bohuslav Pichl, Praha. — *Periodocita*: 2× měsíčně.

Časopis s čísly o 16 stranách kvartového formátu vznikl z iniciativy a prostředků vlasteneckého spisovatele a kulturního organizátora J. B. Pichla jako důležitá a typická součást produkce jeho knihtiskárny (zal. 1871) na Smíchově. Redakci ČV svěřil J. B. Pichl svému synu Bohuslavovi, koncepce časopisu byla však jeho vlastním dílem.

Názvem i obsahem se časopis hlásil k obrozenecké tradici, konkrétně ke vzoru Čelakovského České včely: měl „působiti k duševnímu povznesení a zušlechtnění našeho lidu“, sloužit ideálu svorné, kulturně vyspělé národní po-

spolitosti. Přinášel původní i přeloženou prózu a poezii, naučné články historické, cestopisné, národopisné aj., recenze a aktuální kulturní zprávy. Snažil se sdružit představitele různých generací, žánrů a směrů. Úmyslně se vyhýbal „vší politice“, minimálně se dotýkal sporných otázek soudobé kultury. Toto příliš všeobecné zaměření v době značné diferenciaci národní kultury a existence několika programově vyhraněných časopisů způsobilo, že ČV přes relativně vysokou úroveň literární i výtvarné složky zůstala na okraji živého kulturního dění. — V ČV je nejvíce zastoupena beletrie (povídky, novely, arabesky, humoresky), původní tvorba převažuje nad překlady (z ruš., angl., franc., maď., pol. aj.). Vedle prozaických a básnických příspěvků jsou pravidelně zařazovány (s proměnlivým označením) rubriky: *Články zábavně poučné, Feuilleton* (zde mj. obsáhle *Vlastenecké vzpomínky* J. B. Pichla), *Naše obrázky* nebo *Povaho- a životopisy* (biografie osobností čes. i cizí kultury a historie, doplňované portréty), *Literatura, divadlo, hudba a umění vůbec* nebo ... *výtvarné umění* (recenze a zprávy), *Zprávy spolkové, Směs*. — Hlavní přispěvatelé. *Poezie a próza*: J. Arbes, B. Čermák, I. Geisslová, A. Heyduk, K. Hof, J. Holeček (překl.), J. Kosina, A. Koukl, E. Krásnohorská, J. V. Mlynář, R. Pokorný, P. Sobotka, J. J. Stankovský, M. J. Šimáček, J. Štolba, J. Vrchlický, E. Züngel. *Cestopis*: E. Holub. *Národopis*: V. Petru. *Zábavně poučné články*: K. Adámek, J. Durdík, C. L. Frič, J. Truhlář. *Memoáry*: J. B. Pichl. *Životopisné články*: V. J. Novotný, P. M. Veselský. *Ilustrace*: M. Aleš, J. Bříza, R. Dlouhý (hl. podobizny k životopisným článkům), J. Dornhaus, E. Herold, Fr. Chalupa, A. Chitussi, J. Knöchl, A. Levý, J. Mučkařovský, A. Novák, J. Věšín, E. Zillich, J. Ženíšek.

kh

České besedy

1842

Almanach s básnickými a prozaickými texty určenými k přednášení.

Jediný svazek; vyšel u J. H. Pospíšila v Praze za redakce J. K. Tyla (jeho jméno je uvedeno pod závěrečnou redakční poznámkou). Druhý svazek (na rok 1845), který měl redigovat J. B. Pichl, se neuskutečnil. — Vznik a název almanachu souvisí s dobově novou formou zábavy české společnosti: o „českých besedách“ (první v Praze ve Svatováclavských lázních v květnu 1841) byly mezi tanec vkládány zpěvní, hudební a recitační produkce.

Almanach obsahuje příspěvky zčásti již uplatněné na pražských besedách nebo dříve časopisecky otištěné, a většinou práce nové, převážně básnické (lyrika i epika). Do toho spadají i žánrové formy přímo vyvolané potřebou společenských zábav: prozaické besední čtení (monolog humorného nebo vlastenecky agitačního charakteru) a básnická deklamovánka. Na začátku almanachu je „místo předmluvy“ Tylova povídka, která beletristickou formou podává návod na uspořádání besedy, a na konci 100 dvojveršových epigramů („nápísů“ s tématy láska, vlastenectví), které „psané nebo tištěné na proužky papíru hodí se dobře do besed a bálů, kdežto se cukrové pamlsky buď rozdávají, nebo prodávají“. Typově jsou ČB předchůdcem pozdějších „besedníků“. — Přispělo 19 autorů. *Básnické příspěvky*: K. J. Erben, V. Filípek, B. Jablonský, J. B. Líman, K. H. Mácha, Marie (Čacká), V. B. Nebeský, V. J. Pícek, J. B. Pichl, V. Plzenský (= A. V. Rírenšaft), Vlastislava R. (= Růžicková), F. L. Rieger, F. J. Rubeš, K. N. Slovanka (nedešifrovaný pseudonym), K. B. Štorch, J. K. Tyl, J. E. Vocel, J. H. Vernov (= Peche). *Prozaické příspěvky*: V. Plzenský (humoreska), J. K. Tyl (úvodní povídka a besední čtení), J. S. Tomíček (besední čtení).

BIBLIOGRAFIE: J. Jedlička: *Soupis tisků* J. H. Pospíšila (Hradec Král. 1970). ■ LITERATURA: ■ ref. a oznámení: an., Květy 1841, s. 287; J. J. Kolár, *Vlastimil* 1842, s. 90; an., Květy 1842, příl. s. 34; an., Květy 1842, s. 256; an., Květy 1844, s. 140; an., *Ost and West* 1846, č. 44 ■; J. B. Pichl: *Vlastenecké vzpomínky* (1936 ← Čes. včela 1876–78); F. Bačkovský:

Česká věda viz Naše věda

O českých almanaších doby předbřeznové, Zlatá Praha 1884 + K oslavě Národní besedy, Světozor 1887/88 + K dějinám českých almanachů, Vlast 1888/89; J. L. Turnovský in Život a doba J. K. Tyla (1892); J. Borecký: Almanachy české 1820–1848, Pokroková revue 1909/10; Z. Nejedlý: Bedřich Smetana 4, Nová společnost (1925, znovu 1951); F. Strejček in Deklamovánky a písně prvních českých besed (1924) + Pražská společnost v době Tylově, Kniha o Praze 4 (1933); J. Pilát in Redaktorská činnost J. K. Tyla (1955); M. Kačer, M. Otruba in J. K. Tyl (obrazová monografie, 1959) + in Tvůrčí cesta J. K. Tyla (1961).

mo

České divadlo

1917–1941, 1945–1949

Odborný časopis věnovaný profesionálnímu i ochotnickému divadelnictví, převážně českému.

Titul: 1917–22 (roč. 1–5) České divadlo; 1923–38 (roč. 6–21) Československé divadlo; 1939–41 (roč. 22–24) České divadlo; 1945 (roč. 25) Lidové divadlo; 1946–49 (roč. 26–29) České lidové divadlo. — *Podtitul:* Rozhledy po světě divadelním. — *Redaktor:* 1917 (roč. 1) V. Trousil; 1918 (roč. 2) K. Engel-müller; 1919 (roč. 3) Č. Klier; 1921–48 (roč. 4–28) J. Rydvan (tj. V. Sommer) s red. radou; 1949 (roč. 29) E. Janský. — *Vydavatel:* Maticе divadelní, Praha. — *Periodicita:* 1917–22 (roč. 1–5) 10 čísel ročně s prázdninovou přestávkou (roč. 3 ukončen v září č. 7–8; 1921 označen jako roč. 1 a jen v závorce jako roč. 4, podobně roč. násled.); 1923–34 (roč. 6–17) čtrnáctidenně s prázdninovou přestávkou, 20 čísel ročně (1923 opět označen jako roč. 1 a v závorce jako roč. 6, od 1928 obnoveno původní označování ročníků: tedy jako roč. 11 a pouze v závorce jako roč. 6); 1935–38 (roč. 18–21) měsíčně, 12 čísel ročně; 1939–49 (roč. 22–29) měsíčně s prázdninovou přestávkou, 10 čísel ročně (roč. 24 přestal vycházet 4. 4. 1941 číslem 4; roč. 25 obnoven 1. 8. 1945, do prosince vyšlo 5 čísel).

Od prvních ročníků, kdy časopis vycházel ještě jako „jediný český odborný list divadelní“, byla ochotnickému divadlu věnována menší část místa (pouze 1940–41 a 1949 se stal „listem výlučně ochotnickým“). Některá čísla byla uváděna básní a ve 2. roč. byly otiskovány též

ukázky z dramatických děl, jinak šlo o list výhradně odborný.

Po úvodníku, věnovaném aktuálnímu divadelnímu problému, následovaly studie ze současnosti i dějin divadelnictví, portréty herců, medailóny dramatických spisovatelů, též cizích. Kritiky jednotlivých představení vycházely ojedinelé, v řadě ročníků však byla stálá rubrika, která v obsáhlých citacích shrnovala posudky z jiných listů. Hodně místa zabíraly informace (někdy též o cizím divadle) a zprávy. V rubrice věnované ochotnickému divadlu byly kromě zpráv též studie, které se zabývaly specifickými problémy ochotnických inscenací. 1923–26 vycházela zpravodajská rubrika také o slovenském ochotnictví. Počínaje 1925 otiskoval časopis četné fotografie z inscenací. — Mezi hlavní přispěvatelé patřili: L. Blatný, J. Borotínský, V. Červinka, O. Dubský, F. Herman, F. Hrazdil, E. Janský, M. Laudová-Horíková, G. Lžičar, N. Melniková-Papoušková, V. K. Müller, J. Petr, K. Rektorisová, J. Rydvan, J. Simon, F. Strejček, E. Šebesta, Š. V. Tábořský, J. Träger, B. Vlček, J. Vodák, Q. M. Vyskočil, A. Wenig, F. Wollman; po druhé světové válce též: C. Bláha, A. Bočková, J. Hudeček, J. Jesenius, L. Krafetr.

pb

České lidové divadlo viz České divadlo

České muzeum viz Národní muzeum

České národní písně (1825) viz in Jan Rittersberk

Českomoravská pokladnice

Českomoravská pokladnice

1856—65, 1878—85

Ilustrovaný kalendář, který v 50. a 60. letech přinášel novinky původní prózy.

Titul: roč. 1 (1855 s určením na rok následující) Česká pokladnice, roč. 2—18 Českomoravská pokladnice. — *Podtitul:* roč. 1—4 Kalendář na obyčejný (přestupný) rok..., roč. 5—18 Obrázkový kalendář na obyčejný (přestupný) rok... — *Redaktor:* roč. 1 J. Ohéřal, roč. 2—10 (1857—65) V. Vávra Haštalský, od roč. 11 není redaktor uváděn. — *Nakladatel:* K. Bellmann, Praha. — *Periodicita:* 1 × ročně, přestávka ve vydávání (1866—77) se neprojevila v úpravě ani v uspořádání.

Postupem doby se stabilizovalo několik základních rubrik, jako *Přírodopis (Přírodnické přednášky)*, *Světozor*, *Dějepis*, *O věcech (hospodářských a) užitečných*, *Galérie památných mužů*. Nejdůležitější je *Zábavník*, přinášející v 50. a 60. letech původní prózy (autoři: J. Barák, Brodský, tj. J. V. Frič, F. Doucha, K. J. Erben, V. Hálek, A. Heyduk, Janko Hovora, tj. J. Neruda, B. Němcová, G. Pflieger, Ž. Podlipská, K. Sabina) i cenné překlady (M. Cervantes, Ch. Dickens, D. V. Grigorovič, M. J. Saltykov-Ščedrin, I. S. Turgeněv a několik autorů francouzských). Překlady z ruštiny pořizoval E. Vávra, ostatní většinou redaktor sám. Rubriky naučného charakteru jsou psány srozumitelně a s přehledem a podávají čtenáři široký okruh informací; zřetel národní a slovanský je zvlášť výrazný. Mezi jejich přispěvateli jsou K. Hof, J. Palacký, L. Rittersberk, hlavním autorem je redaktor sám. Od něho také pochází Stručný obrys historie literatury české (od nejstarší doby), který vznikl v době Vávrova věznění (v roč. 2).

Celkový směr vkusně a přístupně koncipovaného kalendáře neopustila publikace ani v 70.—80. letech; trvala i slovanská orientace. Kalendáři však chyběly prvořadě umělecké osobnosti v části beletristické; literární úroveň zvyšovalo zařazování překladů (Gogolova Májová noc a Bryčka, Poeův Zlatý brouk, dvě povídky z Dekameronu, překlady z maďarštiny a polštiny).

ks

Českomoravské bratrstvo

1848—1851

Svobodomyslné sdružení s humánním programem.

Sdružení vzniklo v ovzduší revolučního roku 1848; nemělo literární cíle, sblížilo však a ovlivnilo několik významných literárních osobností. Jeho iniciátorem byl F. M. Klácel. V anonymní výzvě Na pováženou, otištěné v brněnském časopise Týdeník (č. 38 z 21. 9. 1848), nastínil program a organizační schéma své organizace (tři přátelé — zvaní bratři a sestry — měli vytvořit bližinstvo, patero bližinstev příbuzenstvo, trojí příbuzenstvo družstvo, tři družstva spolek, tři spolky sbor celkem o 405 členech, celek sborů pak měl tvořit Jednotu bratrskou). Sdružení bylo založeno na principech obětavé lásky a nezištné družnosti, náboženské tolerance, respektování svobodného přesvědčení každého, práva na rozvoj schopností, skromného života, vzájemného poučování i podporování v nouzi atd. Mělo vést k sbratřování v českém národě, a tím připravovat všeobecné sbratření lidstva, věk lásky. V programu i organizačních plánech Klácelových se mísily prvky reformačních tradic (zvl. českých bratří), církevních formalit, novodobé humanity, soudobého demokratického hnutí i utopického socialismu; cíl i prostředky k jeho dosažení (stálé schůzky — pouti na významná místa, pohostinství, dary, sbírky a daně) byly značně mlhavé, konkrétněji vyznívala jen pasáž o zakládání knihoven a odbírání novin.

Utopický projekt se Klácelovi nepodařilo realizovat, seskupil pouze nevelký okruh lidí. Jako první se mu přihlásila z Nymburka B. Němcová a její manžel. Němcová našla v Klácelovi na několik let svého duchovního vůdce, který ji systematicky poučoval o politických a sociálně filozofických problémech, a to jak v soukromých dopisech, tak ve fejetonech jím redigovaných Moravských novin. Nejvýznamnějším dílem takto vzniklým byl cyklus vyšlý záhy také knižně pod názvem Listy přítele k přítelkyni o původu socialismu a komunismu (1849); byla to první česká práce soustavně seznamující s ideami utopických socialistů a vůbec se sociální problematikou doby. — Dalšími členy bratrstva se stali až 1850 J. Helcelet, I. J. Hanuš (kteří se zprvu ke Klácelovu projektu

stavěli odmítavě) a V. Vrbíková; ti tvořili jádro, k němuž se volněji družili redakční druh Klácelův L. Hansmann (pozdější spisovatel Antoš Dohnal), snoubenec V. Vrbíkové M. Mikšíček, přítelkyně B. Němcové S. Rottová (provd. Podlipská) a Klácelův klášterní druh T. Bratranek. Původní cíl bratrstva se však ztrácel z obzoru; různost povah a zájmů a komplikace ve vztazích mezi hlavními členy, soutěžícími o intenzitu přátelství B. Němcové, vedly na jaře 1851 na popud I. J. Hanuše k formálnímu zrušení bratrstva, přátelské styky jeho členů však trvaly nadále. Význam bratrstva tkví především v silném vlivu na myšlenkový vývoj B. Němcové a v důležitých podnětech pro dílo Klácelovo.

LITERATURA: Život B. Němcové 2 — Českomoravské bratrstvo 1848—1851 (1951, usp. M. Novotný). ■ J. Kabelík: O bratrstvu Klácelově, Besedy Času 1909 + in Korespondence a zápisky J. Helceleta (1910) + Klácelova Jednota bratrská a B. Němcová, sb. Božena Němcová 1820—1862 (1912); B. Slavík: B. Němcová a její moravští přátelé, sb. Z doby Boženy Němcové, alm. Chudým dětem (1941); L. Svoboda: Klácel a Helcelet, sb. Přátelský kruh B. Němcové (1946); M. Novotný: Klácelovo Českomoravské bratrstvo, Tvorba 1946; L. Svoboda in F. M. Klácel: Listy přítele k přítelkyni... (1948); M. Trapl: O ztracené korespondenci B. Němcové s F. M. Klácelcem, sb. Krkonoše a Podkrkonoší 1963.

pp

Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské

1896—1945

Soustava agrárních nakladatelství, tiskáren a knihkupectví, rozmístěných na celém území předválečné republiky.

ČPTV vznikly z Tiskařského a vydavatelského družstva rolnického v Praze, které bylo založeno 27. 12. 1896 jako podnik Sdružení českých zemědělců v Království českém pro vydávání a rozšiřování publikací pro venkov. S rozvojem politického života na vesnici (ze

Sdružení vznikl základ pozdější Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu) se rozšířila také působnost Podniků do dalších měst. V souvislosti s tímto rozmachem byly do družstva začleňovány další závody. Užíval se proto někdy i název *Podniky tiskařského a vydavatelského družstva rolnického*, také však *Tiskařské a vydavatelské družstvo rolnické Venkov*, od 1917 pak *Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské*. V prvních poválečných letech bylo někdy používáno názvu *Československé*..., avšak toto znění nebylo Podnikům úředně přiznáno. Činnost Podniků se brzy rozšířila na území celého státu. V září 1930 byly reorganizovány a název změněn na *Novina, tiskařské a vydavatelské podniky, z. s. s r. o.* Za okupace byly řízeny německou správou, společně s Orbisem a Melantrichem. 1945 převzala Podniky pražská Svoboda. Zpočátku byly umístěny na Havlíčkově nám. 10 a v Hyberské ul. 20, od ledna 1941 byly přemístěny do nových budov na Florenci a na Poříčí 26. Do soustavy Podniků patřilo 12 tiskáren (Praha, Hradec Král., Ml. Boleslav, Německý, dnes Havlíčkův Brod, Strakonice, Brno, Jihlava, Přerov, Bratislava, Košice, Zvolen, Užhorod), dále Reprodukční ústav Noviny v Praze, nakladatelství v Praze, knihkupectví v Praze, v Brně a v Bratislavě a také Inzertní a novinářský závod Praha. Tiskárny se obvykle jmenovaly Rolnické tiskárny. — Vydavatelská činnost Podniků byla zaměřena především na podporu politických potřeb republikánské strany. V popředí tohoto úsilí byla proto vždy periodika. Prvním časopisem a zároveň prvním tiskem byl týdeník *Obrana zemědělců*, jenž začal vycházet 2. 4. 1897. Postupně vydávaly Podniky přes 50 časopisů. Velkým nákladem byly vydávány také české, slovenské i ruské Rodinné kalendáře a společně s Ústřední jednotou hospodářských družstev Kalendáře družstevní (34 ročníků). ČPTV se však neomezovaly jen na vydávání politických a hospodářských periodik, snažily se také pomáhat růstu odborného a všeobecného vzdělání na venkově, který zásobovaly velkým množstvím vzdělávací literatury.

V rámci této činnosti rozvíjely ČPTV značnou aktivitu také v oblasti vydávání literatury beletristické. Mají zásluhu na úplném vydání sebraných spisů J. Š. Baara (1923—34, 30 sv.) i na novém vydání Holečkovy epopeje *Naši* (1940, 12 sv.) a jeho spisů (22 sv.). Hlavní po-

zornost věnovaly soubornému vydávání beletrie autorů typu B. Zahradníka Brodského (1903–39, 102 sv.), R. J. Kronbauera (1926–31, 16 sv.), K. Červinky (1919–28, 12 sv.), K. Rožka (1922–28, 3 sv.), J. Marchy (1928–40, 5 sv.), V. Řehoře (1925–38, 9 sv.) aj. Podniky také převzaly po J. Ottovi vydávání spisů bratří A. a V. Mrštíků. 1936 koupily náklad Ottova slovníku naučného a rozpracovaný Ottův slovník naučný nové doby, v jehož vydávání pokračovaly. — Zpočátku se Podniky obešly bez knižních řad. V edicích začaly vydávat napřed literaturu přeloženou, především skandinávskou. Její nejvýznamnější díla vyšla v knižnici *Severské perly* (B. Björnson, A. Garborg, G. Geijerstam, K. Larsen, J. Lie, M. A. Nexö, W. Östergaard, H. Pontoppidan, G. J. Wied; 9 sv.). Širší výběr zahrnovala *Severská knihovna*, kterou redigoval V. Šuman (I. A. Beng, B. Björnson, L. Bruun, G. Geijerstam, R. Hedberg, J. P. Jacobsen, P. Krag, S. Lagerlöfová, E. Rasmussen, O. Rung, A. Skramová, A. Strindberg; 16 sv.). Později přibyla *Slovanská knihovna Slavia* (Slávie), redigovaná E. Čechem, ve které vycházela díla většinou průměrných autorů (S. N. Sergejev-Censkij, F. S. Finžgar, J. German, A. P. Kamenskij, B. Lovrić, B. A. Lazarevskij, K. Makuszyński, Z. Nałkowska-Rygier, V. I. Němirovič-Dančenko, W. Perzyński, A. T. Strašimirov; 20 sv.). Převážně anglosaské literatury byla věnována *Románová knihovna Rozkvět* (W. Deeping, M. Leblanc, W. B. Maxwell, J. Petrus, Jan Vojan, tj. L. Suchý, L. Wolff; 12 sv.). Teprve během vydávání těchto knižnic řadily Podniky do edic také literaturu domácí. Zpočátku to byla knihovna *Hlasy země*, jež zahrnovala především českou prózu určenou pro venkovského čtenáře (J. Čarek, E. Dvořák, R. Habřina, K. Hadrbolec, M. Hovořáková, K. Hůlková, V. Kaplický, J. Knap, J. Knob, J. Kouba, J. Koudeřák, K. Koval, F. Křelina, F. V. Kříž, F. Lesař, J. Marcha, A. Matula, M. Matulová, V. Müller, F. Neužil, L. Plachá, A. Procházka, V. Prokůpek, J. Reitmannová, Z. Rón, J. V. Sedlák, A. Skálová, S. Špálová, M. Turnová; 50 sv.). Obdobně byla zaměřena *Modrá knihovna*, do které však byly zařazovány i překlady (z čes. autorů V. Čech-Stráň, P. Dušan, F. Dlouhán, J. Háizr, J. Horáček, J. J. Kalivoda, P. Keller, J. Kobr, A. Kožmínová, R. J. Kronbauer, M. Kučerová, M. Kyzlinková, K. Leger, V. Lípa, M. Malešová, K. Mečíř, J. Musil, M. Matulová, K. G. Prokšo-

vá, V. Prokůpek, Z. Rottrová, B. Rucková, V. Řehoř, J. Šimek-Doubavský, J. Tuháňská, R. Utěšilová, P. Vráž-Borský, Q. M. Vyskočil, M. Wachtlová, B. Zahradník-Brodský; 89 sv.). Současnou poezii přinášela knižnice *Studnice* (J. Berka, P. Bojar, M. Bureš, J. Čarek, E. Kaslová, E. Klenová, F. Lazecký, B. Mathesius, A. Pavlín, J. Pilař, V. Renč, J. Seifert, J. Škvor, R. a O. Žižkovi; 19 sv.). Mimo edice byla vydávána humoristická beletrie J. Kolmana-Cassia, A. P. Čechova, P. G. Wodehouse, K. Červinky aj. Dětem byly určeny knihy J. Haise-Týneckého o přírodě (1919–30, 16 sv.) a barevně ilustrované knihy pohádek K. Babánka, J. Š. Baara, K. J. Erbena, J. Š. Kubína aj., z nichž některé ilustroval A. Zábranský. Knižnice *Menší knihy*, která soustřeďovala práce o literatuře a kultuře, jako byly Knapova Literatura české půdy, Hilbertovy studie Spisovatelé a vlast, Duch dramatiky aj., začala vycházet v době nesvobody (J. Bor, J. Čarek, J. Hilbert, M. Hýsek, J. Knap; 5 sv.). Zvláště byly vydávány původní cestopisné romány A. Musila (1929–43, 29 sv.). Venkovskou angloamerickou literaturu soustřeďovala edice *Curwoodův odkaz* (R. O. Case, J. O. Curwood, A. M. Chisholm, H. H. Knibbs, P. B. Kyne, W. M. L. Raine, E. Marshall, Ch. Pitt, Ch. H. Snow; 30 sv.). Mimo rámec této edice vydávaly Podniky romány Z. Greye (1928–40, 42 sv.) a J. O. Curwooda (1924–37, 27 sv.). Detektivní žánr byl zastoupen příhodami Arsena Lupina od M. Leblanca (1921–33, 18 sv.) aj. Počátkem 20. let vycházely také dvě knižnice zaměřené na jiné oblasti kultury: edice *Jeviště a hlediště* (M. B. Böhnell, F. Herman, A. H. Horáková, K. Jonáš, J. K. Tyl; 5 sv.) a knihovna *Osvětou* (A. Chaloupka, A. Matula; 5 sv.). Od Okresní národní jednoty v Holešově převzaly Podniky knižnici *Nedělní čtení* (15 sv.), věnovanou užitkové literatuře pro obyvatele venkova. V období druhé světové války soustřeďovala knižnice *Česká tvorba* původní díla spisovatelů okruhu Noviny, věnovaná převážně slavné minulosti národa (J. Heyduk, R. Heyduková, J. Knap, F. Křelina, F. Lesař, V. Peřina, V. Renč, S. Špálová, V. Urbánek; 9 sv.). Edice *Knihy života* přinášela romány životopisné, jejichž výběr byl podmíněn okupačními podmínkami (E. Baldacci, P. Erizzo, C. Colombo, F. Campione, V. Hloch, M. Jelusich, J. Jirsík, A. Koelsch, V. Korda, A. Majocchi, C. Matschoss, H. Stosch-Sarrasani; 13 sv.). Knihovna *LUK* (Literární umělecký klub)

nabízela románovou tvorbu zúženého evropského výběru (J. Andrzejewski, P. Dörfler, J. Johnsonová, J. de La Varende, A. Majocchi, K. Benno von Machow, H. de Man, F. Móra, J. de Pesquidoux, F. Tombari, E. Virza; 15 sv.). Knižnice *Živý odkaz* měla být věnována světovým klasikům, skončila však druhým svazkem (Lope de Vega, F. Schiller).

KNIŽNICE. *Beletrie, práce o literatuře a kultuře:* Severské perly (1920–21); Severská knihovna (1920–28); Osvětou (1921–27); Jevišťe a hlediště (1922–26); Slovanská knihovna Slavia (Slávie) (1927–30); Curwoodův odkaz (1928–32); Románová knihovna Rozkvět (1929–32); Modrá knihovna (1929–38); Hlasy země (1935–44); LUK-Literární umělecký klub (1938–41); Studnice (1938–44); Menší knihy (1939–41); Česká tvorba (1940–44); Živý odkaz (1941); Knihy života (1941–44). — *Ostatní:* Rozpravy zemědělské (1903–07); Agrární knihovna (1911–13); Přednášková knihovna časopisu Kodým (1912–27); Nedělní čtení (1913–15); Zemědělská knihovna (1913–23); Sbírka zákonů (1919–27); Co vám chci říci (1920–27); Lepší hospodářství (1941–44). ■ **SOUBORNÁ VYDÁNÍ.** *Čestní autoři:* J. Š. Baar; K. Červinka; J. Hais Týnecký; J. Hilbert; J. Holeček; R. J. Kronbauer; J. Marcha; A. Musil; A. Novák; K. Rožek; V. Řehoř; B. Zahradník Brodský. — *Ostatní:* J. O. Curwood; Z. Grey; M. Leblanc; F. A. Ossendowski. ■ **Z OSTATNÍ PRODUKCE:** J. Kazimour: Lidové kroje československé (1920); O. Štáfl: Vysoké Tatry (120 akvarelů, 1928); K. Chotek: Lidová kultura a kroje Čech (1927); Pedagogická encyklopedie (1937–40, 3 sv.). ■ **PERIODIKA.** *Kulturní:* Neděle Venkova (1920–43); Salón (1926–43, Brno a Praha). — *Ostatní.* *Deníky:* Venkov (1906–45; s přílohami: Československý, resp. Český zemědělec, 1919–42; Dětská zahrádka, 1925–40; Venkov dětem, 1939–41); Večer (i s tit. Lidový deník Večer, 1914–44); Lidový deník (1914–45); Slovenský deník (1918–38, Bratislava); Svoboda (1919–25, Brno); Slovenská politika (1920–39, Bratislava); Brněnská Svoboda (1927–41, Brno); — *2× týdně:* Plzeňský kraj (1907–40, Plzeň); Selské listy (1919–41, Olomouc); Kraj Královéhradecký (1919–45, Hradec Král.); Mladoboleslavské listy (1922–43, Ml. Boleslav); Klatovský kraj (1933–37, Klatovy); — *týdeníky:* Obrana zemědělců (1897–1938); Jihlavské listy (1906–41); Cep (1907–41; s přílohou Hospodář Cepu, resp. Hospodář našeho Cepu, 1937–41); Rodný kraj (1908–12, Ml. Boleslav); Rozkvět (1908–40, Brno; s přílohou Rozkvět mládeži, 1938–40); Naše stráž (1908–42, Louny); Moravský Cep (1912–41, Brno; s přílohou Hospodář našeho Cepu); Gazdovské noviny (1919–38, Košice; s přílohou Mladý Slovák, 1920–38); Slovácká domovina (1919–38, Uh. Hradiště); Slovenská domovina

(1919–38, Bratislava); Slovenská vlast' (1919–38, Bratislava); Zájmy venkova (1919–38, Jihlava); Domovina domkařů a maloročníků (1919–41); Pokrok (1919–41, Hradec Král.; s nepravid. příl. Kronika starých selských rodů); Havlíčkův kraj (1919–44, Něm., pak Havlíčkův Brod); Pošumavský kraj (1919–44, Strakonice); Náš kraj (1919–45, Tábor); Východočeský republikán (1919–45, Pardubice; od 1939 s tit. Východočeský kraj); Svobodná republika (1920–38, Opava); Moravskoslezský domov (1920, 1934–43, Brno); Domov (1921–37; pak Český domov a Moravský domov); Znojemský venkov (1921–38, Znojmo); Mladý venkov (1922–39); Mladý rolník (1923–38, Bratislava); Jihočeský domov (1924–37, Čes. Budějovice); Lidový týdeník (1927–38, Valašské Meziříčí); Prokúpkův kraj (1931–40, Čáslav); Podtatranský kraj (1934–38, Liptovský Mikuláš); Stredoslovenské noviny (1935–38, Zvolen); Český domov (1937–42); Moravský domov (1938–43, Brno); — *čtrnáctideník:* Česká selka (1908–35, Brno–Olomouc); — *městčnický:* Kodým (1905–35, stal se samostatnou přílohou Domova); Časopis pro dějiny venkova (1914–40); Agrární revue (1914–41); Naše samospráva (1924–38). ■

BIBLIOGRAFIE: Seznam knih, jež vydalo nakladatelství Českomor. podniky tiskařské a vydavatelské v Praze II, v Brně a v Bratislavě (1928); Kniha radostí života. Seznam... (1931); Pěkná kniha... Seznam knih nakladatelství Novina, Praha, Brno, Bratislava (1937, 1938).

oh

Českomoravský kompas viz Československý kompas

Československý zpěvník viz Český zpěvníček

Československé divadlo viz České divadlo